

GLASNIK

MUZEJSKEGA DRUŠTVA ZA SLOVENIJO

BULLETIN DE L'ASSOCIATION
DU MUSÉE DE SLOVÉNIE

LETNIK

XVIII

ANNÉE

S SODELOVANJEM ČLANOV ODBORA

UREDIL

DR. JOSIP MAL

10544

LJUBLJANA 1937

44 557

GLASS

THE NATIONAL BUREAU OF STANDARDS
WASHINGTON, D. C. 20540

1977

144551

030024917

UNCLASSIFIED

Kazalo — Index

Razprave — Dissertations

Ložar R.: Situla iz Griž pri Stični	1
<i>Situle de Griže près de Stična</i>	
Schmid W.: Ulaka. Japodska naselbina nad Starim trgom pri Ložu	17, 156
<i>Ulaka. Colonie des Japodes audessus de Stari trg près de Lož</i>	
Grivec Fr.: Knez Kocelj in akvilejski patriarhat	33
<i>Le prince Kocelj et le patriarcat d'Aquilée</i>	
Kos M.: Topografija starejše stiške posesti	38
<i>Topographie des propriétés plus anciennes de Stična</i>	
Ložar Rajko: Bronasti oklep z Vrhpolja pri Stični	73
<i>Armure de bronze provenant de Vrhpolje près de Stična</i>	
Polec Janko: Zgodovina »obravnanih gorskih bukev« in postavitve kletarskega mojstra na Kranjskem	87
<i>Histoire du projet discuté du règlement pour les vigneron, et de l'établissement de la fonction de »cellerarius« (Kellermeister) en Carniole</i>	
Glonar Joža: Iz stare stiške knjižnice	110
<i>Sur l'ancienne bibliothèque du convent de Stična</i>	

Zapiski — Mélanges

Ložar R.: Rimska ogrevalna naprava na Trojanah	54
<i>Appareil de chauffage romain à Trojane</i>	
Ložar R.: Predzgodovinske in antične starine iz Slovenije v inozemskem slovstvu	57
<i>Antiquités préhistoriques et antiques de Slovénie dans la littérature étrangère</i>	
Ložar R.: Predzgodovinska umetnina z Gore pri Šmarju in njena potvorba	58
<i>Oeuvre d'art préhistorique de Gora près de Šmarje et son faux</i>	
Sarja B.: Ulaka — Metulum?	59
<i>Ulaka — Metulum?</i>	
Kos M.: Fran Kovačič — sedemdesetletnik	60
<i>François Kovačič — septuagénaire</i>	
Sarja Balduin: Novi napisi	132
<i>Nouvelles inscriptions</i>	
Ložar Rajko: Dve najdbi iz staroslovenske dobe	135
<i>Deux trouvailles de l'époque paléoslavène</i>	
Kelemina Jakob: Vuizilinsteti	137
<i>Vuizilinsteti</i>	
Kelemina Jakob: Trg Kronovo	139
<i>Le bourg de Kronovo</i>	
Rupel Mirko: Ivan Prijatelj	140
<i>Nécrologe</i>	

Mal Josip ; Stanoje Stanojević	140
<i>Nécrologe</i>	
Pivec-Stelè Melita ; Louis Eisenmann	143
<i>Nécrologe</i>	

Slovstvo — Chronique des livres

Steinhausen J. ; Archäologische Siedlungskunde des Trierer Landes (B. Saria).	62
Kos Milko ; Conversio Bagoariorum et Carantanorum (Fr. Grivec)	63, 149
Grivec Fr. ; Žitja Konstantina in Metodija (J. Turk)	67
Mohl Adolf ; Die burgenländischen Kroaten (J. Mal)	67
Polec Janko ; Prevedba zakupnih kmetij v kupne na Kranjskem ob koncu 18. stoletja (J. Mal)	68
Andrejka Rud. ; Trgovska zgodovina Šelenburgove ulice v Ljubljani (R. Ložar)	69
Karlošek Jože ; Slovenski ornament (J. Mal)	69
Hartmann Gerhard ; Die Entstehung des Sokoltums in Jugoslavien (M. Pivec- Stele)	70
Jugoslovenski istoriski časopis (R. Ložar)	71
Klemenc-Saria ; Archäologische Karte von Jugoslavien (Fr. Baš)	147
Grafenauer Ivan ; Karolinška kateheza ter izvor brižinskih spomenikov (Fr. Grivec)	148
Nahtigal Rajko ; Starocerkvenoslovanske študije (J. Kelemina)	149
Moór Elemér ; Westungarn im Mittelalter im Spiegel der Ortsnamen (J. Kelemina)	150
Theodor Mayer ; Die Entstehung des »modernen« Staates im Mittelalter und die freien Bauern (J. Polec)	151
M. Rupel ; Sacrum promptuarium Janeza Svetokriškega (J. Turk)	151
Zwitter Franc ; Prebivalstvo na Slovenskem (J. Polec)	152
Fraenkel W. ; Eine Wiener Künstlerfamilie (J. Mal)	156

GLASNIK

MUZEJSKEGA DRUŠTVA ZA SLOVENIJO

BULLETIN DE L'ASSOCIATION
DU MUSÉE DE SLOVÉNIE

LETNIK

XVIII

ANNÉE

ZVEZEK

1-2

CAHIER

S SODELOVANJEM ČLANOV ODBORA

UREDIL

DR. JOSIP MAL

LJUBLJANA 1937

Uredništvo in upravnništvo »Glasnika« je v Ljubljani, Bleiweisova c. 24 (Narodni muzej), kamor naj se pošiljajo tudi vsi za »Glasnik« namenjeni rokopisi in recenzijski izvodi.

Za vsebino in obliko so odgovorni pisatelji. Ponatiskovati ali prevajati v »Glasniku« objavljene spise in slike je dovoljeno samo s pritrditvijo avtorja in društvenega odbora ter z navedbo vira.

»Glasnik« izhaja četrletno. Članska cena znaša za letnik **30 Din**.

P. n. člane prosi odbor Muzejskega društva, da blagovolijo poravnati to letno članarino (à 30 Din). Društvo ima svoj čekovni račun pri Poštni hranilnici, podružnica v Ljubljani, s št. 10773 in z naslovom: »Muzejsko društvo za Slovenijo, Ljubljana«.

Pričujoči zvezek (1—2) »Glasnika« je izšel 12. junija 1937.

IZDAJA IN ZALAGA MUZEJSKO DRUŠTVO ZA SLOVENIJO

ZA JUGOSLOVANSKO TISKARNO V LJUBLJANI: KAREL ČEČ

SITULA IZ GRIŽ PRI STIČNI

R. Ložar

I.

Med Stično in Št. Vidom na Dolenjskem se nahaja po poljih, travnikih in gozdovih mnogo manjših ali večjih hribčkov, ki dajejo celi tej pokrajini karakteristično sliko. Popotnik jih najlaže opazi, če se pelje z vlakom v Novo mesto, kmalu za železniško postajo Stično na levi strani proge, kjer je eden posebno izrazit. Vsi ti hribčki niso nič drugega kot grobovi, imenujemo jih gomile (staroslov. mogile, latinsko tumulus). Njih skupno število znaša gotovo več nego 30 in je to ozemlje klasično ozemlje gomil. Odsev tega imamo naravno tudi v imenih selišč in prebivalstva; zaselek, ki leži prav blizu proge in sestoji iz dveh posestev, ležečih med samimi gomilami, se imenuje Gomile (posestnika Trontel), pri hiši, ki je last posestnika Andreja Smoleja in ki leži ob cesti iz Stične v Št. Vid, se pa pravi pri Gomilarju.

Ti predzgodovinski grobovi so jeli že zelo zgodaj pritezati nase pozornost ljudstva in so postali tudi predmet pravljice,¹ enako pa že dolgo zanimajo raziskovalca in domoznanca. Med slednjimi se je sredi prejšnjega stoletja vnel prepir, ali so to naravne ali umetne tvorbe. Nekateri so imeli te hribe za prirodne vodne tvorbe,² kar pa je bilo seveda brez podlage. Prav so imeli tisti, ki so videli v teh hribinah grobove. Razumljivo je, da gomile radi tega že dolgo nimajo miru pred raznimi iskalcem zakladov in starin, ki brskajo tu neprestano skoro že 100 let in ki so spravili na dan, pa tudi uničili že mnogo arheoloških predmetov. Sistematično pa žalibog vsi ti spomeniki davne preteklosti doslej še niso bili preiskani in tega mnenja tudi ne moremo spremeniti spričo izkopavanj, ki jih je tu vršila pred vojno vojvodinja Mecklenburg, ki je svoja podjetja vodila brez potrebnega znanstvenega aparata.³

Tako je prvo in poslednje večje poročilo, ki ga imamo na razpolago o tem arheološko silno važnem ozemlju, še vedno stari zapis Deschmanna in Hochstetterja, ki vsebuje tudi majhen, toda zelo nepopolen terenski načrt, iz katerega sta približno razvidna število in lega gomil.⁴ Modernim zahtevam naravno ne ustreza

¹ J. Jurčič, *Mogile pri Virji in narodna pravljica o njih*. Slovenski glasnik, XII, 1866, 138.

² O tem sporu gl. A. Müllner, *Emona*. Laibach, 1879, 93 sl.

³ *Treasures of Carniola*. New York, 1934. R. Ložar v *Glasniku Muzejskega društva za Slovenijo*, XV, 1934, 5 sl.

⁴ C. Deschmann, F. Hochstetter, *Prähistorische Ansiedelungen und Begräbnisstätten in Krain* (Denkschriften d. Mathematisch-naturwissensch. Classe d. K. Akademie der Wissenschaften in Wien, Band XII, 1879, 30 sl. T. XX.

več niti prvi, niti drugi. Zato bo potrebno čimprej mapirati vse ozemlje, na katerem se gomile nahajajo, dalje terensko fiksirati njih lego in oblike, nato pa eno za drugo sistematično preiskati, ne izvzemši one, ki so že prekopane. Te gomile niso nič drugega, nego pokopališča prebivalstva, ki je prebivalo na tem ozemlju. Sledove njegovih bivališč imamo še danes ohranjene v obliki kamenitega obzidja, ki se vleče nad vasema Vir in Griže po gozdu pod Gradiščem (Sv. Miklavž) v ogromni razsežnosti. Deschmann in Hochstetter sta približno vrisala v svoj načrt tudi to obzidje, ki ga domačini še danes imenujejo »cvinger«. Znotraj tega obzidja se brez dvoma nahajajo sledovi hiš predzgodovinskega prebivalstva; ti leže verjetno na veliki ugodni planoti. Kakor gomile bo treba tudi to obzidje in sredi njega ležeče hiše še znanstveno odkriti in preiskati, obenem pa tudi njihovo razmerje do gomil. S sistematičnim raziskavanjem ne bomo samo zadostili zahtevam znanosti, temveč bomo zlasti rešili te spomenike pred nevarnostmi, ki jim od strani nepoklicanih iskalcev zakladov neprestano prete. Vprav naša v naslednjem obravnavana situla je lep primer za delo teh ljudi, obenem pa tudi za to, kako potrebno je, da se čimprej uresniči gornji načrt ter uveljavi muzejski in spomeniški zakon.

Gredoč od železniške postaje Stična na Dolenjskem po državni cesti v smeri proti št. Vidu, prispeš v slabe pol ure hoda v vas Griže. Blizu hiše in kmetije posestnika Andreja Smoleja, vulgo Gomilarja, Griže št. 2, zagledaš levo nad cesto na vzvišenem robu ob gozdu kmetijo Franca Smoleja, vulgo Vesela, Griže št. 1 (imenovano Vrh Griže. Glej pod. 1). Sedanji lastnik se je pred kakimi 20 leti preselil sèm in je prevzel staro hišno ime, ki ga navajata že Deschmann in Hochstetter. Na Smolejevem svetu se nahaja še danes vsaj kakih 10 gomil in ena izmed večjih je razločno vidna kar s ceste, čeprav prehaja na zapadni in severni strani v vzpetino pobočja. To gomilo (pod. 1) je deloma preiskal l. 1936 Narodni

Pod. 1. Veselova kmetija v Grižah. Pred hišami leži gomila. Pod gozdom na desni globača s potjo

Pod. 2. Glavni predmeti iz gomile. Slika služi za ponazoritev njihove velikosti

muzej, vsebovala je zanimivo ter številno lončeno robo. Gomile se nahajajo nadalje tudi pri hišah vrh roba in današnji vinograd stoji na eni izmed njih. Ko so pred leti zanj rigolali svet, so našli razne starinske predmete, toda vse je prešlo brez duha in sluha.

Številnejše in večje gomile se nahajajo v gozdu onstran globače, po kateri vodi kolovoz. Posebno velike in izrazite so 4 gomile, od teh ležita dve, vsekako največji, na vzhodnem robu gozda ob poti (gl. pod. 1) in sta hvala Bogu neraziskani, dve se pa nahajata v notranjščini gozda. Ker sta blizu skupaj, tvorita med seboj nekak prelaz, ki po njem drži ozka gozdna steza. V gomili, ki leži severno ter bliže vzhodnemu robu gozda ter sploh tega hribovitega zemljišča, onstran katerega se pričinja polje, je jeseni l. 1935 izkopal znani lokalni starinokop Albin Hrast, p. d. Lovretov z Vira št. 10, našo novo situlo ter vse predmete, ki so bili z njo.

Gomila je poraščena z močnim zdravim hrastovjem in bukovjem, sestoji pa iz rdečkaste, zelo sipke prsti, ki so jo verjetno nanegli sem od nekje drugod. Blizu pod njenim vrhom se je na severnovzhodni strani nahajal grob, sestoeč iz najdb, ki jih bomo spodaj opisali. Menda ni ležal niti cela 2 m pod površjem. Po pripovedovanju najditelja se je v veliki situli (pod. 2 c) nahajala figuralno okrašena situla (pod. 2 d), v tej pa lesena skodelica (pod. 2 e). Veliko vedro je bilo prekrito s kamnito ploščo, ki pa ni slonela samo na njem, temveč je bila oprta ob zemljo okoli nje. Situla s pokrovom je stala na (napolsežganih) kosteh, nahajajočih se na dnu velikega vedra in pokritih z lubjem (ostanki lubja na pod. 4 k). V leseni skodelici se je nahajala večja množina majhnih hroščev. Na kosteh je poleg situle s pokrovom stala ročka (pod. 2 f). Ostala lončena roba (n. pr. 2ab) se je nahajala pri bronastih vedrih. Ko je to najdbo dvignil, je Hrast v nadi, da se bodo globlje v gomili nahajali še nadaljnji grobovi, gomilo navrtal še kake 3 m globoko v obliki navpičnega precej širokega jaška, spodaj pa jo še sondiral z podzemskimi rovi, ki jih kaže naša, za arheološko prakso takih ljudi gotovo

značilna slika (pod. 3). Najdb pa ni bilo. Izgleda tedaj, da je ta gomila krila v sebi en sam grob veljavnejšega človeka in da ni bila skupno pokopališče večjega števila prebivalcev, kar je n. pr. bila gomila, ki jo je lani deloma preiskal Narodni muzej (pod. 1).

II.

A. Bronasti predmeti

1. Vedro (situla) s pokrovom, oboje iz bronaste pločevine (inv. št. 6948/1). (Pod. 2 d). Višina samega vedra 28·5 cm, premer ustja 20·5 cm, premer dna 10·5 cm, širina rame 2·5 cm. Pločevina je v glavnem dobro ohranjena, le na rami in na dnu je mestoma počena in stlačena, kaže pa nad patino močne ostanke rjaste skorje, ki izvirajo brez dvoma od železnih predmetov, ki so se nahajali blizu nje. Vedro sestoji v navpični smeri iz dveh delov: iz spodnjega, ki je visok 6 cm in je hkrati tako kvišku izkovan, da tvori skodeličasto dno, ter iz zgornjega dela. Spodnji del ima, da bi bila stabilnost posode večja, na obodu 8 mm širok, navzdol izkovan ojačevalni pas, rob. Z vrhnjim delom je spojen s pomočjo 12 zakovic. Plašč vrhnjega dela sestoji iz dveh enakih polovic, ki jih spaja po 10 zakovic, nekako ravno pod atašo ali pričvrščo ročaja. Zunanja površina zakovic je gladko izkovan. Spodnji rob vrhnjega dela pa je toliko izkovan navznoter, da v to umaknjenost lepo naleže ostenje spodnjega dela. Na stenah ustja, ki ima ven zavihan rob, sta se svoj čas nahajali dve po 6 cm dolgi bronasti ploščici, ki sta nosili po dva obročka za ročaj (tab. I b). Danes je nepoškodovano ohranjena samo ena ploščica z enim samim obročkom, dočim je druga do ene tretjine odlomljena, enako trije obročki. Te ploščice so bile prikovane z zakovicami in četverokotnimi pločevinastimi ojačevalkami na vrat. Ohranjen je en sam torziran ročaj; svoj čas sta bila vsaj dva. Razen teh dveh ploščic nosi vrat situle pravokotno na smer ohranjenega ročaja še dve, po 3·3 cm dolgi ploščici, ki sta pritrjeni enako s po dvema, debeloglavičastima zakovicama (tab. I c). Na vsaki izmed njih se je svoj čas morda nahajal podoben obroček kot pri prvih dveh primerih in sklepati bi smeli, da je imela situla prvotno še tretji ročaj. Vendar ni izključeno, da sta ti dve ploščici pomota toreuta, ki se je med tem delom premislil in je napravil ročaje rajši v smeri danes ohranjenega.

Pokrov situle (tab. I a) meri v premeru 21 cm, je na robu 1 cm visok in se polagoma vzpenja proti sredini. Tam se nahaja 3·3 cm širok, iz več ploščic sestavljen, danes zelo poškodovan valj, ki je na pokrov pritrjen z zakovico in četverokotno ojačevalko, vidno od spodnje strani pokrova. Ta valj nosi strešnato okroglo ploščico v obliki klobuka gobe. V svoji gornji konveksni krožnini nosi klobuk sferičnostožčast glavičast nastavek. Med obema 1 cm širokima bordurama, sestoječima iz tolčenih točk ter tolčenih linij, se nahaja 6·2 cm širok pas s štirimi figurami kozorogom podobnih živali. (Gl. pod. 5). Živali so upodobljene v širokem razkoraku in z glavami, ki so precej iztegnjene in dvignjene. Niti dve glavi si nista podobni. Pri eni izmed živali je toreut upodobil eno samo prednjo nogo; ker so živali razkoračene, je to pač pomota toreuta in ni misliti, da bi bil nameraval upodobiti žival v diru, ko drži obedve nogi istočasno iztegnjeni predse in bi v stranskem pogledu prednja popolnoma zakrivala zadnjo. Tehnično je pri-

Pod. 3. Pogled v gomilo

pomniti, da je toreut najprej na gornji površini pokrova trasiral konture živali, s čimer je dobil na spodnji strani njihovo približno figuro, ki jo je nato iztolkel od znotraj navzven. Delo pa ne kaže bogve kako skrbne in visoke izdelave; pri hrbtu ene izmed četverih živali se trasirani liniji sploh ne stikata, temveč sta toliko vsaksebi, da je nastala med njima skoro 1 cm znašajoča višinska razlika.

2. Veliko vedro (situla) iz bronaste pločevine (inv. št. 6948/2). (Pod. 2 c.) Visoko 80 cm, premer ustja 58 cm, premer dna 33 cm. Širina rame 5 cm, vrat visok 3 cm. V navpični smeri je vedro sestavljeno iz treh navzdol se zožujočih delov in sicer iz vrhnjega 52 cm visokega, iz srednjega 17 cm visokega in iz spodnjega, ki je 11 cm visok. Plašč zgornjega dela sestoji iz 4 enakih kosov, ki jih med seboj spaja po 17 zakovic. Plašč srednjega dela sestoji iz dveh polovic, spojenih s po 6 zakovicami. Plašč spodnjega ali tretjega dela sestoji iz enega samega kosa in tvori hkrati dno. Da bi bila posoda stalnejša, je obod dna opremljen z 2 cm širokim obročem, ki je z zakovicami pritrjen na dno ter na navpično steno situle. Pločevina vedra je v glavnem dobro ohranjena, le na nekaterih krajih izjedena in preluknjana, na drugih stlačena, najbolj pa je poškodovana rama z vratom, ki je večjidel že odstopila. To je razumljivo, če pomislimo, da je kamen pri sesedanju zemlje, na katero je bil prvotno naslonjen, gotovo pritisnil na vedro samo. Na zunanjsčini sten vedra se nahaja močna zasušena črna skorja, ki se danes rada odlušči in ker kaže skorja neki red potez in mase, ni izključeno, da je to plast smole, s katero so vedro namazali, da bi ga zaščitili pred vlago. O tej snovi in o bronu je obljubljena posebna razprava Kemičnega inštituta ljubljanske univerze.

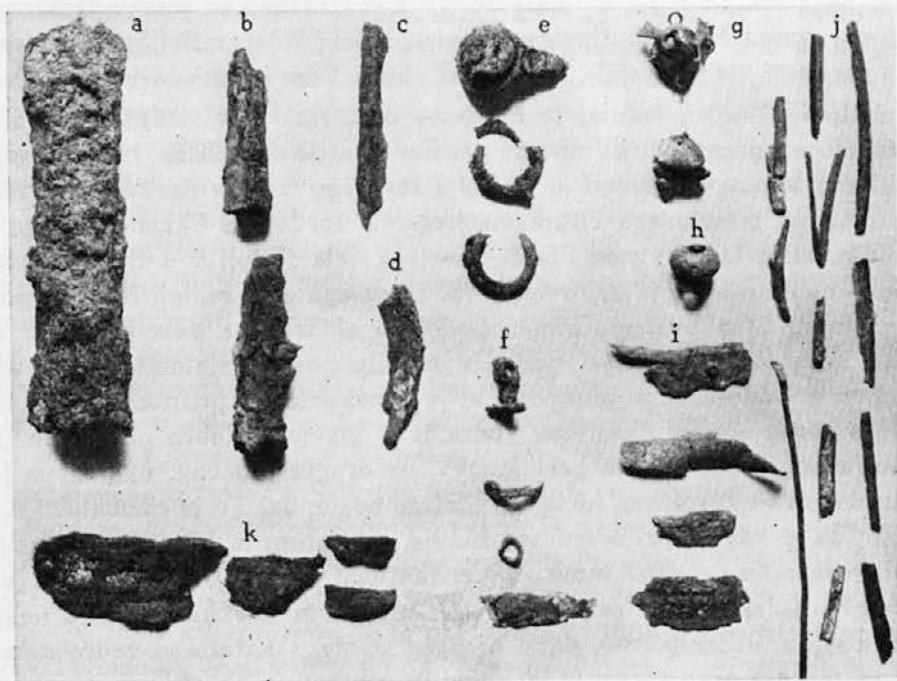
3. Med drobnimi najdbami se nahaja več odlomkov bronastih predmetov, n. pr. majhen odlomek tenke, mnogoglavičaste igle, celo vrsta polkrožno uvitih bronastih palčič (pod. 4j), ki so morda del zavihanega roba vratu situle, dalje več odlomkov bronaste pločevine (pod. 4 i), preluknjana, trupasti vazi podoben predmet, morda kak našiv (pod. 4 h), kupolast bronast kos s 4 okraski ter 4 zankami na obodu masivnega dela, ter z eno zanko, v kateri se nahajata dva obeska na vrhu (pod. 4 g), dalje še en podoben a popolnoma spačen kos (pod. 4 g spodaj), odlomki iz spiral sestavljenih cevkastih predmetov, majhni bronasti obročki ter dva polcevkasta kosa, v katerih se nahajajo še od ognja poškodovane kosti (pod. 4 j levo).

B. Železni predmeti

Izmed železnih predmetov, ki so redkoštevilni, je bolje ohranjena samo 20 cm dolga votla sekira (pod. 4 a). So pa med drobižem še odlomki železne votle sulične osti z oglatimi robovi (pod. 4 b c), odlomek železnega noža (pod. 4 d), trije železni obročki (pod. 4 e), pokriti s patino, na enem je razen tega še zarjavel kos drugega železa, majhna železna zanka na vzvodu (pod. 4 f) itd.

C. Leseni predmeti

Lesena skodelica z ročajem (inv. št. 6948/8). Prvotna višina skodelice (tab. II b) je bila okrog 4 cm, sedaj je posodica na več krajih občutno stlačena in preluknjana. Premer njenega ustja znaša 7—8 cm. Na zunanjsčini sten posode je

Pod. 4. Drobni kovinski predmeti in lubje iz groba

mного sledov patine, izvirajoče od bronastih predmetov, ki se jih je skodelica dotikala. V skodelici se je nahajala ogromna množina jamskih hroščev, gotovo nekaj tisoč živalic. G. dr. Staudacher je bil tako ljubezniv, da jih je določil. Zastopani sta v glavnem dve vrsti: 1. *Typhlotrechus Bilimeki* (Sturm), ki ji pripada ogromna večina hroščev; 2. *Glyptomerus cavicola* Müller, ki jih je manj. Dr. Staudacher je izjavil, da je že najdba takšne množine in teh hroščev zanimivost zase, ki v literaturi doslej ni bila zabeležena. Hrošči so tipični mesojedi.

Med ostalim drobižem so se nahajali štirje kosi hrastovega lubja s še danes vidnimi ostanki mahu (pod. 4 k). Tudi na njih je vidna močna patina. S tem lubjem so bile prekrite sežgane kosti v velikem vedru, na katerih je stalo manjše vedro s pokrovom.

D. Glinasti predmeti

1. Vaza (lonec) vedraste (situlaste) oblike (inv. št. 6948/4). Iz rdečkaste, samo na vnanjih površinah grafitirane gline. (Tab. II d.) Visoka 26 cm, premer ustja 19 cm, premer dna 9—10 cm. Ustje in dno kažeta nepravilne, mestoma skoro ovalne oblike. Vaza je bila razbita, a je sedaj v glavnem sestavljena, le na vratu ji manjka večji del. Tik pod ramo tečeta okrog posode dva vzporedna, površno delana žlebova, dve kaneluri. Točno v simetralah kroga se nahajajo na trupu štirje pari visečih simetričnih spiral, ki sestojajo iz dvožlebnih trakov

2. Vaza enake oblike kot pod 1. (inv. št. 6948/3). Iz enake gline. Visoka 26 cm, premer ustja 17 cm, premer dna 10—11 cm. Ornament enak kot pod točko 1. (Tab. II e).

3. Skodela z ročajem z rogatimi izrastki (ansa cornuta). (Inv. št. 6948/7.) (Tab. II a.) Iz rjavkaste gline. Posoda je močno poškodovana. Višina skodele pri ustju 11.5 cm, pri vrhu ročaja 18 cm, premer dna, ki tvori okrog 1 cm visok podstavek, je 7.5 cm. Med glino se opaža silno droben bel pesek. Vrat posode je rahlo ven usločen.

4. Ročka, oinohoe; inv. št. 6948/6). Iz svetlorumene, zelo fine, tenkostene gline. (Tab. II c.) Višina posode pri ustju 19 cm, pri vrhu ročaja 22 cm. Premer dna 6.5 cm, višina ročaja 10.5 cm. Ročka je bila popolnoma razbita in je zdaj vsaj v glavnem sestavljena. Njeno ustje ima obliko deteljnega lista. Na vnanji strani posode so vidni sledovi firneža, s katerim je bil verjetno napravljen dekorativen pas, ki se je vlekel okrog njenega trupa. Vendar je površina preveč poškodovana, da bi mogli to smatrati za gotovost. Posoda je importirana.

5. V čepinjah, ki so ohranjene, se nahajajo deli vsaj treh nadaljnjih posod, ki pa jih najbrž v celoti ne bo več mogoče sestaviti. Največ čepinj izvira od neke velike v sredi široko trupaste vaze z ozkim vratom. Na rami posode se nahaja večje število kanelur. Sorazmerno najbolj spoznatna je nizka skleda z vodoravnim močno noter zavihanim robom ustja. Na obodu ustja nosi skleda vzbokle bradavice. Tretja posoda je morala biti podobna loncu z vertikalnim, zgoraj čisto rahlo ven usločenim vratom. Glina vseh posod je znotraj rdečkasta, na vnanjih površinah pa močno grafitirana.

III.

Pri novi najdbi vzbujajo pozornost v prvi vrsti situla z okrašenim pokrovom. Narodni muzej hrani iz prejšnjih let lepo zbirko situl iz hallstattske dobe,⁵ vendar so vse brez pokrovov. Nova situla pa ima tudi pokrov in radi tega pomenja obogatitev za naše zbirke. Analogije za situle s pokrovi niso mnogoštevilne, vsaj kolikor moremo soditi na podlagi literature, ki nam je na razpolago. En tak primer poznamo iz Sv. Lucije ob Soči,⁶ drugega iz Hallstatta,⁷ tretji primer pa izvira iz severnopadskega najdišča v Trezzu.⁸ Izmed teh treh situl se z našo vsekako najbolje ujema situla s pokrovom iz Hallstatta, ki kaže natančno tak nastavek v sredini pokrova in enak sferičnostožčast stolpiček na nastavku, kakor naša. Značilno je, da se na pokrovu te situle nahaja tudi friz, predstavljajoč četvero živali. Formi pokrovov na obeh ostalih situlah se od naše močnejše razlikujeta, zlasti nam situla iz Trezza kaže namesto valjčnega nastavka dvojno zanko za prijem pokrova.

Kakor smo videli, sestoji trup naše nove situle v vertikalni smeri iz dveh delov, iz vrhnjega, čigar plašč sestoji zopet iz dveh trapezov, ter iz spodnjega, ki je tolčen iz enega kosa in ki tvori istočasno dno posode. Ta način je v bistvu zelo starinski in ga nahajamo že na najstarejših situlah,⁹ znanih iz etrurskih grobov v Cornetu. Ker pa ga kažejo tudi mlajše situle, je iz tega razvidno, da se je dolgo držal. Podobno tehniko izdelave situlnega trupa kaže večina posod v Hallstattu,¹⁰ dalje veliko število posod v Sv. Luciji,¹¹ veliko novonajdeno vedro iz Griž (pod 2 c), starejše vedro z Magdalenske gore na Dolenjskem,¹² dalje vedra iz Klein Gleina,¹³ v Italiji pa zlasti bronaste posode iz bolognske kulture.¹⁴ V nasprotju s tem načinom sestojijo trupi situl iz starejše zbirke Narodnega muzeja v Ljubljani samo iz dveh, od vrha do tal segajočih trapezov, dno pa je navadna plošča, ki je ali od zunaj ali od znotraj pritrjena na plašč posode. Ta način je tehnično gotovo naprednejši in mlajši.

Posode s tako napravljenim dnom so našli med drugim v Hallstattu samem,¹⁵ če se smemo zanesti na slabo risbo, tudi v Sv. Luciji,¹⁶ omenjamo pa tudi nekatere italijanske: situlo iz Trezza v zgornji Italiji, situlo iz groba Ben-

⁵ A. Müllner, *Typische Formen aus den archäologischen Sammlungen d. Landesmuseums in Laibach*, 1900, t. XIX, XX.

⁶ C. Marchesetti v *Bolletino della Società Adriatica di Scienze Naturali in Trieste*, XV, 1893, t. II, 6.

⁷ E. v. Sacken, *Das Grabfeld von Hallstatt*, Wien, 1868. T. XX/4.

⁸ O. Montelius, *La civilisation primitive en Italie*. Stockholm, 1895, P. I, pl. 46/19 a.

⁹ Duhn v Ebert, *Reallexikon d. Vorgeschichte*, Bd. XII, 1928, s. v. Situla, str. 183.

¹⁰ Sacken, T. XX, text str. 92, 95.

¹¹ Marchesetti, tav. I, 1—4; II, 5, 6.

¹² Narodni muzej, inv. št. 2993. Vis. 50 cm, premer ustja 36 cm, premer dna 19 cm; višina dna 2 cm, srednjega dela 20 cm, zgornjega 28 cm. Sestoji razen dna iz dveh trapezov.

¹³ W. Schmid, *Die Fürstengräber von Klein Glein in Steiermark*. Prähistorische Zeitschrift. Berlin, XXIV, 1933. 229, Abb. 9 Pommerkogel; 260 Abb. 36 Kröllkogel.

¹⁴ Montelius, pl. 76/30, 81/9.

¹⁵ Sacken, 95.

¹⁶ Marchesetti, tav. II, 4, 5, 12.

TAB. I

a) Pokrov situle s podobami kozorogov

b) Pogled na situlo v smeri ročaja

c) Ploščica za ev. tretji ročaj na vratu situle

a) Posoda z ročajem z rogatimi izrastki

b) Lesena skodelica

c) Ročka, oinohoe

d, e) Dva glinasta lonca v obliki situle

venuti v Este ter situlo iz Sesto Calende v provinci Como.¹⁷ Pri bolognskih situlah ni nikjer iz publikacij razvidno, kako so napravljena dna.

Razen navedenega je važna tudi oblika ataš. Nova situla iz Griž kaže v tem pogledu dolge, široke ploščice, pritrjene z zakovicami, med katerimi se nahajajo na nosilcih obročki za ročaj (tab. I b c). V zbirki situl Narodnega muzeja je ta motiv ataše nov, kajti dosedaj znane posode kažejo navadno bronasto polugo, pritrjeno na vrat vedra ter iztegnjeno kvišku v obliki zanjke, v katero je zataknjen ročaj.¹⁸ Natančno analogijo za te vrste ataše nam nudi zopet omenjena situla iz Hallstatta (Sacken, Taf. XX/4) ter ena iz Sv. Lucije (Bollettino, Tab. II/6). Njima je podobna situla iz Trezza, vendar s to razliko, da se vsak obroček nahaja na posebni ploščici, v čemer se z njo ujema tudi ena situla iz Bologne.¹⁹ Granulirno arhaično delo situle iz Trezza popolnoma ustreza časovnemu stališču bolognske situle, ki pripada periodi Benacci 2. Kar se ataš tiče, tvori nova situla iz Griž s hallstattske in svetolucijske eno skupino, toda tip ataš je verjetno nekoliko starejši element. Ni izključeno, da je tehnično ta način odvisen od ataš na znanih kotličkih in skodelah, kakršnih primere hrani tudi naš muzej.²⁰

Končno pokrov. Navada, upodobiti na pokrovu predmete iz resničnega sveta in sploh take krožnine dekorativno okrasiti, je zelo stara. Za spomenike, kot so pokrovi situl, prihajajo kot pravzori v poštev one neštevilne srebrne in bronaste skodele ter votivni ščiti, ki so se po zaslugi feniških trgovcev razširili po vsem Sredozemlju v prvih stoletjih zadnjega tisočletja pred Kr. (1000—800). Motivno so ti spomeniki odvisni od starejših asirskih, manj pa od egiptovskih primerov. Na nekaterih izmed njih, ki si moramo po njihovem zgledu predstavljati tudi pri Homerju opisani Ahilov ščit, se nahajajo že tudi pravi koncentrični živalski frizi,²¹ poleg njih pa naravno tudi prizori in upodobitve iz ostalega življenja. Koncentrični dekor je prevzela kasneje grška keramika, ki ga je pa pojmovala zelo samostojno. Nedvomno pa leži pri teh skodelah in ščitih tudi poreklo okrasa situl in njihovih pokrovov.

Kakor je vever z ohranjenimi pokrovi malo, tako so tudi z živalskimi figurami okrašeni pokrovi redkoštevilni. Poleg že večkrat omenjenega iz Hallstatta ter enega iz Grandate ne poznamo, vsaj kolikor nam je tozadevne literature na razpolago, nobenega drugega primera.²² Na hallstattschem primeru imamo četvero živali, izmenično eno fantastično in eno resnično. So to krilata sfinga, kozorog, krilati lev in jelen. Značilno za ta pokrov je prav mešanje fantastičnih in naravnih bitij, v čemer je treba videti daljni odsev orientali-

¹⁷ Montelius, pl. 46/19, Trezzo; 54/1 Benvenuti; 62/1 Sesto Calende.

¹⁸ Müllner, Typische Formen, XX, 5, 9.

¹⁹ Montelius, pl. 81/9.

²⁰ Müllner, Typische Formen, XX, 10; iz Šmarjete.

²¹ Za asirske gl. Perrot - Chipiez, Histoire de l'Art dans l'antiquité. Tome II, Paris 1884, 735 sl. Za feniške Perrot - Chipiez, Tome III, Paris 1885, 759, fig. 543; 771 fig. 546 itd. ter F. Winter, Kunstgeschichte in Bildern. Stuttgart, Neue Bearbeit., Taf. 101 sl.

²² Montelius, pl. 47/13 (Grandate). Kar se Hallstatta tiče, omenja A. Mahr, Das vorgeschichtliche Hallstatt, Wien, 1925, str. 22 op. 27, še en figuralno okrašen pokrov, ki ga pa pisec ne pozna.

rajočih stilov, ki so v 7. in deloma še v 6. stoletju pr. Kr. obvladovali grško vazno slikarstvo, zlasti ono jonskih smeri. S temi šolami stoje v zvezi etruske upodobitve in pokrov iz Hallstatta prištevajo takim etruskim vplivom.²³ Naš pokrov (pod. 5) nima nikakih fantastičnih živali več, temveč štiri naturalistično oblikovane kozorože, ki je vsak izmed njih tako podan, da si niti dva nista po-

Pod. 5. Risba pokrova s podobami kozorožev

dobna. Glede tega podajanja čistih in nemešanih motivov se s pokrovom iz Griž ujema pokrov bronaste žare — situle iz Grandate, kjer so živalske figure enako naturalistične. Montelius pripominja, da so hoteli v živalih videti kozoroga, divjega kozla in jelena (tekst k t. 47/13, str. 262). Ali že dejstvo samo, da so izpadle fantastične živali, govori najbrž v prilog mlajšega datuma.

²³ N. Åberg, *Frühbronzezeitliche und eisenzeitliche Chronologie*. Stockholm, II, 1931, 86. V svojem spisu tolmači Mahr, str. 22 op. 27, drugo krilato žival kot leva, dasi za leva ni tako izrazita. Fotografski posnetek pokrova gl. Hoernes-Monghin, *Urgeschichte der bildenden Kunst in Europa*. 3. Aufl., Wien, 1925, fig. na str. 545.

Na živalskih frizih, ki se nahajajo na trupih bronastih situl, nimamo mnogo analogij za kozoroga odnosno četveronožno rogato žival situle iz Griž. Od daleč se ji približuje ena izmed živali na situli Benvenuti iz Este in to po oblikovanju roga, po koščatosti lic in trikotni obliki glave. Živalska figura na posodi iz Belluna²⁴ je izrazit kozel. Je pa verjetno podana enako plastično kot naše. V etrurskih in bolognskih posodah ne najdemo tega tipa živali ali vsaj nikakih natančnih analogij. Preostane nam zatorej pogledati razmerje nove situle iz Griž do živalskih frizov na situli z Vač.

Situla z Vač²⁵ stoji po pripovednem žanru in tudi po stilu pod etrurskimi vplivi, ki so prodrli v venetsko torevtiko. Ti etrurski elementi se vežejo na drugi strani z arhaično-grškimi in zaenkrat teh epičnih frizov ne moremo pripisovati venetski torevtiki. V živalskem frizu, nahajajočem se na vaški situli čisto spodaj, so pomešano med druge živali upodobljene tudi štiri živali z enako nazaj zavrtimi rogovi in enako nazaj in ven štrlečimi uhlji. Glave teh živali so sicer neprimerno daljše nego glave kozorogov na situli iz Griž in nimajo še one izrazite trikotniške oblike, niti ne tako poudarjenih ličnih kosti. Kljub temu pa smelo trdimo, da so živali na frizu posode z Vač predhodniki kozorogov z Griž in da imamo tu eno in isto tipsko tradicijo, ki je na mlajši situli iz Griž prinesla do izraza naravno tudi mlajše elemente. S tem načenjamo vprašanje stila.

Obravnavanje prehistoričnih spomenikov na podlagi stilne analize je dovolj težavno in nezanesljivo, posebno če nam niso na razpolago nobeni drugi pripomočki datacije. Toda v nizu okolnosti, ki je z njih pomočjo mogoče spomenike datirati, bi morala tudi stilna analiza priti bolj do besede, nego je to v predzgodovinski vedi običaj. Zlasti bi bilo to potrebno pri obravnavanju torevtike. Prav tu pa stojimo tako rekoč šele na začetku. Skoro vse figuralno in ornamentalno okrašene situle poznamo še danes le iz risb, le malenkostno število pa tudi s fotografij. Da to ne more privedi pri stilni analizi do nikakega rezultata, je jasno, če pomislimo, da risba utegne kvečjemu podati tipe in njih značilnosti, nikakor pa ne formalnih in drugih posebnosti. Tudi risba naše situle (pod. 5) iz Griž je taka: približno nam podaja tip živali kozoroga, niti v najmanjšem pogledu pa ni zanesljiva glede načina, kako so te figure formalno podane. In kar se slednjega tiče, predstavlja pokrov iz Griž zanesljivo neko stilno mlajšo stopnjo nego situla z Vač ter tiči ravno v tem znanstvena pomembnost nove najdbe, da smo dobili končno tudi spomenik, ki zastopa drugačne stilne tendence nego večina našega starejšega torevtičnega gradiva in je sploh njegov okras od okrasa ostalih situl stilno različen.

Telesa kozorogov so na pokrovu podana z izrazitim smislom za naturalistično formo (tab. I a), kar prihaja do izraza posebno tam, kjer se nože od dvajajo od telesa, dalje na glavah in na hrbtih. Izstopanje bronaste pločevine je v tem pogledu naravnost plastično. Enako je za te figure značilna tudi gladka

²⁴ Montelius, pl. 49/1.

²⁵ C. Deschmann, Ein Kunstwerk altetruskischer Metalltechnik. Mittheilungen d. k. k. Central-Commission Wien. N. F. IX, 1883, 16 sl. V. Mole, Umetnost situle iz Vača. Starinar II, 1925, 79 sl. Mole stavi (str. 99) vaško situlo na konec 5. stol in dopušča celo možnost nastanka v začetku 4. stol. Po našem mnenju je to popolnoma izključeno. Nova situla iz Griž ima predvsem zaradi tega pomen, ker kaže, kakšna je situlska umetnost v petem stoletju.

površina teles, s katerih so izginili vsi rekviziti, tako razne granulirane točke, linije itd. Torejta je v njegovem upodabljanju vodila težnja, da bi čimbolje oblikoval naravno formo in značilno obliko živalskega telesa. V primeri s tem so vse živali na spodnjem frizu situle z Vač še prave sheme. Ne samo, da jih zakriva vse polno rekvizitov in torevtičnih trikov, njihova telesa sama so ploskovita, linearna in shematična, vzbokline, ki jih povzročata tolčeno delo, prav nič ne podajajo plastike naravnih form, temveč zbujaajo zgolj vtis, ki je značilen za tehniko vzboklega dela, ki je prav tako vezano, kakor so te figure same okosteneli arhaični tipi. Prav take so tudi figure na pokrovu iz Hallstatta, s katerim vežejo situlo v Vač vendarle globlje sorodnosti, nego jih je znanost doslej dopuščala. Če bi imeli na razpolago fotografijo pokrova situle iz Grandate in sploh estenske ter druge italške torevtične posode, bi skušali določiti tudi razmerje njihovega stila do pokrova iz Griž, ker pa jih nimamo, se ne bomo po vzoru večine dosedanjih arheoloških razprav o situlah, za katere je tipološka analiza istovetna s stilno analizo, izgubljali v praznem razpravljanju.

Stil pokrova iz Griž kaže popolnoma nedvoumno mlajše hotenje nego situla z Vač, značilno pri tem pa je, da je jela vzporedno z njim stara torevtična tehnika polagoma propadati in odmirati. Sledove tega imamo že na našem pokrovu. Glede časovnega nastanka vedra iz Griž nam ne bo mogoče dati natančnih števil. Pokrov iz Hallstatta stavijo nekateri arheologi radi kačastih fibul in drugih predmetov, s katerimi je bila skupaj najdena, v periodo Este III (500—400). Tudi pri situli iz Grandate se je nahajala podobna kačasta fibula in bi jo bilo zato dati v isti čas. Toda, kakor je malo verjetno, da sta ti dve situli nastali istodobno, tudi če upoštevamo zaostalost, ki jo kaže inventar v Vzhodnih Alpah, tako je zlasti glede na situlo iz Griž malo verjetno, da bi bila istočasna s pokrovom iz Hallstatta. Tega bo pač treba radi njegovega figuralnega okrasa in radi arhaičnih form, ki jih kaže, pomakniti nekoliko više gori, morda na konec 6. stol.,²⁶ če hočemo dobiti za naturalistične plastične tendence, ki jih kaže pokrov iz Griž, kot približen časovni okvir 5. stoletje. Za to dobo bi govorila tudi zelo sloka oblika posode same, nasprotno pa je oblikovanje dna (to s pridržkom) ter ataš tačas morda že nekoliko starinsko, starokopitno. Glede provenience, t. j. porekla naše situle, smo prepričani, da je nastala pri nas doma ali vsaj v območju kranjske kulture tega časa in da ni bila k nam od nikoder importirana. Drugače si ne bi bilo mogoče razlagati nekaterih njenih posebnosti.²⁷

²⁶ Za Hallstatt gl. Åberg n. n. m. Mahr navaja v svojem spisu pokrov v neposredni zvezi z latenskimi spomeniki. Pokrov je bil najden v žganem grobu (Brandgrab), ki so tu značilni za starejše sloje prebivalstva. Hoernes stavlja skupino žganih grobov med 900—700, naravno pa je, da se pri ljudstvu, ki je to vrsto pokopa prakticiralo, drži še tudi kasneje, ker pač ljudstvo tudi še živi. V tej dobi (900—700) pokrov gotovo ni nastal, ker je premlad po svojem stilu, nič manj težko si pa ni predstavljati njegovega nastanka v 5. stoletju.

²⁷ Opozorili smo že na to, da manjka eni izmed živali četrta noga (gl. pod 5), kar je čisto gotovo napaka v izvedbi. Dalje imamo na vratu še dve ploščici za tretji ročaj (tab. I c), ki je res lahko kdaj obstojal, lahko pa tudi ne. Nam se zdi prva možnost malo verjetna. In da bi take, naravnost recimo defektne kose eksportirali, odnosno da bi bil imel kdo na njihovem importu interes, bi bilo vendar nekoliko čudno. Razen tega bi pri toliki

Skupno s situlo sta bili najdeni obe vazi iz grafitirane gline, ki kažeta vedrom precej podobno obliko (tab. II d e). Lonce teh oblik smatrajo na splošno za posnetke kovinastih situl.²⁸ Vendar to ne more veljati za vse posode brez izjeme, kajti vaze podobnih oblik nahajamo deloma tudi v starejših inventarjih. Na Vačah imamo dva primera, ki se nahajata v našem muzeju. Prvi lonec (inv. št. 676) je 23 cm visok, premer ustja znaša 18.5 cm, premer dna 11 cm; drugi (inv. št. 654) je visok 22 cm, premer ustja 16.5 cm, premer dna 9 cm.²⁹ Oba sta iz rdečkaste gline. Prvi lonec je izredno slabo narejen in ga nikakor ni mogoče prištevati med kasnejšo in boljšo keramiko z Vač, temveč spada verjetno v starejše sloje; glede na to pa, da je kakor vse ostalo gradivo, brez beležk, se vzdržujemo nadaljnje besede.

Lonce podobnih oblik so našli tudi v Gemeinlebarnu, Sopronju in Pillichsdorfu.³⁰ Tu nastopajo v zvezi s tipi starejše hallstattske kulture, ki jo arheologi datirajo v periodo Arnoaldi, odnosno Este II (600—500 pred Kr.).³¹ Posnemanje situl bi spričo sorazmerno tako starih posod pomenilo, da so morala biti kovinasta vedra v teh od Italije zelo oddaljenih krajih poznana vsaj kako stoletje prej, če naj bi kasneje služila za vzorce glinasti robi. Če pa so ti lonci res posnetki situl, nas morajo presenečati njih primitivne barbarične oblike in izvedba,

množini situl, ki so ohranjene, morale gotovo eksistirati tudi kake dvojnice, kot jih imamo n. pr. pri importirani keramiki ali pri klasičnih kovinastih posodah. Če pogledamo zanesljivo importirano ročko, je na las podobna vsem številnim po ostalem svetu raztresenim primerom tega tipa. S področja kasnejšega rimskega importa je gotovo značilno, da se je pri tako redkem tipu, kot je steklena čaša s figurami bogov iz Črnelega (gl. Glasnik MDS, XVI, 1935, 97) takoj našla natančna dubleta v Eremitaži. In da se pri tolikem številu situl, ki so nam na razpolago, ne bi našli vsaj dve popolnoma enaki, če je ono glede importa resnično, bi bilo vendar za to industrijo zelo čudno.

Za lokalni nastanek večine posod govori pa tudi množina situl, ki so bile najdene pri nas. Pomisliti moramo, da predstavlja oni čas prebivalstvo naših krajev, severne Italije in vzhodnih Alp neko etnično bolj homogeno skupino nego danes. Da spričo vsega tega ne bi bilo nikakih sorodnosti v umetni obrti, ko so vendar vsa ta ljudstva govorila skoraj en in isti umetnostni jezik in so imela skoraj iste predstave, si ni mogoče misliti. Če je vse res samo import, kaj nas potem ovira, da ne bi tudi vseh boljših oblik fibul smatrali za import, saj domače prebivalstvo očitno itak ni bilo sposobno kake boljše umetne obrti. Toda, poudariti je treba, da umetnost tolčenega dela pri nas na deželi še danes ni izumrla, ne glede na to, da je situla še danes tako rekoč naša nacionalna oblika kovinaste piročne posode, in koliko bolj je morala biti ta obrt razširjena v onih časih.

Mahrovo stališče (n. n. m. 40), da so vse figuralno okrašene posode iz Hallstatta južni import, se nam zato zdi lahko in nezadovoljivo. V večji meri dopušča možnost lokalnega in provincialnega nastanka kovinastih posod P. Reinecke (Altertümer unserer heidnischen Vorzeit. Bd. V, 324 sl. Taf. 56). Kratek pregled novejših teorij o situlah ima Åberg, I, str. 81 op. 1. K mnenju, da estenske situle kažejo na jugozapad, to je v Bologno, se nagiblje Fr. Messerschmidt (Bronzezeit und frühe Eisenzeit in Italien, Berlin und Leipzig, 1935, 50). Kam pa kažejo bolognske, mu je manj jasno (ist. 33). Pritrditi pa je treba vsekakor njegovim izvajanjem str. 67, da prej ne bomo prišli dalje, dokler ne bodo situle obdelane sistematično in monografično.

²⁸ Szombathy, citat po Åbergu, II, str. 37.

²⁹ Müllner, Typische Formen, XIII, 3.

³⁰ Åberg, II, 35 Fig. 32 Gemeinlebarn; Åberg, II, Fig. 73, Mittheilungen d. Anthropologischen Gesellschaft, Wien, 1891, Taf. V/1, VI/1 Sopronj; Åberg, II, 39 Fig. 70 Pillichsdorf.

³¹ Åberg, II, 37.

zlasti če pomislimo, kako dovršeno znajo posnemati kovinaste situle lončarji iz Sv. Lucije ob Soči in oni v Este. Podobno dovršenost pa kaže tudi istrska keramika kasnejše estenske kulture, na pr. posoda iz Nesazia z meanderskim ornamentom na rami.³² Nove posode iz Griž nikakor ne dosegajo istrskega posnetka, so pa dosti boljše nego posode z Vač in je pri njih bolj verjetno, da stoje res pod vplivom situl. Toda v ornamentiki ne: odlomljene spirale so ornamentalni motiv starejše železne dobe na Kranjskem in samo spričujejo, kako trdovratno se keramična obrt še v tem sorazmerno poznem času, v 5. stoletju, drži vzorcev, ki so se nekoč udomačili.³³

Lesena skodelica (tab. II b) ne daje za časovni nastanek nikake opore. Narodni muzej hrani podobno toda bronasto skodelico z Magdalenske gore, izkopal jo je Pečnik, iz zapiskov kons. Rutarja in iz inventarja pa ni razvidno, s kakim materialom skupaj je bila najdena.³⁴ Enako irelevantna je za datacijo ročka, oinohoe (tab. II c), ki je zanesljivo importirana. Ta, za keramiko otoka Rodosa in sploh za maloazijsko grško keramično obrt 7. stoletja značilna oblika, je po zaslugi trgovcev kmalu prišla tudi v Italijo in ostalo Evropo. Forma se je pojavila zelo zgodaj tudi v kovini in so znani taki primeri na severu Alp, dalje v Danski in Italiji.³⁵ Z etrurskim vpadom v Bologno nastopi ročka tudi v grobovih bolognske kulture;³⁶ je zelo verjetno, da je v naše kraje prišla prav iz Italije.

Zaključujemo. Nova najdba iz Griž je vsekakor zanimiva. Veliko vedro spada med največje posode, kar jih poznamo ne samo pri nas, temveč tudi zunaj. Malo vedro z okrašenim pokrovom pa spričuje tendence mlajšega stila, ki je značilen za visoko umetnost 5. stoletja (olimpijske skulpture, etrurske stenske slike) in ki stremi za naturalistično podobo plastične forme. Zanimivo je, da istočasno s tem že nekako odмира prej tako visoka torevtična obrt, ki je v naših krajih zapustila tako lepo vrsto spomenikov, da omenimo samo situlo z Vač. Toda to vedro je važno predvsem radi tega, ker prinaša v naš dosedanji inventar situl novo stilno stopnjo. Priložena keramika se naslanja na domačo tradicijo glinaste robe, tako zlasti ona, ki je še v čepinjah. Obadva lonca stojita pod vplivom metalnih posod, a nadaljujeta v ornamentu domače kranjske ornamentalne vzorce one dobe. Ročka končno služi za primer, kako izgleda pri nas resničen klasičen import, obenem pa prispeva marsikaj k zgodovini trgovskih stikov, ki so vezali sredi zadnjega tisočletja pred Kr. našo sedanjo domovino s sosednimi zemljami, zlasti z Italijo.

³² Nesazio-Pola. Parenzo, 1905. Str. 83 fig. 55 (Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria, XXII, 1905).

³³ Müllner, Typische Formen, XV/8. Lonc iz Podzemlja.

³⁴ Müllner, ist. XX/8. Inv. št. 4327. Vis. 4 cm, premer ustja 7.5 cm, premer dna 4 cm.

³⁵ Za Grčijo gl. E. Pfuhl, Malerei und Zeichnung der Griechen. München, 1923, Bd. III, Taf. 26 sl. Bronasta ročka iz Vilsingena, *Altertümer unserer heidnischen Vorzeit*, Bd. V, Taf. 56/1035. Ročka iz Danske, J. Hoops, *Reallexikon d. germanischen Altertumskunde*, Strassburg, 1911—13, Bd. I, Taf. 21/4. Verjetno italska ročka G. Richter, *Greek, etruscan and roman bronzes*. New York, 1915, Nr. 492. Sistematičen pregled v grobovih iz hallstattske dobe najdenih bronastih ročk gl. P. Jacobsthal v *Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts* Bd. 44, 1930, S. 198.

³⁶ Åberg, I, 181.

Eine neue Situla aus Krain.

In dem bekannten Hügelgräbergebiet zwischen den Ortschaften Stična und St. Vid im ehem. Krain (siehe Literatur unter Anm. 3 und 4) wurde Ende des Jahres 1935 von einem dort ansässigen Wildgräber ein Tumulus der jüngeren Hallstattzeit geöffnet. Nahe unter dem Gipfel desselben befand sich an der nordöstlichen Seite das Brandgrab, in welchem an Beigaben folgende Gegenstände vorkamen:

1. Ein riesengroßer Eimer (Situla) aus Bronzeblech, 80 cm hoch, bestehend aus drei übereinander liegenden Gefäßteilen. (Abb. 2 c). Am Boden des Eimers lagen die halbverbrannten Knochen, welche ursprünglich mit einer Baumrinde bedeckt waren; die erhaltenen Überreste der Baumrinde siehe Abb. 4 k. 2. Kleine Situla aus Bronzeblech mit erhaltenem Deckel, 28,5 cm hoch, bestehend aus zwei übereinander liegenden Gefäßteilen, die mit Nieten zusammengehalten werden (Abb. 2 d, Taf. I b, c). Die Situla stand auf der Baumrinde, mit der die Knochenüberreste bedeckt waren. Der Deckel des Gefäßes ist gut erhalten und weist auf der Oberseite im konzentrischen Fries 4 Steinbockfiguren in getriebener Arbeit auf (Abb. 5, Taf. I a). Das Gefäß hat heute nur einen Henkel, ursprünglich waren es wohl zwei. An dem Hals des Gefäßes befinden sich jedoch zwei weitere Attachen für einen dritten Henkel, der möglicherweise niemals existiert hat. 3. In dieser Situla befand sich das kleine Henkelschälchen aus Holz (Taf. II b). 4. Neben der Situla mit dem Deckel stand auf der Baumrinde die kleine dünnwandige Weinkanne, Oinochoe mit kleeblattförmiger Mündung (Taf. II c). 5. Außerhalb des großen Eimers befanden sich die beiden eimerförmigen Tongefäße, jedes von ihnen 26 cm hoch. Der Ton der Gefäße ist an den Außenseiten schwarz graphitisiert, außerdem befinden sich an den Wänden je 4 Paare von hängenden symmetrischen Spiralen (Abb. 2 b, Taf. II d, c). 6. Schüssel mit gehörntem Henkel (ansa cornuta) aus braunem Ton (Abb. 2 a, Taf. II a). 7. Drei weitere Gefäße aus schwarz graphitisiertem Ton mit Überresten von parallellaufenden Rillen liegen nur in den Scherben vor. 8. An Eisengegenständen fand sich eine Axt (Abb. 4 a), ein Messer (Abb. 4 a), Bruchstücke einer vierkantigen Lanzen Spitze (Abbildung 4 c), an Bronzegegenständen verschiedene Schmuckstücke (Abb. 4 c, g, h), und Bruchstücke von Bronzeblech usw. (Abb. 4 i).

In dem neuen Fund verdient besondere Aufmerksamkeit die Situla mit dem verzierten Deckel. Der Vf. untersucht das Verhältnis dieses Fundemplars zu den bekannten Eimern der ausländischen und einheimischen Fundstätten, vor allem zu den Erzeugnissen der venetischen Toreutik. An Hand der Beobachtung der Bildung des Gefäßkörpers, sowie der Henkelattachen kommt er zu dem Schlusse, daß die neugefundene Situla in technischer Hinsicht am genauesten mit den Stücken aus Santa Lucia und aus Hallstatt zusammen geht (Lit. Anm. 6, 7), teilweise auch mit der Situla von Trezzo (Anm. 8). Was die Darstellung auf dem Deckel des Gefäßes betrifft, kommen als Vergleichsmaterial für die neue Situla von Griže nur diejenigen von Hallstatt und Grandate aus Oberitalien in Betracht (Anm. 22). Von den beiden letztgenannten Stücken ist die Situla von Grandate zweifellos die jüngere; zwischen ihr und der neugefundene aus Griže bestehen vielleicht engere Beziehungen, da jedoch die erste dem Verfasser nur in einer Zeichnung vorlag, muß er sich jedes weiteren Vergleiches enthalten. Typologisch bestehen aber auch Beziehungen zwischen den Figuren des neuen Deckels und den Tierfiguren im untersten Streifen der Situla von Vače, obgleich die letztere einer älteren Stufe angehört.

Stilkritisch besteht ein starker Unterschied zwischen dem Figurenstil des neuen Deckels einerseits und demjenigen der Situla von Vače sowie des Deckels aus Hallstatt andererseits. Haben wir es an den beiden letztgenannten Gefäßen mit einer in jeder Beziehung als reifarchaisch anzusprechenden Stilbildung zu tun, die für die klassische Kunst des 6. Jahrhunderts charakteristisch ist und die auch an ihren provinziellen Ablegern erscheint, so macht sich auf dem Deckel von Griže und möglicherweise auch auf dem ähnlichen Stück von Grandate die ausgesprochene Tendenz bemerkbar, den Tierkörper in seiner naturalistisch-plastischen Form zu

erfassen und darzustellen. Diese Bestrebungen sind charakteristisch für die klassische Kunst der Mitte des 5. Jahrhunderts und es ist die Möglichkeit der Entstehung der Situla von Griže innerhalb der zweiten Hälfte dieses Jahrhunderts nicht von der Hand zu weisen.

Hinsichtlich der Provenienz der Situla ist der Verfasser der Meinung, daß man dabei nicht an Import zu denken braucht. Für die einheimische Entstehung dieser Gefäßform spricht außer der Menge, in der sie in unseren Gegenden auftritt, die durchaus nicht exportmäßig anmutende technische Ausführung des Stückes; zu beachten sind die Attachen für den 3. Henkel, ferner die Fehler in der Trassierung der Figuren und das Fehlen des Vorderbeines bei einem der Steinböcke. Es ist nicht überflüssig zu betonen, daß in unseren Gegenden die Situla noch heute die beliebteste und verbreitetste Form des handlichen Gebrauchsgefäßes darstellt. Importiert ist dagegen die Weinkanne, wahrscheinlich aus Italien. Die übrige Tonware führt die Formen und Typen der einheimischen keramischen Industrie der jüngeren Hallstattzeit fort.

Die größte Bedeutung kommt in dem neuen Funde also der Situla mit dem figuralverzierten Deckel vor allem deshalb, weil der Stil seiner Darstellung in die mehr oder minder einheitliche Formenwelt der früher gefundenen venetischen Situlen in Krain einen neuen Zug bringt und der genannten entschieden älteren Stilgruppe gegenüber eine jüngere Stilstufe bedeutet.

ULAKA

Japodska naselbina nad Starim trgom pri Ložu.

Prvo poročilo o raziskavanjih l. 1936.

Walter Schmid

Prostrana Loška dolina z gosto poraščenimi gorami, ki jim kraljuje goli Snežnik, kaže v bistvu kraški značaj; ob večjem deževju jo zalije kaj rada povodenj. Zaradi tega so si predzgodovinski prebivalci izbrali za stanovanje položne gričke, ki se vlečejo od Sv. Križa do Šmarate. Sredi doline čepi položna preko široke globeli z gričem Kopavnikom. Proti jugu od nje neširok prelaz

Sl. 1. Ulaka; levo Nadleški grič, desno v ozadju Križna gora

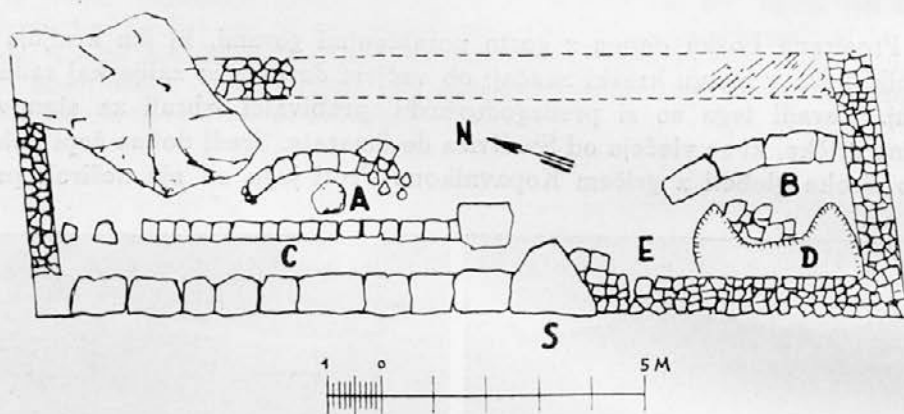
Sl. 2. Ulaka; kovačnica A (pred grmom), v ospredju kovačnica B pred izkopavanjem

preko široke globeli z gričem Kopavnikom. Proti jugu deli od nje neširok prelaz Nadleški grič. Ulaka je nekako osrednja naselbina v Loški dolini. Daleč znana Križna jama dosedaj še ni dala nobenega znamenja, da bi bila v pradavnini obljudena. Pač pa je vneti raziskovalec predzgodovinske dobe v Loški dolini, župnik Jernej Hafner, tako na ravninah Križne gore kakor tudi na Šmaraškem hribu našel ostanke posod iz starejše železne dobe, in na obeh hribih rimske grobove.

Na zahodnem pobočju Ulake je več plitvih gomil; pred leti so v Hlepinovi ogradi v eni gomili odkrili zapestnice z vrsto spiral in certoško zapono. Nedvomno je bila na vrhu predzgodovinska naselbina, ki pa se skriva na pobočjih; lopata je dosedaj izsledila na vrhu hriba le ostanke rimske naselbine. Široki hrbet Ulake je raven, tu in tam malo razgiban, proti jugovzhodu prehaja v terase, nad Starim trgom je breg bolj strm. Iz na polju iztrebljenih kamnov so napravljene ograde, ki nekam zapeljujejo k domnevi, da se skriva v njih star zid.

Toda presek na mestu domnevanega nasipa na severozahodni strani, segajoč 60 cm globoko do žive skale, je pokazal čisto zemljo, v kateri je pod vrhom ležalo več svinjskih zob, brusilni kamen, kos kremenjaka (kamene strele), toda nobenega zidu. Vse torej kaže, da Ulaka ni bila utrjena. Čez sredino hrbta drži do 2.50 m široka pot, ob njenih straneh se vrste kadunjam podobne vdrtine (sl. 2). Pot zapira na severozahodu dolga pravokotna plitva kotanja, ob koncu zahodne strani poti je pa moralo stati večje poslopje, čigar zid se sledi v tleh. Onstran velike kotanje proti severu se vrsti še nekaj kadunj, pobočje se lahko spušča proti robu. Tu ob kraju se vidijo ostanki treh hiš v Kandaretovi ogradi, ki stoje v vrsti, kakor hiše v mestu. Pri njih se je pričelo raziskovanje.

Hiša 1 (tloris sl. 3). Dolžina 16.50 (16.30) : 5 (3.80) m. Temelj severnozahodne stene, pročelja razmeroma dolge in ozke hiše, je poprečno 70—75 cm širok in 50 cm visoko sestavljen iz mogočnih apnenčevih rezanih kamnov (dol-

Sl. 3. Ulaka; hiša 1 (tloris)

žina posameznih kvadrov 0.85, 0.90 in 1.07 m), ki so položeni neposredno na samoraslo skalo (sl. 4). Lice zidu je skrbno v lepi ravni črti oklesano, vrzeli notranje stene so zataknjene z manjšimi kamni, neravna površina skal je zaglajena z ometom, kakor je tudi kamenje samo vezano z dobrim ometom. Severnozahodni vogelni kamen manjka, tudi kvadri severnovzhodnega stenskega dela so pobrani, ostal je le spodnji del temelja, zidan iz manjših, z ometom vezanih kamnov. Nekako sredi stene leži prag, 1.24 m široka in 1.68 m dolga izglijena plošča. Severna (50 cm široka), južna (75 cm široka) in vzhodna stena so zidane iz manjšega kamenja, stavljene na živo skalo, ki se dviga tu in tam do površja. Pri severnovzhodni steni so kazali le ostanki ometa in nekaj z ometom vezanega kamenja sled porušenega zidu. — Hiša je obstajala iz dveh prostorov, toda ogromen kup skupaj zmetanega kamenja je oviral ugotovitev medstene, ki je stala na vzvišeni živi skali.

Severnozahodni prostor. Vzporedno s prednjo, iz rezanih kamnov sestavljeno steno drži 40 cm debel, 30—32 cm visok suh zid iz srednje velikih kamnov in tvori 60 cm širok hodnik C. Za hodnikom se je dvigal lahko zaokrožen 30 cm širok in še 35 cm visok suh zid, temelj zidu ješe; strop njen je bil napravljen iz lahkih kapnikovih kosov, ki so ležali raztreseni v prostoru. Kapnike so

v rimski dobi pri lahkih obokih pogosto uporabljali. Nakovalo sredi prostora je tvoril 50—60 cm debel in 30 cm visok okroglast kamen. Ob steni hodnika in ob severnem zidu ješe je ležalo več lončenih kolačev in preluknjanih ilovnatih plošč. Okrogle, nekoliko poševne odprtine plošč (prem. 3,7, 3,8, 4, 4,2 cm) so v razdalji 3,8 cm ena od druge (sl.: 4, 7, 11). Enake plošče so ležale tudi v kovačnici A.) Rob ene plošče je bil z okroglimi vdrtinami okrašen. Pomen teh plošč nam pojasnjuje podoba kovačnice iz Ogleja (primerjaj relief te oglejske kovačnice v mojem spisu *Norisches Eisen*, podoba 1). Plošča je služila kot stena pri ješi, skozi luknji sta bili navzdol vpeljeni cevi, ki sta gonili zrak iz dveh mehov. Cevi sta se spajali v eno, ki je vodila zrak do ješe. Prim. še kovačnico na slikah hiše Vettijev v Pompeji (Mau, Pompeji, tab. IX). Naravni skalnati tlak v hiši je bil precej neraven, prostor zadaj za ješo je pa zravnal z ometom in uglajen. Tu je moral biti kovačev stan.

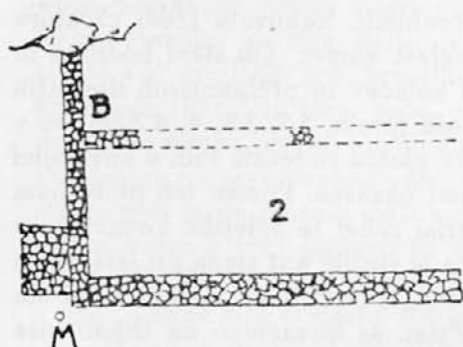
Sl. 4. Ulaka; kovačnica v severnozah. delu. Prednja stena hiše

Sl. 5. Ulaka; kovačnica v južnozah. delu

Južnozahodni del (sl. 5). V sredini je stalo kovaško ognjišče, ki je bilo precej globoko v tleh izkopano in 75 cm visoko. Ognjišče je obdajal zakrožen, iz večjih kamnov sestavljen 1 m dolg, 55 cm širok in do 43 cm visok suh zid ježe. Tudi v njegovi bližini je ležalo več kosov kapnika iz oboka. V južnozahodnem kotu je bil precejšen prostor, v katerem se je kovač lahko kretal okoli ognja. Ognjišče in prostor okoli njega sta bila pokrita s tenko plastjo ilovice. Kamenje v bližini praga je bilo pa pokresano in tako napravljen tlak E. Na ognjišču je bilo polno rdeče ožganih mest, na njem je ležalo obilo pregorelega oglja, v tem pa črepinje posod in sežgane živalske kosti, ki so jih kovači metali v ogenj. Na severnovzhodni strani ognjišča je ležalo več kosov železne žindre, v bližini pa več razbitih amfor, spomin kovaške žeje.

Hiša 2 (tloris sl. 6). Dolžina 11,90 m, širina 8,80 m. Zid hiše 60 cm, na zahodni strani celo 1 m debel, je napravljen iz skrbno z ometom vezanega kamnja. Severnozahodni vogel je okrepljen z močnimi debelimi (38 : 27 cm) kamni, vogel je podpiral še 2,25 : 1,50 m širok (ob robu sedaj že nekoliko razrit) prizidek. Severna stena je še 40 cm visoka, leži pa le 15 cm pod rušo. Na severnovzhodni strani se zgubi zid na vzvišeni samorasli skali na naravni polici; južna stena je porušena. Okoli zidov je ležalo več ilovnatega ometa, na zidanem te-

Sl. 6. Ulaka; hiša 2 (tloris)

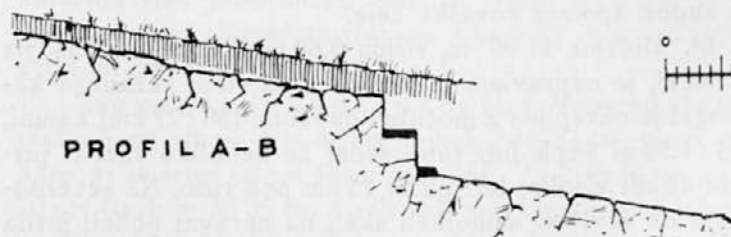
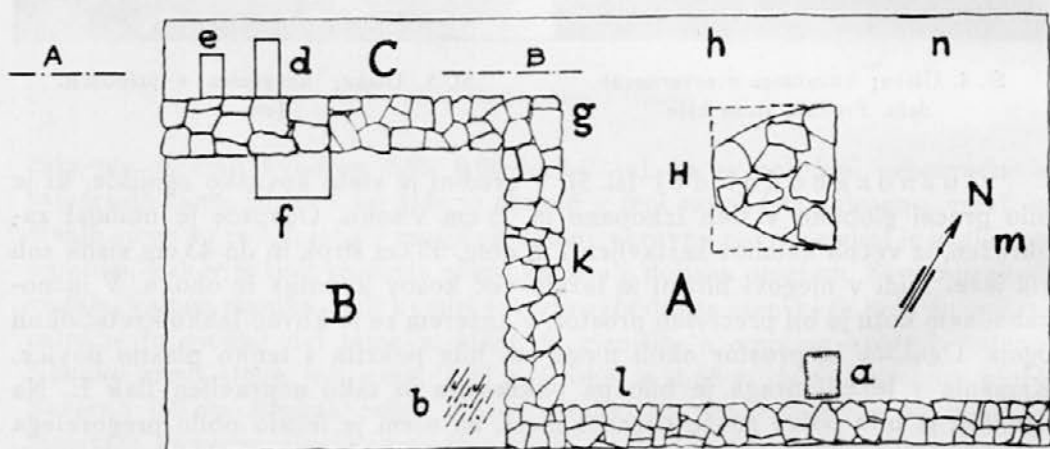
melju je stala lesena iz brun sestavljena hiša, špranje med debli se bile z ilovico zamazane.

Hiša še ni preiskana, je samo v obrisih določena. Zahodno od nje se je sledila v njivi, z deteljo posejani, hiša 3. Severna stena vseh hiš leži v eni črti.

V obeh hišah je ležalo vse polno brusnih kamnov, v hiši 2 ob njenem severovzhodnem voglu množica kosti, oglja in ostankov posod, med njimi skledica iz sigillate z znamko QSP, poleg severno-

vzhodnega vogla pa as (GB) cesarja Trajana (98–117. Rev. Fortuna, kol. E. Windischgrätz 958). Pri zasipanju se je našla še zelo oguljena polovica asa (semis) cesarja Tiberija (14–37).

K o v a č n i c a A (tloris sl. 7 in sl. 8). Dolžina 7.95 m, širina 3.90 m. Kovačnica leži v kadunji; zaradi vetra je v skalnata tla poglobljena, tako da leži njen tlak 1.66 m pod sedanjo površino. Pokrivala jo je 80 cm globoko zemlja, pod katero je ležala 35–45 cm debela plast rdeče prežgane ilovice in z ogljem premešane črne prsti. Pred kovačnico je bilo manjše preddverje B in ozek hodnik C. Na straneh, proti vetru (burji na vzhodu in krivcu na zahodu) obrnjenih, je bil postavljen 40 in 50 cm debel zid iz kamenja, dobro z ometom

Sl. 7. Ulaka, kovačnica A (tloris): A kovačnica, B preddverje, C hodnik s stopnicami, H ognjišče

vezan, ki mu je bilo primešano že nekaj drobno stolčene opeke. Severno-vzhodno in severozahodno steno je tvorila strmo pokresana naravna skala. Skalnat tlak je bil gladko skresan, njegove razpoke so bile z ostrim peskom izpolnjene, na katerem leži tu in tam ožgana ilovica, padla raz ognjišče. Ob srednjem zidu se nahaja v bližini ognjišča v skalo vsekana 40 cm dolga, 25 cm široka, 15 cm globoka kotlina (a), napolnjena z ostrim belim peskom, na katerem je ležal 10 cm visoko rjav železnat pesek iz Cerkniškega jezera, ki je služil kot vár, da se je žerjavica bolje razžarela, kadar je kovač varil železo. Vár, deloma že rabljen, je ležal tudi ob

Sl. 8. Ulaka; kovačnica A z ognjiščem

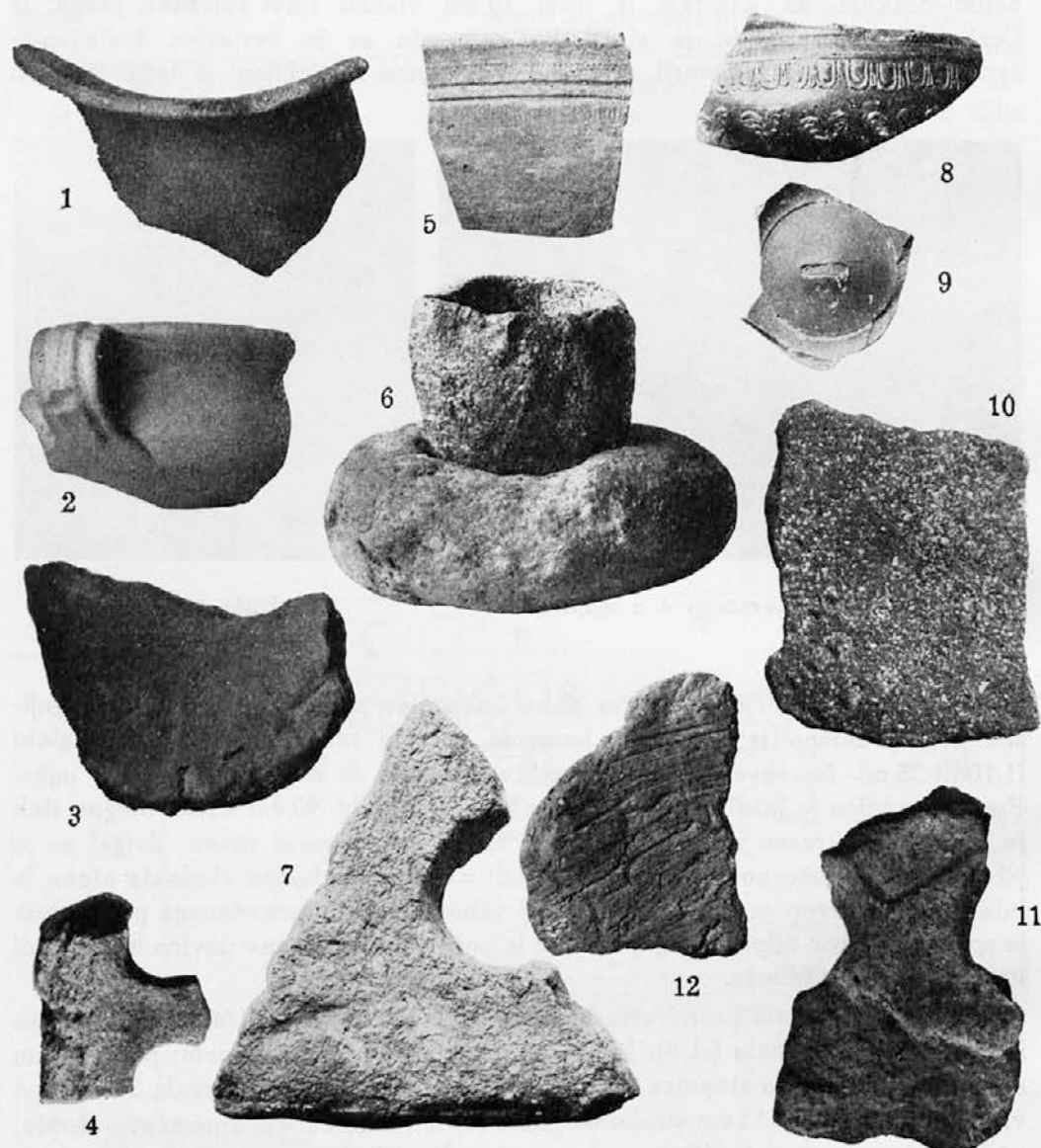
Sl. 9. Ulaka; kovačnica A, hodnik s stopnicami

severni in južni steni (l, k, n). Na tlaku kovačnice je stalo 45 cm visoko ognjišče (H), pozidano iz zemlje in kamenja, precej razdrto, bržčas štirioglasto (1.10 : 1.35 m). Na severni strani ognjišča je ležalo še nekaj smrekovega oglja. Pred kovačnico je ležal majhen prostor B, 1.10 m dolg, 90 cm širok; njegov tlak je bil sicer pokresan in izravnán, toda že ne več povsem raven; dvigál se je 65 cm visoko, poševno proti zahodu. Tudi navpična zahodna skalnata stena je bila neenakomerno površno oklesana. V vzhodni kot (b) zravnanega preddverja je spravljal kovač odpadke ognjišča; bil je poln oglja, prežgane ilovice in saj; tudi kopica vára je ležala tu.

Na severni strani preddverja je vodil ozek 55 cm širok, 2.60 m dolg hodnik iz kovačnice na prosto (sl. 9). Lahno se je dvigál do dveh stopnic; prva 47 cm dolga in 18 cm široka stopnica (d) iz 4 cm debelega peščenca je ležala 34 cm pod višjo, 23 cm dolgo in 13 cm široko stopnico (e) iz 11 cm debele apnenčeve plošče; zgornja stopnica leži že 40 cm pod površino. V višini zgornje stopnice se je nahajal v zidu 65 cm dolg, 41 cm širok, 50 cm visok prizidek (f), pozidan na samorasli skali iz velikih apnenčevih kamnov. Od stopnic in prizidka je držala s peskom posuta pot v rahlem vzponu do ceste.

V preddverju je ležalo nekaj stenskega ometa iz ilovice, pomešane s slamo, znamenje, da so bile one stene kovačnice, ki niso zidane, lesene in z ilovico

ometane (sl. 10, 12). V kovačnici je ležalo razmetanih večje število bronastih in železnih predmetov in orodja, mlinskih kamnov, brusnikov, teril in ilovnatih kolačev. Na tlaku je (pri h) ležala mala, 38 cm dolga, 21 cm široka amfora, zadnji spomin žejnega kovača.

Sl. 10. 1. latenski lonec z vodoravnimi črtami, 2. skodelica z dvema ročema, 3. posoda, znotraj s črtami okrašena, 4. del ilovnate stene z odprtino za cev kovaškega meha, 5. rimska skodelica s finimi zarezi, 6. kolač z Vač, lijak iz Ptuja, 7. stena z luknjo za cev meha, 8–9. terra sigillata z znakom Q'S P, 10. čepinja s pikami in črtami, 11. stena pri ješi z luknjami za mehove cevi, 12. omet kovačnice A

Najdeni predmeti.

A. Lončarska roba.

Posode iz ilovice spadajo v rimsko dobo in so zvečine delane na kolovrat. Toda ohranilo se je še nekaj spomina na oblike hallstattske in latenske keramike tudi v rokodelstvu 1. stol. po Kr. Hallstattski značaj kažejo ostanki zelo velikih in (do 2.5 cm) debelih loncev, ki so služili za hranitev jedil in pijač. Napravljeni so iz rdeče ali rjave, z apnenčevim peskom močno pomešane gline. Nekako v sredini posode so pritrjeni ob zunanji steni v presledkih krepki roči, za katere se je posoda lahko prijemala. Notranja stena posode je včasih od rabe počrnjena, enkrat tudi z vrsto črt okrašena (sl. 10, 3). Splošno je prežgana samo zunanja plast stene, do sredine ni segala neznatna vročina slabotne lončarske peči. Podobno so izdelane tudi rdeče skledice z navpično steno.

Obliko in okras latenskih posod so prevzele nekatere provincialno-rimske posode, delane deloma še na roko in lahno žgane; večjidel kuhinjski lonci s širokim dnom, lahko vzbočeno sredino in krepko ven obrnjenim robom, delani iz sive, rdeče ali rjave, s peskom mešane ilovice. Ročno delo se opaža na odtisih prstov v notranjosti in pod robom. Redko sta stena in vrat gladka. Vrat je včasih okrašen s širšo ali ožjo vrsto zarez. Pogosten je pa tipično poznolatenški okras cele stene posode z gostimi vodoravnimi črtami (napravljenimi z nekakim grebenom ali glavnikom), med katerimi so tu in tam nameščeni pasovi kratkih navpičnih črt (sl. 10, 1). Vodoravne črte so na Ulaki bolj v rabi, redkejšje so vrste nesorazmernih navpičnih črt čez celo steno, včasih premešane tudi s poševnimi vrstami malih luknjic (sl. 10, 10).

Iz temnosive ilovice je del dna trinožne skledice, njena oblika je pogosta v 1. stol. pred Kr. v Mont Beuvray-Bibracte. V rimski dobi se pa v splošni rabi ohrani le v Noriku. V obširnih grobiščih na Drnovem je prišla na dan dosedaj samo ena trinožna skledica.

Velika večina posod pa je delana na kolo in tako močno in trdo žgana, da zveni: 1. Lonci različne velikosti s širšim dnom in plosko izbočeno sredino; ti hranijo še latensko tradicijo; to so lonci provincialno-rimske oblike. Lonci iz rdeče, rjave ali sive ilovice s srednjevelikim ožjim ali širšim dnom, s krepko vzbočeno steno z največjo sredino sredi posode, imajo okrogel, krepko navzven zavrt rob, ob dnu pa podstavek; lonci rimsko-italske oblike.

2. Vrči iz rdeče ilovice kažejo dvoje oblik: a) posoda sama je okrogla, ima en ozek podolgovat roč, strm vrat, ozko odprtino večkrat zoženo v podobi deteljnega lista, rob vodoravno zavrt; b) posoda je bolj hruški podobna, ima eden ali dva široka in okrogla roča, široko odprtino in poševno navzven spodvit rob, ki prehaja v podolgovat vzbočen vrat s tremi širokimi vodoravnimi rebrci v sredini vratu. Najširši premer posode je vedno v sredi. Na steni enega vrča se nahaja sgrafitto LXXI.

Vrči prve oblike so starejši in so bili v rabi v prvem stoletju. Mlajša oblika se prične v Trajanovi dobi, starejša se drži poleg nje do časa Antonina. O razvoju rimske keramike upam na podlagi dobro ohranjenega posodja lažje in temeljiteje razpravljati pri popisu obširnega grobišča na Dunajski cesti v Ljubljani in rimskih grobov iz Ptuja.

3. Amfor se je našlo na Ulaki precejšnje število. Ohranjen je vrat z močnim odebeljenim robom in z dvema ročajema, katerih rame so nekoliko povešene, in spodnji ozki konec, zatic, na katerem je stala amfora. Ostale amfore so bolj vitke in podolgovate, prave rimske amfore. Vrat prehaja brez presledka v posodo samo, ročaji se pričenjajo nekoliko pod robom, so bolj stegnjeni, kar je znak starejših oblik v ranem 1. stoletju, toda ne manjka tudi oblik mlajše skupine z manj podolgovatimi roči. (Prim. K. Schumacher, *Zur röm. Keramik*, *Bonner Jahrbücher*, 100, 1896, str. 106 sl. — A. Grenier, *Manuel d'arch.*, VI/II, 1934, str. 633 sl., fig. 210.)

4. Sklede večjega obsega so delane iz grobe gline, stena je vzbočena, rob lahko obrnjen navznoter; stena ene sklede je okrašena z vrstami poševnih zarez.

5. Skodelice iz fine rdeče ali sive ilovice, s precej strmim pokončnim ročajem; navpični rob je okrogel ali robot, redkokdaj navznoter vzbočen in odebeljen. Dno je opremljeno z nizkim podnožnim svitkom (Standing). Zgornja polovica skodelic je okrašena: a) z vodoravnimi vrstami poševnih zarez, b) z dvema vtisnjenima črtama in s tremi vrstami finih zarez (sl. 10, 5), ali c) z vrsto vtisnjenih četverkotov. Ti okraski so v rabi v poznokeltski dobi, prevzame jih provincialnorimska ornamentika 1. stoletja. (Prim. W. Unverzagt, *Terra sigillata mit Rädchenverzierung*, *Mat. zur röm. germ. Keramik*, III, str. 22.)

Tipična je skodelica z dvema ročema, z eno ali dvema vtisnjenima črtama na vratu, s krepko izraženim prelomom sredi posode in razmeroma ozkim dnom. Rob je krepko navzven obrnjen, robot ali zaokrožen in nekoliko odebeljen. Nahaja se tudi v rimskem grobišču ob Dunajski cesti (sl. 10, 2).

Ena skodelica na Ulaki je z rdečo barvo prevlečena. Od ene svetilke, ki je bila okrašena z reliefom, se je ohranilo le dno (hiša 1).

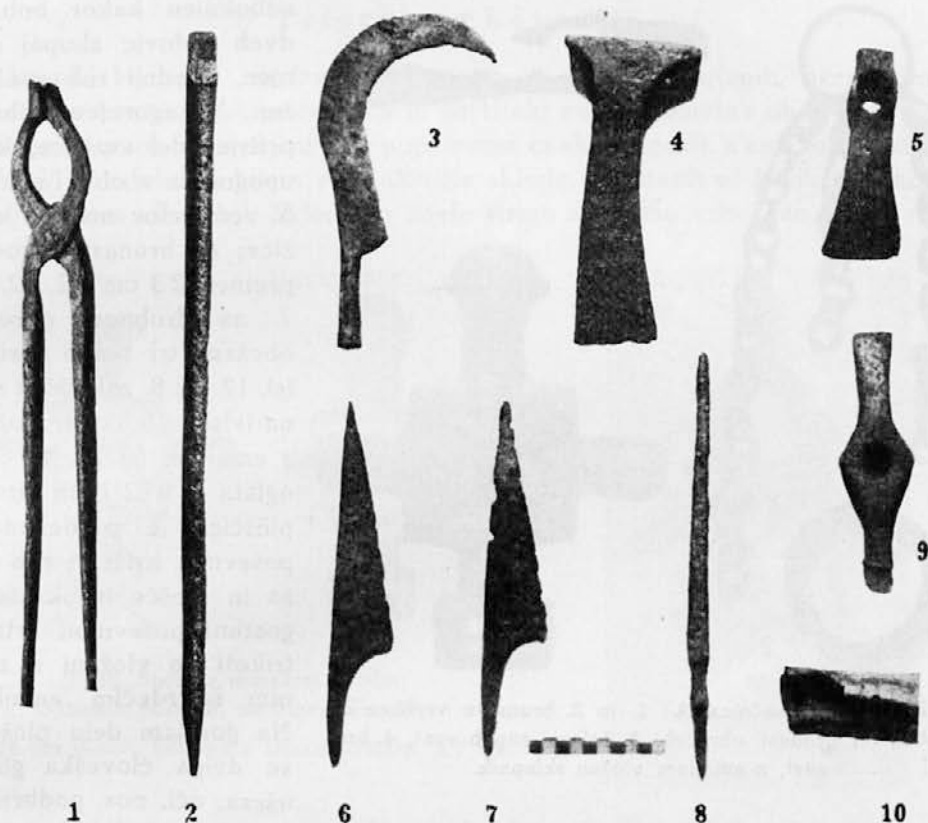
Več kosov fine keramike, tako zvane terra sigillata, je ležalo v hišah 1 in 2. Pred vsem važno je dno skodelice manjšega obsega z lončarskim znakom Q S P na dnu (sl. 10, 9). A. Oxé-Krefeld, najboljši poznavalec aretinske keramike, ki se mu ravno tako kakor F. Wiesingerju v Welsu iskreno zahvaljujem za njegov dragoceni poduk, je ugotovil, da se nahaja znak Q S P od Turina čez Oglej, Celovec, Ljubljano, Ptuj, Carnuntum — D. Altenburg tja do Budimpešte (Brigetio — O. Szöny; prim. tudi G. Juhász, *Die Sigillaten von Brigetio*, *Diss. Pann. Ser.* 2, Nr. 3, str. 134. tab. 43). Lončarija Q S P je bila v severni Italiji, zato razlikuje A. Oxé padansko sigillato od aretinske. Tvorнице so jo izdelovale v prvi polovici prvega stol. po Kr. Pravtako padanski izdelek je mala trebušata skodelica s palmetami, črtami in jajčastim pasom (sl. 10, 8), kakor tudi del nekoliko mlajšega krožnika.

B. Orodje iz železa.

V kovačnici A so ležali sledeči predmeti: 1. kovaške klešče (dolž. 48·8 cm) z dolgim držajem in širokim prijemom (sl. 11, 1). Kovači rabijo te klešče za jemanje razbeljenih železnih predmetov iz ognja, kakor tudi pri kovanju za obračanje predmeta na nakovalu; 2. ukrivljena sekira s 6·5 cm širokim rezilom (sl. 11, 5); 3. kladivo z zelo razširjeno sredino; gornji del je ploščat, spodnji rob ima debelo, dletu podobno ostrino (sl. 11, 9); kladivo rabi za se-

kanje železa; 4. močno podolgovato železo (dolž. 31.3 cm) z okroglim, precej tenkim in poostrenim koncem. S tem dletom dela kovač luknje ali zaokrožuje člene verige; 5. tesarska sekira (sl. 11, 4) s krepkim, razširjenim ušesom in ravnim rezilom (dolž. 23 cm). V ušesu ostanki lesenega roča; 6. krivec (falx), (sl. 11, 3) z nasadom za ročaj (dolž. 26 cm); 7. noži s krepko razširjenim rezilnim hrbtom in upognjenim ročajem (dolž. 25.6, 26.5 cm); trije noži (sl. 11, 6, 7), eden

Sl. 11. 1. kovaške klešče, 2. dleto, 3. krivec, 4. tesarska sekira, 5. ukrivljena sekira, 6—7. noža, 8. bodež, 9. kladivo, 10. okov

ima odlomljen ročaj, na njem luknjo za zakovico; 8. deli verige, 32 členov. Deli živinske verige z obročem, ki brani, da se živina ne duši; 9. dva žeblja s široko, plosko, okroglo ali štirioglato glavo; 10. okovi vrat; močno nasadilo, dva robata kavolja (dolž. 13 cm, 14 cm), na katerih so pritrjeni vratni tečaji. Dva debela kavolja, 6.5 cm, 11 cm dolga. Več delov okovov; so to okovi vrat kovačnice; 11. podolgovat okov (dolž. 8.8 cm, šir. 4 cm); 12. ključ znane rimske oblike (dolž. 20 cm) z dvema zoboma in luknjo za obešanje. Ležal je poleg ognjišča; 13. vratni zapah (sl. 12, 3); 14. ročaj z zakrivljenima koncema, 4 kosi; dolžina dobro ohranjenega 25.5 cm; na ročaje so obešali vedrca; 15. okovi za pohištvo v rombični obliki. Okov roba skrinjice (najden v hiši 1); 16. cev za pest (šir. 4.6 cm, dolž. 11.6 cm) iz močnega železa (sl. 11, 10); 17. robot, 20.7 cm dolg, v sredi odebeljen bodež (Pfriemen) (sl. 11, 8); 18. majhno dleto (iz hiše 1), dolgo 11.7 cm (sl. 11, 2).

C. Bronasti predmeti, najdeni v kovačnici A.

1. Deli večje bronaste posode, kaserole, s širokim dnom in zavihanim robom; deloma v ognju raztopljeni; 2. velik, 22·3 cm visok zvonec z debelim, v šir raztegnjenim ročem; v ognju poškodovan; 3. kosi gladkih, v prerezu polovalnih zapestnic; tudi deloma v ognju skvarjeni; 4. majhen podolgovat obesek, v sredi vzboknjen kakor bob, iz dveh polovic skupaj stisnjen, spodnji rob zaokrožen. Na zgornjem robu je pritrjen del verižice, ki je upognjena v obliki spirale; 5. več delov majhne verižice; 6. bronast obroček; premer 2·3 cm (sl. 12, 2); 7. na drobnem obročku obešene tri tenke verižice (sl. 12. 1); 8. zaključna spona (visoka 6·3 cm), vložena z emajlom (sl. 12, 4). Štirioglasta (2·4 : 2·7 cm široka) ploščica je predeljena s poševnim križem; rob križa in plošče je okrašen z gostimi poševnimi črtami; trikotni so vloženi z zelenim in rdečim emajlom.

Sl. 12. Ulaka, kovačnica A: 1. in 2. bronaste verižice na obročku ter bronast obroček, 3. železni zapah vrat, 4. bronast, z emajlom vloženi sklepnik.

Na gornjem delu ploščice se dviga človeška glava; ušesa, oči, nos, podbradek in pričetek las so krepko izraženi, vrat je izražen s tremi rebrci. Na levi in desni ploščice značijo ploske, s poševnimi črtami in rebrci okrašene kroglice roke, ploščico na spodnjem robu zaključuje široko uho. Manjše uho je pritrjeno tudi na ozadju glave.

Zaključna spona je konec sklepanca, ki prihaja v srednjelatenski dobi v navado. Praoblika je vidna na sklepancu iz Šmarjete (ljubljski muzej, inv. št. 3519, Müllner, Typ. Formen, tab. XXXV 1), razvoj pa na sklepancih iz Nemčije (Alt. heidn. Vorz., V T. 51, Nr. 918, 940) in na sklepancu iz Maxglana (M. Hell, Brandgrab der Mittellatènezeit aus Maxglan bei Salzburg, Mitt. anthr. Ges., Wien, Bd. 63, 1933, str. 29, pod I/6).

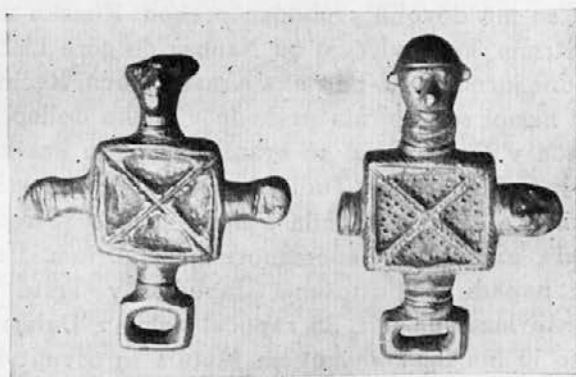
Skoraj docela podobni sta dve, že mnogo prej na Ulaki najdeni sponi št. 1802 in 1803 v ljubljanskem muzeju (sl. 13), katerima je pa emajl že izpadel. Trikotni so na dnu posejani z gostimi vrstami vdolbenih pik, ki so rabile za čvrsto pritržitev emajla.

V izdelavi in motivih soroden s sponami je obesek (visok 11/5 cm) št. 1801 v ljubljanskem muzeju (sl. 14), najden že prej na Ulaki. Trapezasto ploskev (2 : 7 cm

krase polkrogi, valovita črta in krog v sredi, ki so vloženi z rdečim emajlom. Robat polkrožen lok, na koncih zaradi okroglih emajlnih vložkov nekoliko razširjen, nosi krepko izraženo človeško glavo z dvodelno, z malimi konicami okrašeno ovratnico. Obeski na spodnjem robu, različno nazobčane kroglice, ki vise na kratkih verižicah, imajo že značaj obrti zgodnjericanske, Avgustove dobe.

D. Priprava v kovačiji.

Ostanki bronaste žindre in bronastih, v ognju skvarjenih, nerazločnih predmetov v kovačnici A pričajo, da je na Ulaki cvetela umetna obrt, ki jo potrjujejo tudi ravnokar omenjeni trije popolnoma enaki bronasti, z emajlom vloženi okraski. V vlivalnici so bile v rabi okrogle sklede, v katerih so topili in hranili raztopljeni bron ali emajl. Sklede so imele strmo ali lahno vzbočeno steno, na-

Sl. 13. Sponi z maskami (Ulaka;
Glasnik Muz. dr. za Slov., XV, 69)

Sl. 14 (na desni). Obesek z Ulake (GMDS, XV, 62)

vpični rob je bil ravno odrezan, redko zaokrožen, ob robu je bil pritrjen močen, preprost ročaj. Sklede so napravljene v predrimski tehniki iz rdeče, s peskom premešane ilovice, ki je bila radi silnega ognja skoz in skoz prežgana. Stene so debele 2, 2·3 do 3·5 cm, dno 2, 4·5 in celo 5·5 cm. Topljeni bron so bržkone, kakor danes, pred oksidacijo varovali s tem, da so ga pokrili s tenko plastjo drobno stolčenege lesnega oglja.

Tako v hiši 1 kakor v kovačnici A (tu kar 23 kosov) so bili zelo pogosto kolači iz rdeče ali rjave, vedno z grobim peskom mešane ilovice, od ognja dobro prežgani in od dima počrneli (sl. 10, 6). Spodnja stran kolačev je ploska; premer kolačev je približno 15—17 cm, premer odprtine, okrogle in ovalne, nekoliko se zožujoče, je 4 cm in 3·5 : 4·5 cm. Podobni kolači so bili v rabi na Vačah, v Podzemlju, Cvingerju pri Meniški vasi, sploh povsod, kjer so bile topilnice v rabi. Vanje so stavili livke iz ilovice. Na Ulaki se je ohranil majhen ostanek livka. (Tu priobčeni livnik je iz Ptuja, kolač z Vač.)

Po kovačnicah na Ulaki je ležalo več kosov mlinskih kamnov iz trahita (navadno spodnji del), bržčas za mletev postekline, in vse polno brusnih kamnov,

na katerih so brusili in ostrili kovinske predmete. Neznano je, za kaj je rabil okrogel kamen (širina 10·5 cm, višina 4·2 cm), ki ima bolj ob robu dvokonično 2·5 cm široko luknjo.

Novci in zgodnja sigillata dokazujejo, da se je ustanovila rimska naselbina na Ulaki že v Avgustovi dobi takoj po zavzetju japonskih pokrajin l. 35 pred Kr.¹

Ilirski narod Japodov, ki je bival na Notranjskem okoli Snežnika (Mons Albius) in se je razprostiral čez Liko do reke Une in do Jadrana najkasneje že od početka hallstattske dobe, se je v 3. stol. pred Kr. pomešal z novodošlimi Kelti. Njihove glavne naselbine so Šmihel pri Hrenovicah (Metulum), Javornik pri Spodnjem Zemonu pri Ilirski Bistrici (Terpo), Cerknica (Tržišče), Vinica (Žeželj), Vital pri Prozoru (Arupium), v Liki naselbine okoli Bihaća. Appian in Dion jih delita v kraške in primorske Japode.² Z Rimljani so prišli l. 171 pred Kr. v neljubo dotiko, ko jim je konzul C. Cassius Longinus na povratku iz Makedonije opustošil domovino v zahvalo, da so mu dovolili svoboden prehod. Rimska nevarnost jih je napotila k utrditvi strmin, ki se vlečejo od Nanosa do gore Liščić na hrvatski meji in so predvsem vidne južno od Št. Petra na Krasu v dolini Rečine. Ogromna gradišča z velikanskimi nasipi so zapirala prehode v Pivko dolino in pokrajino pod Snežnikom. Gradišča v Pivki dolini so branila svobodo kraških Japodov do l. 35 pred Kr., čeprav je C. Sempronius Tuditanus že l. 129 primorske Japode začasno podjarmil in je rimska država sklenila z njimi zavezo (Cicero, pro Balbo leta 56; *quadem foedera extant, ut Cenomanorum, Insubrium, Helvetiorum, Iapudum...*). Ponovni napadi in pustošenja Japodov v Trstu in Ogleju, zlasti l. 52, so napotili Oktaviana, da je l. 35 započel vojno z Dalmati, Liburni, Segestani in Japodi, ki jo je končal z zavzetjem Metula in osvojitvijo pokrajin med Jadranom in Dravo tja do Siscije in kasneje do Donave. Zavojevana Japodija, del Ilirika, je ostala del časa vojaško zasedena in upravljana, zlasti v dobi panonskih vojn (9—6 pred Kr. in 6—9 po Kr.). Vse kaže, da je obstajala v tem času posadka (*vexillum*, oddelek legije; obenem žandarmerija za okraj) na Nadlškem griču, čigar utrdbo je ugotovil B. Saria. Posadka je varovala prehode na poti Trst—Zagorje—Stare ogljenice—Dane—Ig—Emona, preko Cerkniskega jezera in preko Babnega polja v Prezid in Čabar. V Batonovi vojni (6—9 po Kr.) je ostala Japodija po vsej priliki mirna, kakor priča napis CIL, V 3346, ki pripoveduje, da je poveljnik neznanega imena... (*bello*) Batoniano praefuit Iapudiai et Liburn(iai).³ Japodsko oblast (*civitas*) je upravljal glavar (*praefectus civitatis*),

¹ Na njivah na Ulaki je prišlo na dan večje število novcev in raznih predmetov, ki so jih za domovinoznanstvo vneti župniki in kaplani v Starem trgu zbirali ter izročali Zgodovinskemu društvu in muzeju v Ljubljani. Najstarejši novci so še iz republikanske in Avgustove dobe, najmlajši pa iz dobe Gratiana (367—383). *Prim. Mitt. hist. Ver. f. Krain*, 1846, str. 64; 1850, str. 32; 1851, str. 46; 1854, str. 54. — G. župniku J. Hafnerju se pristrčno zahvaljujem za vsestransko pomoč.

² O Japodih in njihovih naselbinah [*Iapodes* (Strabo), *Japudes* (Sallust), *Japydes* (Livius, Dion), *Iapodi* (B. Saria)] *prim. K. Pick - W. Schmid, Frühgesch. Befestigungsanlagen im Bereiche der Isonzofront, Oesterr. Jahresh. XXI/XXII, 1922—1924, str. 277 sl. C. Patsch, Arch. epigr. Untersuchungen zur Gesch. der röm. Provinz Dalmatien, III. Teil I, Die Japoden. Mitt. Bosnien u. Herzegow. (BHM) VI, str. 154 sl. V obeh spisih je navedena glavna literatura.*

³ C. Patsch, BHM, VI, str. 76; O. Hirschfeld, *Zur Gesch. des pann. dalm. Krieges*, Kl. Schriften, str. 388.

navadno centurij ali konjeniški častnik. Ob strani mu je stal posvetovalni zbor iz domačih veljakov (*collegium principum*). Japodi in Dalmati (kakor tudi drugi narodi) so imeli dedne kneze (*principes*), izmed katerih so Rimljani večkrat imenovali glavarje manjših okrajev, ki so imeli svojo samoupravo (*praepositus et princeps Iapodum*).⁴

Japodska oblast je obsegala poleg glavnih mest še manjša mesta in trge brez večjega pomena, *oppida ignobilia*, kakor jih imenuje Plinij (*Nat. hist.* III 4) v Galiji; CIL, III 3201 imenuje v Bosni *castellum Daesitiatum*; kot tak *oppidum*, *castellum* ali *vicus* je bila Ulaka središče Ložkega okraja (*pagus*). Na Ulaki se je kmalu razvilo živahno življenje. Trg je zadobil lice večjega kraja, zidanega skoraj v mestnem slogu, če sodimo to po treh hišah v Kandaretovi ogradi, ki stoje ob isti fronti, in tudi po dolgi široki cesti, ob kateri stoji vrsta kovačnic.

Naselbina je cvetela do konca 4. st., kakor izpričujejo novci Konstancija II., Valensa in Gratiana († 383). Toda značaj v hišah 1 in 2 in v kovačnici A najdenih predmetov kaže, da je ta del mesta nekako okoli srede drugega stoletja (novci Hadrijana) propadel. V Noriku bi bila propast razumljiva, ker so ga opustošile markomanske grozovitosti. Skozi Panonijo in Ilirijo sicer v istem času nista divjala ogenj in meč, pač pa morilna kuža, ki so jo vojaška krdela zanesla iz vojsk na vzhodu, ki so bile končane l. 166 pod vodstvom cesarja Lucija Vera.⁵ Že sedaj lahko rečemo, da sta kuža in lakota tistih dob morala začasno zlomiti tudi cvetočo obrt na Ulaki, četudi bode končna sodba o razvoju na Ulaki možna šele na podlagi bodočih raziskavanj.

Oppidum ignobile, trg brez imena sem imenoval Ulako. Ustno sporočilo v Ložki dolini sodi, da je na Ulaki stalo mesto Terpo. J. J. Schönleben, *Carniola antiqua et nova*, c. III, ki je stavil *Metulum* v bližnje Metljè, Terpo pa na Ulako, je povzročitelj te tradicije. B. Saria je pa mnenja, da je tu stal *Metulum*, da »odgovarja hrib Ulaka nad Starim trgom pri Ložu po pokrajinskih okoliščinah in po starih najdbah najbolj navedbam pisatelja Appiana« (Iv. Grafenauer, V. Vodnik, *Izbrano delo*, str. 110). Toda najdbe iz rimske dobe govore proti temu, predvsem pa pokrajinske okoliščine. Ulaka ni bila utrjena, kakor to pripoveduje o *Metulu Appian*; Ulake širokega hrbtna ne deli nikak ozek jarek. Vse to se jasno vidi le na Šmihelskem Gradu pri Postojni, kjer stojita mogočni Kaculj in njegov sosed, dva izrazita griča, ki sta po Appianu posebna oznaka *Metula*.⁶ Okoli Me-

⁴ Pauly-Wissowa, *Real. Enz., Suppl.*, V, 340; C. Patsch, *Beiträge zur Völkerkunde von Südosteuropa*, VI, 1933, str. 29; CIL, III, 14.324 in 14.326. — Prim. zlasti CIL III, str. 2669.

⁵ Ph. Lederer, *Aegyptisches Theoxenion des J. 167 auf einer bisher unbekanntenen Münze des Marcus Aurelius*, *Deutsche Münzblätter*, 56. Jhg., 1936, str. 203 sl. W. Wruck, *Der Denarfund von Osiek (Mursa)*, *Deutsche Münzblätter*, 1937, str. 315, omenja, da so Markomani prodri tudi v Panonijo (Ammian) in da so Markomani vzrok skritja novcev v Osijeku.

⁶ W. Schmid, *Metulum, Oesterr. Jahreshfte*, XXI/XXII, 1922—1924, str. 280 in 495. — O *Metulu* pripravljam obširnejšo razpravo. — Opazka 2 str. 59 stvarno ne spada ravno k Ulaki. Zaradi nje sem pa primoran izpopolniti akribijo Balduina Saria, ki je pozabil omeniti edino merodajno oznako *Metula*, na katero sem ga že pred leti opozoril (v moji razpravi o *Metulu* (*Jahreshfte* str. 292), ki se glasi: »Zwischen beiden Hügeln lagert eine breite Mulde, die sich in Süden zu einem schmalen Graben senkt, dem ursprünglichen alten Zugang zur Festung. Die Beschaffenheit des Ortes stimmt mit der Schilderung Appians überein: ἐν ὄρει σφύρα βλωθεῖ (am waldreichen Nanos und Birnbaumerwald) ἐπὶ ὄρει λεφών (Kaculj und Waldfenhügel). οὗς διαίρει ὑπερὸς αὐτῶν, getrennt durch die Mulde und den Graben.«

tula je raztresenih več obširnih grobišč s starinskimi najdbami od 6/5. stol. do 1. stol. pr. Kr. Ime Terpo je pa ohranjeno v imenu vasi Terpče — Terpčane pri Ilirski Bistrici, kjer stoje na gradišču Javorniku velikanski nasipi starega japonskega mesta.

Kultura podeželske rimske naselbine na Ulaki kaže le v nekoliko predmetih vpliv predzgodovinske dobe. Predvsem iz keltske dobe prevzame obrt le nekaj latènskih oblik; v keramiki posode, večinoma lonce s širokim dnom in lahno vzbočenim obsegom. Poleg njih se v obilni meri širi italska lončarska roba z izrazitimi profili, ki zlasti v fini sigilati priča o uvozu aretinskih in padanskih delavnic preko Ogleja, odkoder je prišla tudi nova oblika kovaške peči. Nemalo je uvoz gotovo v zvezi s posadko na Nadléškem griču in določa s tem posredno čas obstoja taborišča.

Poleg pristno rimskih kovinsko-obrtnih izdelkov, zvona, verig, nožev in orodja iz železa in bron pričajo pa tri podobne spona in podoben četrti obesek, da se je na Ulaki ohranila keltska umetna obrt emajlaste vložnine na bronastih okraskih.

Bronaste spona in obesek nosijo kot okras človeško masko. Maska kot okras je jonskega izvora. Arhaično-grški elementi živalskih okraskov, konja, delfina, jelena in človeških mask se pojavljajo pod vplivom grškega uvoza (ki je očiten zlasti v lepih apulskih vazah iz Cerknice v ljubljanskem muzeju in v grškem kelihu s Šmagdalenske gore (Treasures of Carniola, str. 62) že v 5. stol. v poznohallstattski dobi (Bologna-Certosa, Este III, Reinecke Latène A) posebno na fibulah. Toda moti se, kdor pripisuje živalskim okraskom v Japodiji starost arhaične dobe. Živalski okras je posebno priljubljen pri ilirskih narodih na obeh straneh Jadrana, pri Japodih in v narodnostno sorodnem Picenu. Picenska kultura hodi skoro isto pot kakor japonska, in zlasti za živalske okraske kažejo skrbni inventarji picenskih nekropol v Novilari in drugod praoblike in prvotnost njihovega pojava.⁷ Navidez staromodni obeski s starinsko oblikovanimi konjskimi glavami, podvojitve trapezastih obeskov in njihovo stopnjevanje je le znamenje zrelega in ostarelega sloga. Vsi ti okraski in obeski spadajo v srednje- in poznolatènsko dobo, kakor je razvidno iz grobov na Vinici,⁸ in prehajajo celo v zgodnjericinsko dobo, kakor v Novilari in v bosenskih nekropolah,⁹ tako, da se dá časovni razvoj oblik le težko ugotoviti.

Isto velja o človeških maskah na Ulaki. Sorodne so maskam na fibulah 5. stoletja, toda v primeri z izrazitim, živahnim, bohotno brstečim keltskim slogom 5. stol. močno stilizirane in oznanjajo, da se je stari motiv ohranil na zaponah in obeskih srednjelatènske dobe¹⁰ in nanovo oživel v poznolatènski dobi.

⁷ E. Brizio, Necropoli di Novilara Mon. Lincei, V, 1895, str. 86 sl. D. Randall-Mac Iver, The Iron Age in Italy str. 129 sl., t. 27, 28.

⁸ Treasures of Carniola, str. 25.

⁹ W. Radimsky, Nekropole von Jezerine bei Bihać, BHM III, str. 122, 127 et passim. Glasnik BH, 1914, str. 131. — To je poudaril že P. Reinecke, Zur Kenntnis der La Tène-Denkmalen, Mainzer Festschrift, 1902, str. 13 sep. odt.

¹⁰ Oblike mask v Este III — Certosa — Reinecke Tène A: fig. 1, 3, 4 in tab. VI pri Reinecke na nav. mestu ter Alt. heidn. Vorzeit, II. zvezek, tab. I. Oblika maske v Tène II na že imenovanem sklepancu iz Šmarjete. Stil maske iz Jezerin, BHM, III, str. 122, kaže

Časovno opredelitev mask z Ulake na konec poznolatenske dobe in že v čas prvih cesarjev označujejo ne samo okolnosti najdišča, temveč tudi vložnine emajla.

Emajl, perzijskega izvora, se pojavi obenem z vložkom korale že v zgodnjelatenski dobi¹¹ na zaponah kot vložek ploščice; splošen je v srednjelatenski dobi na gumbih, kakor tudi na križastih okraskih pri zaponah. Starejša ornamentika se omejuje na polnitev zarez z emajlom (Furcheneinlage). Šele v poznolatenski dobi se širi sklenina (emajl) na večje ploskve, tako da tvori emajl pisano ozadje ornamenta, ki je v kovini izgotovljen, kakor n. pr. poševni križ na sponah z Ulake. Pri Japodih zelo priljubljeni emajl je ohranjen na Ulaki še v dobi Avgusta in Klavdija, kakor pričujejo obeski na okrasu z Ulake, ki kažejo tipično zgodnjedrimske oblike.

Dosedanja raziskavanja so ugotovila na Ulaki obstoj zgodnjedrimskega podeželskega trga z zanimivim napol mestnim florisom. V trgu je obstajala razvita in cvetoča obrt. Naloga bodočnosti je, dognati obseg, bistvo in razvoj rimske naselbine, ugotoviti predzgodovinsko selišče in njegovo samobit od hallstattske preko latenske dobe do podjarmljenja po Rimljanih.

Zusammenfassung.

Südlich vom Zirknitzersee breitet sich das Tal von Laas (Lož) aus; in seiner Mitte erhebt sich eine flache längliche Kuppe, Ulaka, auf der eine frühromische Siedlung festgestellt wurde. Drei Häuser am Nordwesthange, die in einer Front liegen, verleihen dem Orte einen halbstädtischen Charakter, ebenso die beiderseits einer ungefähr 2-50 m breiten Strasse liegenden zahlreichen Werkstätten. Bei der Grabung des Jahres 1936 wurden zwei Häuser (1 und 2) und eine Schmiede (A) untersucht. Das Haus 1 (Länge 16-50 : 16-30 m, Breite 5 : 3-80 m) enthielt zwei Schmieden (Abb. 3, 4, 5). Die Essen waren von einer flachbogenförmigen Mauer im Hintergrunde abgeschlossen und mit großen Tropfsteinstücken eingewölbt. Vom Blasebalge waren die Herde durch eine Lehmwand getrennt (Bruchstücke Abb. 10, 4, 7, 11), in der sich konvergierende Öffnungen für die Führung der Röhren vom Blasebalg zum Essenloch befanden; vgl. dazu das Relief der Schmiedewerkstätte von Aquileia bei W. Schmid, Norisches Eisen Abb. 1.

Die Schmiedewerkstätten auf dem Scheitel der Kuppe waren wegen der heftigen Winde bis 1-66 m in den Boden eingetieft (Abb. 2). In der Schmiede A lagen neben dem rechteckigen Herde Reste von Schweißsand, Raum B diente als Aufbewahrungsort für die Abfälle von Sand und Ruß, ein Gang C, der in eine kleine Treppe ausmündete, führte ins Freie (Abb. 7). Im Herdraum A wurden neben einer eisernen

na konec T II in T III, istotako maske z Vinice, Treasures of Carniola, t. XII, 54, XIV, 68 itd. K maskam T III prim. še Reinecke, str. 37.

¹¹ I. Wiedmer-Stern, das gall. Gräberfeld bei Münsingen, 1908, str. 28 sl., tab. 5, 7, 11 in sl. Reinecke na nav. mestu str. 15, 41, 56. — H. Kühn, Die vorgesch. Kunst Deutschlands, str. 130.

O delitvi predzgod. dob primerjaj N. Åberg, Bronzezeitliche und früheisenzeitliche Chronologie, I in II. — Predzgodovina naših krajev se naslanja na kronologijo sorodnih kultur v severni Italiji. Hallstatt I = Este I okoli 700. Hallstatt II = Este II, 7. in 6. stol. H III = E III = Bologna-Certosa = Reinecke Tène A, 5 stol. Tène I (Reinecke Tène B), 400—300, (v četrtem stol. prevladuje v južnovzhodnih Alpah in daleč na jug še čista hallstattska kultura, ki se da odločiti kot H IV), Tène II (R. C) 300—100, Tène III (R. D) 1. stol. pred Kristom.

Zange, mehreren Messern, Beilen, Hämmern, Hacken und Beschlügen, Schlüssel und Riegel, eine aussergewöhnlich große Bronzeglocke, Bronzekettchen und das Schlußstück einer Gürtelkette gefunden (Abb. 11 und 12).

Die Mitte dieses Schlußstückes bildet ein viereckiger, durch ein schräges Kreuz geteilter Kasten, dessen Dreiecke mit rotem und grünem Email ausgefüllt sind; der obere Abschluß des Kastens ist von einer Maske gekrönt. Bereits früher wurden in Ulaka zwei gleiche Schlußstücke (Abb. 13) und ein mit Email eingelegetes, ebenfalls mit einer Maske geschmücktes Anhängsel (Abb. 14) gefunden, ein Beweis, dass in Ulaka in der Spätlatèneperiode und am Beginne der frühen Kaiserzeit Email verarbeitet wurde.

Die Keramik hat noch Gefäßformen der Spätlatèneperiode mit Kammstrichornament übernommen; neben frühen Amphoren erscheinen rein italische Gefäße, besonders Krugformen des 1. Jahrhunderts, daneben auch solche der trajanischen Zeit. Reste padanischer Terrasigillata (Drag. 25) mit dem Fußstempel Q S P bezeugen das Bestehen der Siedlung in der Zeit des Tiberius.

Das Laastal gehört zum Gebiete der illyrischen Japoden, das sich vom Poiktal bis zur Una, im Süden bis zur Adria erstreckte. Nachdem Oktavian Japodien im Jahre 35 vor Christ erobert hatte, wurde das Gebiet (civitas) von einem praefectus civitatis verwaltet und in Verwaltungsbezirke (pagi) eingeteilt; Ulaka wird den Mittelpunkt eines solchen gebildet haben. Für die Sicherheit der einzelnen pagi sorgten kleinere Besatzungsabteilungen; das Lager einer solchen hat B. Saria auf dem benachbarten Hügel von Nadlesk festgestellt.

Um die Mitte des 2. Jahrhunderts scheint den vicus Ulaka eine Katastrophe (Pest oder Hungersnot) heimgesucht zu haben (Anm. 5), doch bestand die Siedlung nach dem Vorkommen der Münzen noch in der Zeit Gratians (367—383).

KNEZ KOCELJ IN OGLEJSKI PATRIARHAT

Franc Grivec

Ob kritični M. Kosovi izdaji salzburškega zgodovinskega spisa iz 9. stoletja »*Conversio Bagoariorum et Carantanorum*« in po primerjanju s staroslovenskimi Žitji Konstantina-Cirila in Metodija se mi vsiljujejo nekatere ugotovitve, ki presegaajo okvir navadne knjižne ocene. Zato podajam tukaj nekoliko misli in gradiva kot dopolnilo k oceni najnovejše M. Kosove knjige.

Zgodovinarji in slavisti, ki razpravljajo o slovanskih apostolih in njuni dobi, se ne morejo izogniti zgodovinski osebnosti slovenskega kneza Koclja. A zdi se mi, da razpravljajo o njem samo mimogrede in zato, ker se mu ne morejo popolnoma izogniti. Toda če na podlagi novejših znanstvenih rezultatov naših zgodovinarjev (Lj. Hauptmanna, Fr. Kosa, M. Kosa, Iv. Grafenauerja) Kocljevo osebnost bliže pogledamo in njene poteze dopolnimo še z redkobesednimi, a značilnimi podatki staroslovenskih Žitij Konstantina in Metodija, se nam knez Kocelj pokaže v tako svetli luči, da gotovo zasluži več pozornosti, toliko bolj, ker nam njegova osebnost daje ključ za reševanje važnih zgodovinskih in književnih vprašanj.

Kratka opazka Žitja Konstantina (ob koncu 15. poglavja), da je knez Kocelj močno vzljubil slovenske knjige in dal Konstantinu 50 učencev, da bi jih učil, razločno pojasnjuje podatek salzburškega spisa (*Conversio*), da je Metod vzel ugled (*vilescere fecit*) latinskemu jeziku in latinski maši. A ta uspeh se je dalj časa pripravjal. Zato je salzburški nadškof Adalvin leta 865 tako goreče misijonaril v Kocljevi Panoniji. Njegovi duhovniki so mu gotovo poročali o Ciril-Metodovem delovanju v Moravski in o nevarnosti za salzburško cerkveno posest v Spodnji Panoniji. Popolnoma ne navadno je, da je nadškof Adalvin okoli leta 868, torej neposredno po bivanju sv. Cirila in Metoda pri Koclju, zopet obiskal Panonijo in tam vneto misijonaril, posvečeval cerkve in nameščal duhovnike.

Izredno dolgo Cirilovo in Metodovo bivanje v Rimu, od konca leta 867 do druge polovice leta 869 ni moglo biti brez zveze s Kocljem. Metodova malodušnost ob Cirilovi smrtni postelji, ko se je želel vrniti nazaj v samostansko samoto, ni bila porojena samo iz žalosti ob bližnji izgubi ljubljenega brata in učitelja, marveč tudi posledica žalostnih razmer v Moravski. Od vseh strani ogroženi Rastislav ni mogel več dajati poročstva za nadaljevanje slovanskega misijonstva. Trezni državnik Metod je vedel, kaj to pomeni. Brezupno situacijo je končno rešil slovenski knez Kocelj z drzno potezo, da je prevzel državno odgovornost za ustanovitev nove slovanske cerkvene pokrajine.

Žitje Metodija v začetku 8. poglavja jako preprosto pripoveduje: »Poslal pa je Kocelj k apostoliku (papežu) in prosil Metodija, blaženega učitelja našega, da bi ga njemu prepustil.« A za temi preprostimi besedami se skriva dolga vrsta diplomatskih pogajanj, ki so končno privedla do ustanovitve panonsko-moravske nadškofije.

Iz vsega tega upravičeno sklepamo, da je bil Kocelj od druge polovice leta 867 pa do leta 869 ves čas v stiku s sv. Cirilom in Metodom. Drugače ne bi bil mogel ravno o pravem času in v odločilnem trenutku po Cirilovi smrti tako odločno poseči v tok dogodkov in kar hipoma prositi papeža, naj mu pošlje Metodija.

Rastislav ni mogel več neposredno posegati v odločilne dogodke na cerkvenem in književnem polju. Iz Žitja Metodija je razvidno, da je vse vodil in o vsem odločal

Kocelj. To se popolnoma ujema s tedanjim političnim položajem. Ogroženi Rastislav je moral iniciativo prepustiti svojemu novemu zavezniku, ki sta mu ga pridobila sv. Ciril in Metod. Kocelj se iniciative ni branil, marveč jo je poprijel tudi z vso osebno gorečnostjo, kakor se dovolj jasno vidi iz Žitij Konstantina in Metodija. Samo v tej luči moremo razložiti velike odločilne dogodke v slovanski cerkveni organizaciji in književnosti od leta 867 do 874.

Izmed slavistov je V. Jagić najkrepkeje, dasi le mimogredé poudaril, da je Kocelj odločilno vplival na apostolsko pot sv. Cirila in Metoda v Rim. Proti hipotezi, da sta se slovanska apostola leta 867 hotela vrniti v Carigrad, poudarja Jagić, da sta po bivanju pri Koclju mogla iti samo v Akvilejo in Benetke, ako ne v Rim.¹

V tej luči je lahko razložiti veliko Cirilovo disputacijo o slovanskem bogoslužju v Benetkah. O njej pripoveduje obširno 16. poglavje Žitja Konstantina. Ruska zgodovinarja E. Golubinski in I. Malyševski razlagata Cirilovo pot v Benetke in njegovo disputacijo z beneško duhovščino tako, da sta slovanska apostola hotela pridobiti gradeško-beneškega patriarha, da bi posvetil njune slovanske učence. A to hipotezo je lahko zavrniti z dejstvom, da gradeško-beneški patriarh s svojo cerkveno oblastjo ni segal med Slovence in Moravane.

Drugače pa je, če z Jagićem in z našim zgodovinarjem J. Grudnom vso zadevo pogledamo s stališča kneza Koclja in tedanjega oglejskega patriarhata.

V 9. stoletju se je starejši oglejski patriarhat tako utrdil, da je svojega mlajšega gradeškega tekmeca že skoraj izpodrinil s slovanskega ozemlja. Boj za Istro se je končal s porazom gradeškega patriarha. Istrske škofije so bile končno podrejene stari Akvileji,² ki pa še ni odnehala in si je prizadevala, da bi gradeškega patriarha ponižala na stopnjo podrejenega sufragana. Benečani so bili sicer na strani gradeškega patriarhata, a tekmovanje oglejskih patriarhov jim je bilo dobrodošlo, da so mogli oba patriarhata porabljeni za svojo politiko. Zato je močnejši akvilejski patriarhat imel ugled in vpliv tudi v Benetkah, ki so sicer spadale v gradeški patriarhat.

Tisti zgodovinarji (zlasti E. Golubinski in J. Malyševski), ki smatrajo Cirilovo beneško disputacijo za odmev nekih dogovorov z ondotno latinsko hierarhijo, spravljajo to po večini v zvezo z gradeškim patriarhatom. Njihovo mnenje se opira na dvojno dejstvo, da sta se namreč slovanska apostola dalj časa mudila v Benetkah in da so Benetke spadale h gradeškemu patriarhatu. Oboje dejstvo je nepobitno resnično. Benetke so bile glavno zahodno pristanišče za promet s Carigradom. Tu sta sveta brata mogla dobiti stik z domovino, na katero sta bila navezana ne samo po osebnih čustvih, marveč tudi službeno kot poslanca bizantinskega cesarja; saj ju je bizantinski cesar poslal med Moravane ter jima dal potrebna sredstva in varstvo. Iz začetka 17. poglavja Žitja Konstantina je verjetno, da sta v Benetkah prejela papeževo povabilo v Rim. Torej bi se morala v Benetkah muditi toliko časa, da so to tudi v Rimu izvedeli. Zato sta morala imeti stike tudi z beneško duhovščino; ni mogoče, da bi bila toliko časa neopažena. Iz teh stikov so se naravno razvili neki razgovori in s tem v zvezi tudi disputacija.

To bi bilo jako verjetno, ako ne bi starejši oglejski patriarhat segal prav do Benetk, na drugi strani pa do Drave in torej do mej Kocljeve Panonije, po starem zgodovinskem pravu pa celo v samo Panonijo. Po razsodbi cesarja Karla Velikega leta 810 je bila Drava meja med salzburško nadškofijo in oglejskim patriarhatom. A Rim te cesarjeve razsodbe ni potrdil. Oglejski patriarhi so si mogli še vedno prisvajati Panonijo. Njih dejanska oblast je obsegala velik del karantanskih Slovencev, a po zgodovinskem pravu bi mogla segati tudi v Kocljevo Panonijo. Spodnja Panonija pa je skupaj s Karantanijo tvorila eno politično celoto. Salzburški spis »*Conversio Bagoariorum et Carantanorum*« obširno piše o Panoniji, a jo izrečno prišteva h Karantaniji.³

¹ V. Jagić, *Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache* (Berlin, 1913), str. 26.

² Fr. Kos, *Gradivo za zgodovino Slovencev v sred. veku*. II. (Ljubljana, 1906), str. LVIII.

³ M. Kos, *Conversio Bagoar. et Carant.*, str. 21 in 105.

Kakor politično tako je bila Panonija tudi narodnostno zvezana s Karantanijo, ne samo zato, ker so bili panonski Slovenci istega (ali vsaj zelo sorodnega) rodu kakor karantanski, marveč tudi zato, ker so se po uničenju obrske države v Panoniji obilno naseljevali karantanski Slovenci in Bavarci. V Spodnji Panoniji je torej živela zavest politične in narodnostne zveze s Karantanijo,⁴ v katero je dejansko segal oglejski patriarhat, s tem pa tudi zavest skupnosti z ostalimi Slovenci oglejskega patriarhata. Ta zavest se je zlasti poživila in razvnela po prihodu sv. Cirila in Metoda k Moravanom in panonskim Slovencem, kakor zgovorno pričata Žitji Konstantina in Metodija s pogostnim poudarjanjem »našega naroda«, Slovenov, slovanskega jezika in bogoslužja. Ta zavest se je močno zbudila tudi v slovenskem knezu Koclju, sosedu oglejskega patriarha. Slovensko narodno zavest je podpirala tedanja politična skupnost Velike Karantanije, ki je po letu 862 obsegala veliko večino slovenskega ozemlja tja do Krasa.⁵

Ko sta slovanska apostola že tako uspešno dosegla zvezo med Moravani in panonskimi Slovenci, sta dosledno morala misliti tudi na Slovence oglejskega patriarhata. Isti razlogi, s katerimi sta slovansko bogoslužje uvajala med Moravani in panonskimi Slovenci, so veljali tudi za sosedne Slovence. Vrhu tega sta po štiriletnem bivanju v Moravski in Panoniji in po tolikem premišljevanju o novi slovanski cerkveni organizaciji gotovo vsaj nekoliko vedela o zgodovinskem pravu oglejskih patriarhov na Panonijo. A ne samo to. Slovanskima apostoloma je razsodnost velevala, da naj si poiščeta opore in zaveznikov v bližnjem sosedstvu. Kako naj uspešno delata, ako sta povsod obdana od nasprotne hierarhije in duhovščine? Zavezništvo sosednje hierarhije jima je bilo potrebno že za živo praktično vprašanje posvetitve njenih učencev. Ker je bila zveza z nemško hierarhijo nemožna, sta morala poskusiti pri drugem sosedu, torej v Akvileji. Kako naj večje število učencev peljeta v daljni Rim? Kdo naj doma varuje krščansko čredo, ako bodo ravnokar vzgojeni duhovniki predolgo odsotni?

To so krepki razlogi za dogovor z oglejskim patriarhom, zlasti odločilni, če jih poudarjamo s stališča kneza Koclja in njegove Panonije. S tega stališča je tudi odločitev za rimski obred najbolj razumljiva. V slovenski Panoniji je bilo krščanstvo rimskega obreda že tako utrjeno, zveza z ostalimi karantanskimi Slovenci je bila tako tesna, da sta se slovanska apostola morala odločiti za rimski obred in za naslonitev na zahodno hierarhijo, ako se nista že pri Rastislavu odločila za to obliko.

Izmed naših zgodovinarjev je Cirilovo disputacijo v tem smislu razlagal zlasti dr. J. Gruden v članku »Akvilejski patriarhi za dobe sv. Cirila in Metoda« (Katoški Obzornik, 1905, str. 9—20). Po njegovem mnenju sta bila slovanska apostola že po odhodu iz Moravske namenjena v Akvilejo (str. 13). A še bolj verjetno je, da sta se za to smer končno odločila pri knezu Koclju, kakor vsaj indirektno trdi Jagić. J. Gruden pravilno poudarja, da sta se sv. Ciril in Metod o slovanskem bogoslužju in o posvetitvi slovanskih učencev mogla dogovarjati z oglejskim patriarhatom, ne pa z grajskim, ki je bil za Slované, zlasti za Slovence, brez posebnega pomena in je takrat že sploh izgubljal vpliv.

Svojo trditev o zvezi slovanskih apostolov z oglejskim patriarhatom je hotel J. Gruden podpreti še s hipotezo, da so v Panonijo še v 9. stoletju prihajali duhovniki iz Italije (Akvileje). O Pribinovem duhovniku Dominiku je mislil, da je morebiti prišel iz Italije. Toda M. Kos je v razpravi o spisu »Conversio Bagoariorum et Carantan.« trdno dokazal, da je bil iz regensburške škofije.⁶

Iz salzburške »Conversio Bagoar. et Carant.« je razvidno, da so salzburški nadškofje v 9. stoletju svojo cerkveno oblast v Spodnji Panoniji tako skrbno izvrševali, da oglejski patriarhat ni mogel več tja posegati. A ostala je še jezikovna zveza, ki se je z nastopom slovanskih apostolov še poživila ne samo zato, ker sta se zani-

⁴ Kos, o. c., str. 106.

⁵ M. Kos, Zgodovina Slovencev od naselitve do reformacije (1933), str. 81; *Conversio*, stran 97.

⁶ Glej oceno M. Kosove knjige v tem zvezku.

mala tudi za Slovane ob moravski in panonski meji ter s svojim delom v teh deželah budila slovansko zavest, marveč tudi zato, ker je mogla latinska duhovščina med panonskimi Slovenci in med slovenskimi verniki oglejskega patriarhata porabljeni ista sredstva in iste obrazce za osnovni verski pouk v slovenskem jeziku. J. Grafenauer je s precejšnjo verjetnostjo dokazal, da je veroizpoved v spovednem pouku Sinajskega evhologija sestavljena pod vplivom slovenskega besedila neke veroizpovedi, ki je bila ukazana duhovnikom oglejskega patriarhata.⁷ Ako so se celo latinski duhovniki v 9. stoletju zavedali jezikovne skupnosti panonskih in karantanskih Slovencev s Slovenci oglejskega patriarhata, koliko bolj sta morala to vedeti slovanska apostola, ko sta v Moravski in Panoniji toliko let snovala načrte in iskala potov za utrditev in organizacijo krščanstva med Slovani.

O skupnih krščanskih in kulturnih koristih slovenskega prebivalstva Spodnje Panonije in oglejskega patriarhata sta se mogla zlasti natančno poučiti, ko sta se mudila pri knezu Koclju. O tem sta se mogla prepričati tudi po neposrednem izkustvu, ko sta potovala skozi sedanje slovensko ozemlje. Popotovanje tolike skupine duhovnikov in slovanskih duhovskih kandidatov je brez dvoma zbudilo pozornost in s tem tudi stike z ondotnimi prebivalci in duhovniki. Na poti v Benetke sta slovanska apostola brez dvoma šla skozi Akvilejo; prav v tem odseku svoje poti sta se brez dvoma držala rimske ceste. A vse rimske ceste s celine k morju so se stekale v Akvileji. Težko je misliti, da se v tako važnem prometnem središču na koncu celinske poti in v še važnejšem cerkvenem središču slovanska apostola s tolikim spremstvom ne bi ustavila. Prav tako neverjetno je, da se z oglejskim patriarhatom ne bi nič dogovarjala, ko sta po pričevanju Žitja Konstantina (ob koncu 15. poglavja) tako daljno pot nastopila zaradi posvetitve svojih slovanskih učencev in s tem v zvezi zaradi cerkvenopravne ureditve slovanskega bogoslužja. Saj je bil oglejski patriarhat ne samo sosed Spodnje Panonije, marveč je imel v njej še svoje zgodovinske pravice, ki bi nujno oživele, ako bi se cerkvena razmejitev na novo urejala.

V tem okviru je zgodovinsko jedro Cirilove beneške disputacije o slovanskem bogoslužju naravna posledica zgodovinskih in cerkvenopravnih dejstev.⁸ Res je, da Benetke niso spadale v oglejski patriarhat; toda oglejski patriarh je imel tudi v Benetkah velik vpliv in si je prav takrat prizadeval, da bi dobil oblast nad gradeško-beneškim patriarhom. Prav tako pa moramo pomniti, da tudi gradeški patriarh ni stoloval v Benetkah, marveč v Gradežu. Benečani pa so iz trgovskih in političnih razlogov radi videli, da so tudi oglejski patriarhi in njihovi škofje prihajali v Benetke.

Vprašanje slovanskega bogoslužja je iz že navedenih razlogov živo zadevalo tudi oglejski patriarhat. Kakor je salzburška nadškofija s cerkvenopravnim dokazovanjem nastopila proti Metodu in proti slovanskemu bogoslužju tudi zato, ker se je bala, da bi se Metodova cerkvena organizacija s slovanskim bogoslužjem mogla razširiti dalje proti zahodu v slovensko Karantanijo,⁹ tako je mogel tudi oglejski patriarhat pričakovati, da bodo valovi slovanskega gibanja pljuskali tudi med njegove slovanske vernike, zlasti ob panonski meji. Oglejski patriarhat je torej imel s svoje strani dovolj razlogov, da se zanima za delovanje slovanskih apostolov in za slovansko bogoslužje. Zato je mogoče, da je oglejski patriarh v času daljšega bivanja slovanskih apostolov v Benetkah sklical nekatere svoje škofo in duhovnike na posvet o tem vprašanju. Izvirno cerkvenoslovansko besedilo Žitja Konstantina izrečno trdi samo to, da je bila ta disputacija takrat, ko je bil Konstantin v Benetkah; a mogla bi se tudi tako razlagati, da je bila disputacija kje drugje v bližini Benetk. Sicer pa od staroslovenskega Cirilovega življenjepisca ne smemo terjati tolike natančnosti, da bi strogo ločil Akvilejo in Benetke. Saj Akvileja ni bila daleč od Benetk. Razgovori o slovanskem bogoslužju so mogli biti v obeh mestih. Vzrok neugodnega izida teh razgovorov

⁷ Grafenauer, Karoliška kateheza ter izvor brižinskih spomenikov. Razprave Znanstvenega društva v Ljubljani, 1936 (13. zv.), str. 103—107.

⁸ Grivec, Žitja Konstantina in Metodija (Celje, 1936), str. 18 in 136.

⁹ M. Kos, o. c., str. 106.

pa ni le nasprotovanje ali nerazumevanje latinske duhovščine marveč zlasti dejstvo, da je vprašanje slovanskega bogoslužja in posvetitve Ciril-Methodovih učencev presegalo kompetenco oglejskega patriarha.

Zitje Konstantina pripoveduje, da je Kocelj Konstantinu-Cirilu »veliko čast skazal in ga mimo spremil (mimo provodi)«. Verjetno je, da je slovanska apostola spremil do meje svoje kneževine in jima dal spremljevalce tudi za nadaljnjo pot v Akvilejo in celo v Rim. Mogoče je, da je bil med Ciril-Methodovimi duhovskimi kandidati tudi kak panonski Slovenec. Še verjetneje je, da je imel Kocelj po svojih slih stik s slovanskima apostoloma med njunim potovanjem skozi Akvilejo in Benetke v Rim ter med bivanjem v Rimu. Ta stik so mogli vzdržati ali podpirati tudi tisti Ciril-Methodovi učenci, ki so bili gotovo že v začetku leta 868 posvečeni v Rimu. Ni verjetno, da so skupno z Metodom še poldrugo leto ostali v Rimu. Kam so se vrnili? Najbrž v Panonijo. Pot v Moravsko ni bila varna. Tako moremo razložiti, da je Kocelj ohranil stalni stik s sv. Cirilom in Metodom ter potem o pravem času prosil papeža, naj mu pošlje Metoda. A vsa ta pota in stiki so šli skozi Akvilejo in njeno cerkveno ozemlje.

Po ustanovitvi panonske nadškofije in po Methodovi vrnitvi iz Rima je bila Kocljeva Panonija središče misijonskega in književnega delovanja Methodovih učencev; v času Methodovega ujetništva jim je bila Panonija edino zavetje. Pod Kocljevim pokroviteljstvom, pod vplivom njegovega slovanskega književnega zanimanja in njegove žive narodne zavednosti, se je zbujala zavest narodne skupnosti vseh Slovencev tja do Akvileje ter sorodnosti z drugimi Slovani. V slovanski Panoniji se je spletała zveza med prvimi poskusi tedanje domače slovanske pismenosti in med Ciril-Methodovo cerkvenoslovansko književno šolo. To zvezo je prof. I. Grafenauer osvetlil z novo lučjo in podprl z novimi dokazi.¹⁰ Po teh ugotovitvah bo treba iznova načeti še nerešeno filološko vprašanje o panonizmi v stari cerkveni slovanščini. Tu je še veliko dela za naše slaviste.

Slovanski knez Kocelj je torej odločilno posegel v cerkveno in kulturno zgodovino 9. stoletja. V odločilnem trenutku je rešil Ciril-Methodovo cerkveno in književno delo ter omogočil nadaljevanje in tolikšen razmah stare cerkvenoslovanske književnosti, da je mogla preživeti vse katastrofe Spodnje Panonije in Velike Moravske.

Zusammenfassung.

In den sogenannten panonischen kirchenslavischen Legenden von den heiligen Cyrillus und Methodius (Vita Constantini-Cyrilli, Vita Methodii) ist unter anderen der slovenische Fürst (eigentlich war er deutsch-fränkischer Markgraf) Kocelj kurz erwähnt. Die Vita Constantini (Cyrilli) hebt lobend hervor, daß Kocelj die slavische Schrift liebte und sie lernte. Diesem Fürsten haben die Geschichtsschreiber und Slavisten zu wenig Aufmerksamkeit geschenkt. Aus der Vita Methodii und aus dem geschichtlichen Zusammenhang ist nämlich ersichtlich, daß Kocelj das Wirken der hl. Slavenapostel entscheidend beeinflusst hat. V. Jagić hat schon darauf aufmerksam gemacht, daß Kocelj die Reise der beiden Slavenapostel nach Aquileia, Venedig und Rom gelenkt hat. Im Einverständnis mit Kocelj haben die Slavenapostel eingesehen, wie ihnen eine Anlehnung an das Patriarchat von Aquileia vorteilhaft sein könnte. Wir haben keinen Grund, den historischen Kern der Disputation des hl. Cyrillus in Venedig (oder auch Aquileia) über die slavische Liturgie zu bezweifeln. Im Gegenteil ist es sehr wahrscheinlich, daß sich der Patriarch von Aquileia und sein Klerus für die Wirksamkeit der Slavenapostel interessierte. In der stürmischen Zeit, als der Mährenfürst Rastislav bedroht war, verband sich Kocelj mit ihm und gab schließlich die staatliche Bürgschaft für die Gründung des slavischen panonischen Erzbistums. Dadurch ermöglichte er Methodius die Fortsetzung der apostol. und literar. Wirksamkeit und rettete das Werk der beiden Slavenapostel.

¹⁰ Glej 7. opombo tega članka.

TOPOGRAFIJA STAREJŠE STIŠKE POSESTI

Milko Kos

Arhiv leta 1136. v Stični ustanovljenega in leta 1784. razpuščenega samostana cistercijanskega reda je stal pod nesrečno zvezdo. Dočim so se starejši deli arhivov srednjeveških samostanov na Slovenskem v še dokaj veliki meri ohranili, je to, kar nam je iz Stične preostalo, le boren ostanek nekdanj bogatega arhiva. Tako smo glede starejših stiških listin, mimo redkih ohranjenih originalnih dokumentov, navezani skoraj le na prepise in izvlečke poznejših časov. Največ nam je takih sporočil stiški redovnik Pavel Puzel (Pucelj) v svojih v rokopisu ohranjenih spisih, od katerih gre prvo mesto njegovi *Idiographia sive rerum memorabilium monasterii Sitticensis descriptio* ... iz leta 1719.¹ Pa tudi izvlečki iz nekdanjega stiškega arhiva, ki jih je v svoji *Ehre* (1689) uporabljal Valvasor in ono kar je na podlagi starejših izpisov iz stiškega arhiva prevzel dunajski bosonogi avguštinec Marian-Andrej Fidler (1736—1802) v svojo *Austria sacra* ne gre zametavati.² Vendar je uporaba stiškega gradiva pri Pucelju, Valvasorju in Marianu združena z velikimi težavami, kajti le prepoznostokrat ti pisci 17. in 18. stoletja niso znali pravilno razbrati srednjeveških tekstov, jih imeli na razpolago šele iz druge ali tretje roke ali so jih pa tudi po svoje samovoljno prenavljali in dopolnjevali. V nekaterih slučajih nam pomagajo prebroditi težave, ki jih imamo z nezanesljivimi prepisi in izvlečki starejših listin, stiške arhivalije iz 16. stoletja, hranjene v arhivu pri Narodnem muzeju v Ljubljani. Omenjam med temi najstarejši ohranjeni urbar stiške posesti iz leta 1505. in zapisnike o desetini in gorščini, dolžni stiškem samostanu, iz prvih let 16. stoletja.

Velike preglavice je delala raziskovalcem lokalizacija krajevnih imen v najstarejših stiških listinah, ohranjenih nam le v slabih in poznih prepisih oziroma izvlečkih. Z njihovo lokalizacijo so se največ trudili Fr. Schumi (*Urkunden- und Regestenbuch des Herzogtums Krain, I, II, 1882-4*), Fr. Kos (*Gradivo za zgodovino Slovencev, IV, V, 1915, 1928*), z velikim uspehom pri imenih nekaterih krajev pa L. Pintar (*Carniola, 1909, 139—142; 1912, 90; 1913, 70—75*).

Ze številna krajevna imena v listinah iz l. 1136 in l. 1145, ki ju že Pucelj označuje za ustanovni listini stiškega samostana, so kljub ponovnim poizkusom

¹ V arhivu pri Narodnem muzeju v Ljubljani. — O Puceljevi kroniki: Wl. Milkowicz, *Die Chronik Puzels aus dem krainischen Cistercienserstifte Sittich*, *Mittheilungen des Musealvereins für Krain*, 3 (1890), 53—70.

² *Wissenschaftliche Studien und Mittheilungen aus dem Benedictiner-Orden*, 2 (1881), 66 dalje. Valvasorjeve in Marianove variante navaja tudi Schumi.

po večini napačno določena.³ Pravilnejši lokalizaciji se bom skušal približati v tem sestavku.

Podlago posestnemu stanju stiškega samostana so položili bogati zemljiški darovi, ki jih je nova ustanova prejela v prvih desetletjih po svojem nastanku 1. od oglejskega patriarha in 2. od gospodov Višnjegorskih oziroma rodbin, ki so tem bile v sorodu ali rodu.

Od oglejskih patriarhov je z ustanovno listino iz l. 1136 dobila Stična pet kmetij »iuxta Moram fluvium« in vas »Wingarten«, z ono iz l. 1145 pa kraj »Lite in parte Crenuch«, pri Št. Vidu na Dolenjskem štiri vasi, namreč dve »Steindorff« in dve »Kalla« imenovani, pet kmetij pri »Enchen«, dve kmetiji v »Czirknicz« in v kraju pri Št. Vidu šest kmetij.

Quinque mansos iuxta Moram fluvium sitos. — Z lokalizacijo te reke, ob kateri je v letu svoje ustanovitve prejel stiški samostan pet kmetij, se literatura ni mnogo bavila. Schumi (I, 189) stavi potok vobče na Kranjsko, dočim je v Gradivu (IV, 80) »Mora« označen kot »najbrž kak potok na Dolenjskem«. Ker se da kraj »Wingarten«, omenjen takoj za reko »Mora«, nedvomno lokalizirati v najbližjo stiško soseščino, moramo poskusiti najti tudi vodo v ondotni bližini. Res omenja stiški urbar iz l. 1505 — in za njim drugi mlajši — nad samostanom (ob dem klaster) pet mlinov. Ti so po mojem mnenju izšli iz onih petih kmetij v listini iz l. 1136. »Mora fluvius« je torej potok, ki izvira severozapadno od samostana, goni še danes nad njim vrsto mlinov in teče tik pod samostanskim poslopjem proti jugu. Neodločeno puščam, če ni »Moram« mogoče napačno zapisano namesto »morum« in bi to bil le latinski prevod slovenskega »črni«. »Mora fluvius«, ki ga — mimogrede povedano — stiški kronist Pucelj piše z malo začetno črko »m«, bi torej bil naš »Črni potok«. Omenjam, da je Pucelj, ki nam je v svoji kroniki ohranil tekst dotične listine, zelo rad imena krajev latinil; n. pr. iz Niemetzhaus je napravil »Domus germanica«, iz Dolge Njive »In longo agro« in podobno. Tako je tudi neki naš »Črni potok« mogel polatiniti v »morus fluvius«. »Črni potok«, »Črna« (voda, reka) imenuje naš narod — v nasprotju k številnim »Belam« in »Belim potokom« — vode, ki imajo radi kamenja temne barve, preko katerega tečejo, temnejši izgled. V najbližji soseščini stiškega potoka, takoj onstran hriba, zbira svoje studence tudi Črni potok imenovana voda in jih pošilja mimo Šmartna pri Litiji v pritoke Save.

Villa... quae dicitur Wingarten. — Schumi (I, 200) lokalizira vas vobče na Dolenjsko, Gradivo (IV, 80) pa v »morebiti Vinograd« pri Št. Vidu (pravilneje bi bilo »pri Stični«). Res omenja stiški urbar iz l. 1505 stiško posest »Am weingarten«, to je v Vinogradu ali Nogradu tik nad današnjo vasjo in samostanom.

Possessio... Lite in parte Crenuch sita. — Schumi (I, 168, 186) meni, da je Lite Litija ob Savi, Crenuch pa prejkone slab prepis za Creine, to je Gorenjska stran. Gradivo (IV, 120) domneva za Lite »morebiti Litija poleg Save«.

³ Schumi, I, 88, 99; Gradivo, IV, št. 130 in 211 (na podlagi prepisov in izvlečkov v Puceljevi kroniki).

Izhodišče nam mora biti beseda »lite«. Srednjevisokonemško lite pomenja gorsko pobočje, reber. Oboje, slov. Reber in nemško Leite (Leiten) — samo zase ali pa v sestavljenih oblikah — je še danes v slovenski oziroma nemški toponomastiki dokaj razširjeno poimenovanje. Vprašati se moramo le, v katerem Rebru je imela Stična svojo posest. Stiški urbar iz l. 1505 nas podučí, da v dveh vaseh tega naziva: »An der lewtten« in v »Dorlewetten«. »An der lewtten« je z ozirom na zapovrstni red popisanih vasi v urbarju vasica Reber pri Lanišču, tik ob vzponu dolenske železniške proge od Škofljice navzgor proti Šmarju. »Dorlewetten« se pa v listinah 14. in 15. stol. imenuje Darnleitten (1354, Mitteil. des Musealvereines f. Krain, 18, 176) oziroma Dorleiten (1406, prav tam, 20, 170), danes vasica Trnovica, blizu Sel pri Šumberku na Dolenjskem. Dorlewetten pomenja Trnovo Reber; mogoče se je ta naziv prenesel na Trnuški grič, ki ga ima naša nova specialna karta zaznamovanega nad Trnovico.

Obema »Rebroma« bi se prilegalo, da ležita »in parte Crenuch«. Mnenja sem namreč, da je »Crenuch« napačno čitano in prepisano namesto »Creinae«. Kdor pozna pismo naših listin iz 12. stol., mi bo možnost take pomote pri transkripciji priznal. »Creina« bi pomenjalo oni del stare Kranjske, ki se v poznejših virih imenuje Slovenska Krajina, to je večji del današnje Dolenjske (L. Hauptmann, Erläuterungen zum Histor. Atlas der österr. Alpenländer, I/4, 368 dalje). Obedve »Rebri« ležita v tej »Krajini«. »Dorlewetten« ali Trnovica blizu še danes med ljudstvom z imenom Krajiška Sela znanega, sicer uradnega Sela pri Šumberku,⁴ Reber pa pri onem Lanišču, ki je tudi še spadalo h »Krajini« (1375, Mittheilungen des Histor. Vereins für Krain, 1862, 47). Prav ob tem Rebru, ki leži ob skrajni zapadni meji dolenske »Krajine« ter v območju glavnega pota, ki je vodil iz ljubljanske kotline na Dolenjsko, bi dobila Hauptmannova izvajanja potrdilo, da se namreč naziv Krajina v presenetljivem redu ponavlja ob starih pokrajinskih mejah, ki so bile verjetno le ob glavnih prehodih trdno določene (na n. m., 369, 370).

Toda Reber pri Lanišču na prihaja kot stiška posest že leta 1145 v pošte. kajti šele l. 1420 je Stična prejela tamkaj štiri kmetije in en mlin (Puzel, Idio-graphia, 75). Ostane »Trnova Reber«, današnja Trnovica, kjer je Stična imela po urbarju iz l. 1505 osem hub, od katerih vemo, da je dve pridobila l. 1354, tako, da ji je l. 1406 pripadala že cela vas. Tudi vrstni red naštevanja v listini iz l. 1145 govori za ta kraj, kajti neposredno za njim so imenovane bližnje Peče in dva Kala (glej pod Steindorff in Kalla).

Steindorff . . . et itemque Steindorff. — Obe vasi sta ležali, kot pravi listina, v bližini št. Vida pri Stični. Schumi (I, 162) misli na Kamno Brdo nad Višnjo Goro, z »morebiti« se mu priključuje Fr. Kos (Gradivo, IV, 120). L. Pintar (Carniola, 1909, 142) domneva Kamni Vrh pri Ambrusu v Suhi Krajini Tako Kamno Brdo kot Kamni Vrh pa ne moreta priti že zaradi oddaljenosti od št. Vida v pošte, gre pa tudi pri obeh teh dveh vaseh le za eno naselje, dočim omenja listina izrecno dvoje krajev. Oba »Steindorff« sta Velike in Male Peče južno od št. Vida, takoj onstran železniške proge. V

⁴ Na pravilno obliko Krajiška Sela namesto Kranjsko Selo, kot sem zapisal v Glasniku Muzejskega društva, 10, 1929, 24, me je prijazno opozoril dr. Jože Rus.

stiškem urbarju iz l. 1505 Grassteindorff z desetimi kmetijami in Kleinstaindorff s tremi kmetijami.

K a l l a . . . e t K a l l a . — Tudi ti dve vasi sta ležali, kot piše listina, v bližini dolenskega Št. Vida. Schumi (I, 162) se ni mogel odločiti za nobenega številnih dolenskih Kalov. Gradivo (IV, 120) le omenja, da leže severno od Št. Vida Veliki Kal, Mali Kal in Farški Kal. Pintar (Carniola, 1909, 142) domneva ali Kal pri Ambrusu v Suhi Krajini ali pa Rdeči oziroma Lučarjev Kal južno od Št. Vida.

V poštevh prihaja petero Kalov v bližini Št. Vida: Veliki, Mali, Farški, Rdeči in Lučarjev Kal. Katera sta prava? Mislím, da zadnja dva. Po vrstnem redu v stiškem urbarju iz l. 1505, ki sledi geografski razporeditvi krajev in ne sega v onem odstavku na sever od velike dolenske ceste pri Št. Vidu (kjer ležijo Veliki, Mali in Farški Kal), je v neposredni bližini obeh Peče imenovanih vasi omenjena kot stiška posest vas »Kall« s šestimi hubami. Iz stiških urbarjev iz 17. stol. v arhivu Narodnega muzeja v Ljubljani je razvidno, da gre pri tem Kalu za Rdeči Kal. Ta Rdeči Kal je tudi »villa quae dicitur Kalle« v stiški listini iz l. 1136. V njegovi bližini je vas »Chrastoulach«, za katero je dokazal Pintar (Carniola, 1909, 141), da je Hrastov Dol pri Rdečem Kalu. Kaj pa Lučarjev Kal, drugi obeh »Kalla« imenovanih vasi v listini iz l. 1145? Mislím, da je to oni Kal (Chal), v katerem je stiški samostan do l. 1319 imel in tedaj zamenjal šest kmetij svojega lastnega imetja za štiri kmetije in štiri marke oglejskih denarjev v Dragi jugozapadno od Stične (Mittheilungen des Musealvereines für Krain, 18, 137). Zato ta Kal v urbarjih 16. in 17. stol. ni več omenjen kot stiška posest.

F a r š k i K a l . — V neimenovanem kraju pri Št. Vidu (in loco proximo qui adiacet Sancto Vito) je dobil stiški samostan — kot pravi listina iz l. 1145 — od oglejskega patriarha šest kmetij, vendar tako, da je od teh prejel tri šentvidski župnik za desetino, ki se mora plačevati v fari, v kateri leži Stična. Kaže se pa, da je prav to dvojno lastništvo nad dotičnim krajem privedlo do spora med župnikom v Št. Vidu in Stično, ki ga je oglejski patriarh Bertold l. 1250 razrešil tako, da je — proti drugačni odškodnini za samostan — dal šentvidskemu župniku celo vas »Kall« imenovano, obsegajočo šest kmetij (Schumi, II, 136). Po župniku-lastniku je vas dobila pridevek **F a r š k i K a l .**

E n c h e n . — Lokalizacija Enchen, kar bi bilo napačno zapisano namesto Eichen (dobe), v Dob pri Št. Vidu pod Stično, je nedvomno pravilna (Gradivo, IV, 120). V Dobu je imel samostan, kot nam povedo kasnejše listine in urbarji, bogato posest.

C z i r k n i c z . — Gre za notranjsko Cerknico, v čemer so si vsi, ki so se doslej bavili z lokalizacijo stiške posesti, edini. Od l. 1184, ko je prejela Stična potrdilo svoje lastnine v Cerknici (Gradivo, IV, 691), pa v številnih listinah, a od 16. stol. naprej v urbarjih, se v tem kraju omenja in našteva posest stiškega samostana.

Od oglejskih patriarhov mnogo večji meceni mlade samostanske ustanove v Stični so bili gospodje **V i š n j e g o r s k i** oziroma njihovo sorodstvo. Za veliko zemljiško posest, ki so jo višnjegorski bratje Henrik, Ditrik in Majnhalm naklonili Stični, jih je oglejski patriarh l. 1136 skušal odškodovati z vrsto po-

sestev na ozemlju šentvidske fare, ki se je tedaj razprostirala na ogromnem teritoriju od kočevskih gozdov pa do Save pri Litiji ter od dobrniške in mirenske doline na vzhodu do roba Ljubljanskega barja na zapadu. Lokalizacija v listini iz l. 1136 Višnjegorcev podeljenih krajev se je posrečila Pintarju v Carnioli, 1909, 139 dalje, le z »Wisen« po mojem mnenju ni imel sreče. Kraj lokalizira Schumi (I, 200) v Višnje pri Višnji Gori, Fr. Kos (Gradivo, IV, 80) pa v Višnje v Suhi Krajini. Menim, da bo slednje pravo, kajti nemške »wisen« so slov. višnje. Da bi pomenjalo »wisen« travnike pri Muljavi, kot misli Pintar, sklicevaje se na Valvasorjevo poročilo (Ehre, II, 181, III, 531), da so ti travniki bili stiška last, se mi zdi nemoogoče, kajti travnikov ni l. 1136 prejela Stična, marveč bratje Višnjegorski.

Od treh bratov Višnjegorcev je, mimo kraja Stične, prejela nova samostanska ustanova že v prvih letih svojega obstanka: od Henrika v zameno vas »Ozipdorff iuxta fluvium Gurcae« in vas »Sitingisdorff« (za dvor Frogia manj eno kmetijo), od Henrika in Majnhalma štiri kmetije pri Frogia, od Ditrika pa vas Lasis.

Ozipdorff in Sitingisdorff. — Pri Ozipdorff misli Schumi (I, 183) na Hočevje pri Gorenji Krki, Gradivo (IV, 120) pa pripominja: »Kateri kraj je Ozipdorff poleg Krke ni znano. Morda je Mačkova vas (nem. Katzendorf) tik Krke blizu Sadinje vasi.« Sitingisdorff je po Schumiju (I, 196) ždinja Vas severno od Novega Mesta, po Fr. Kosu (Gradivo, IV, 120) pa Sadinja Vas, jugovzhodno od Žužemberka.

Začenjam s Sitingisdorff. V Pucljevem rokopisu stiške kronike (str. 11) je bilo najpoprej zapisano »altera vero Ingisdorff«, kar je šele neka druga, od Pucljeve ne mnogo mlajša roka, popravila v »altera Sitingisdorff dedit«. Pravilen je po mojem mnenju prvoten zapis, le »in« bi ločil od »gisdorff«, torej »in Gisdorff«. Res najdemo v turjaškem urbarju iz l. 1463 pod zaglavjem odvetniških dajatev stiških samostanskih podložnikov neki »Gestorff pey der Gurkch« (arhiv na gradu Turjaku). Kako se ta »Gisdorff« ob Krki, prav tako kot — prejkone sosednji — »Ozipdorff« poleg reke Krke, danes imenuje, ne vem povedati. Ime nobene vasi, za katere vemo, da jih je Stična imela blizu ali ob dolenski Krki, se ne da spraviti v sklad z »Gisdorff« oziroma »Ozipdorff«.

Curia quae dicitur Frogia. 4 mansi apud Frogia. — Schumi (I, 176) in Fr. Kos (Gradivo, IV, 120) lokalizirata Frogia v Vrhovo pri Žužemberku. Lokalizacija Vrhovo se mi zdi pravilna, le ne gre tu za vas tega imena pri Žužemberku, marveč za Vrhovo (Dolenje in Gorenje) ob dolenski železnici, med postajama Radohova Vas in Št. Lovrenc. Le v tem Vrhovem (Freychaw) je imela Stična po urbarju iz l. 1505 posest, število kmetij tedaj (štiri) je celo isto kot v drugem zapisu iz l. 1145.

Villa quae dicitur Lasis. — Ne gre tu za Lašče pri Žužemberku, kot domnevata Schumi (I, 185) in Fr. Kos (Gradivo, IV, 121), marveč za Lašče, ki jih danes poznamo kot Velike Lašče. Tu imamo dokazano posest stiškega samostana — da omenim le nekatere starejših listin — za l. 1215, 1230 in 1264 (Gradivo, V, 233, 530; Schumi, II, 259). Tudi urbar iz l. 1505 našteva v Velikih in sosednjih Malih Laščah stiške kmetije. Pri krajevnih imenih te vrste je ono s pridevkom »velik« navadno označba za starejšo naselbino. Prim. tudi »Altelasis«.

Za druge kraje, ki jih je po listini iz l. 1145 Stična pridobila, ni omenjeno, kdo jih je samostanu naklonil. Njihova geografska razporeditev kaže, da je bila z njimi položena osnova poznejše tako bogate samostanske posesti v grosupeljskem okraju (Welze, Trebeleu), da je Stična že pridobivala posest ob na ribah bogati Krki (Altelasis, villa Chazil, Taeure, Nakla), v vinorodnih krajih okoli Mirne Peči in Šmarjete na Dolenjskem (Affoltren, Ivuanzdorff, Sigilsdorf) ter tudi že spopolnjevala svojo zemljiško posest v neposredni bližini samostana (Brunno).

Welze. — Schumi (I, 174) misli na Vevče pri Ljubljani, Gradivo (IV, 121) lokalizira Welze v Belšinjo Vas pri Trebnjem na Dolenjskem. Za Belšinjo Vas najdemo v srednjeveških listinah obliko Valschendorff in podobne (tako v urbarju iz l. 1463 v arhivu na gradu Turjaku). V stiškem urbarju iz l. 1505 ni v Belšnji Vasi izkazana samostanska posest, pač pa v kraju Weltsperg, današnjem Bleč Vrhu severozap. nad Višnjo Goro. Štiri kmetije, ki jih je v Welze imela l. 1145 Stična, soglašajo s številom obdelanih kmetij (mimo 5 pustih) v Weltsperg l. 1505.

Trebeleu. — Gre za Trebeljevo sev. od Višnje Gore (Gradivo, IV, 121). Po urbarju iz l. 1505 ima Stična v »Trebelew« osem kmetij.

Altelasis. — Schumi (I, 153) je neodločen, za katere dolenskih »Lašč« bi se odločil. Fr. Kos (Gradivo, IV, 121) je za Mrzlo Lužo pri Trebnjem na Dolenjskem, misleč, da je Pucelj slabo zapisal Altelasis namesto Kaltlaken, kakor so Mrzlo Lužo po nemško imenovali.

Menim, da gre tu za neke »Lašče«, toda različne od onih »Lasis« imenovanih v listini iz l. 1145, ki smo jih za Velike Lašče spoznali. V »Lasis« je prejela »Stična« posest od Višnjegorskih, pri »Altelasis« se ti kot darovatelji ne imenujejo. Posest v »Lasis« je, glede na razpored v listini, zabeležena na drugem mestu kot ona v »Altelasis«.

Vendar sem mnenja, da imamo tudi pri »Altelasis« opraviti z nekimi »Laščami«, in sicer z vasjo tega imena v Suhj Krajini jugovzhodno od Žužemberka. Takoj za »Altelasis« se omenjata v listini kraja »Chazil« in »Taeure«, ki ju tudi stavim v ondotni okoliš. V kraju, ki ga Pucelj v izvlečku neke listine iz l. 1382 imenuje »in monte Colositsch« (Idiographia, str. 63) je imela Stična šest pustih kmetij, ki so si jih lastili sosednji gospodje iz Soteske. V koruptnem »Colositsch« se po mojem mnenju skriva »Altelasis« iz l. 1145. Pridevek »stari« v »Altelasis« = »Stare« Lašče je še danes živ v sosednjem zaselku z imenom Stara Gora.

(Villa) quae dicitur Chazil. — Schumi (I, 163) je za Kašelj pri Ljubljani, Gradivo (V, 121) za Mačji Dol (nemško Katzenthal) severozahodno od Velike Loke na Dolenjskem. Menim, da ni pravilno niti eno niti drugo, marveč da je z »villa ... Chazil« mišljen Mačkovec v občini Dvor pri Žužemberku. Kraj se v listini omenja med »Altelasis« in »Taeure«, ki oba lokaliziram v ta okoliš. Mačkovec (Katzendorf) pri Veliki Loki na Dolenjskem l. 1145 še ne more priti v poštev, ker ga je Stična dobila šele kasneje (Gradivo, IV, 614).

Tres mansi iuxta Taeure. — Dosedanja literatura je glede lokalizacije tega kraja povsem neenakega mnenja. Dočim pravi Schumi (I, 171), da je Taeure vasica Torovo pri Vodica na Gorenjskem, misli Fr. Kos (Gradivo IV, 121) na dolensko Temenico, domnevajoč, da je Taeure »najbrž pokvarjeno«

zapisano. — Menim, da je lokalizirati Taeure v današnje Sotesko ali v njeno bližino ob Krki pri Dolenjskih Toplicah. V originalu listine, ki ga je imel Pucelj nemara še pred sabo, je bilo zapisano prejkone »taeus«. Prvotni pomen okrajševalnega znaka *s* je »er«, česar pa Pucelj ni vedel in ga razrešil kot »re«, kar je v kasnejšem razvoju znak sicer tudi mogel pomeniti. »Taeuer« je isto kot današnje slovensko »deber«, to je ozka soteska v dolini. Najbolj znani primer »Debra« v slovenskem krajevnem imenoslovju je označba Nemcev za Laško Slovencev: Tüffer, prvič 1182 Tyuer (Gradivo, IV, 659). Deber se imenuje še danes vasica ob Savinji tik nad Laškim. Pa tudi mnogo drugih krajev in okrajev na nekdanjih in današnjih slovenskih tleh je nekoč imelo ali pa še ima naziv »Deber« (za Koroško glej podatke Wuttejeve v K. Titzovi razpravi »Teber z r. 1313« izšli v praški reviji Naše věda, 16, 1935, 1 dalje). Tudi Soteska ob Krki na Dolenjskem in ondotni okoliš v ozki in globoko zarezani dolini reke se je nekdanj imenoval »Deber«. Dokaz temu beležka iz l. 1313 v seznamu posesti koroškega vojvode na Kranjskem: »Der Teber mit der Vest zer Ainöd (gehört) zu dem Lande ze Chernden« (A. Dopsch v Mitteilungen des Instituts für österr. Geschichtsforschung, 22, 1901, 462). Torej »deber z gradom Sotesko«. Soteska, ki je samo drugačna označba za deber, je kot ime znanega gradu starejši deber — kot se kaže — povsem izpodrinila. Na »Deber« nisem v drugih poznosrednjeveških virih v teh krajih več naletel.

Da pa je pri Debru - Soteski ob Krki Stična res mogla imeti l. 1145 tri kmetije, zato govori njena tedanja in kasnejša posest v vaseh ob Krki in v njeni bližini nad Sotesko in pod njo. Nad Sotesko v Laščah in Mačkovcu (glej Altelasis, villa ... Chazil), pod Sotesko pa v Toplicah (glej Töplicz spodaj v tem donesku) in v Meniški Vasi, ki ima po štiških menihih svoje ime (v deželnoknežjem urbarju iz l. 1477, kodeks Bl. 518, fol. 38, v Državnem arhivu na Dunaju: des von Sittich dorff).

N a k l a. — Schumi (I, 189) ne ve, za katero kranjskih Nakel bi se odločil. F. Kos (Gradivo, IV, 121) je za Naklo pri Kostanjevici ob Krki. Menim, da je to pravilno, posebno ker se takoj za petimi kmetijami v Naklem omenjajo v listini iz l. 1145 tri poleg Krke (iuxta fluvium Gurkae). Naklo na Krškem polju leži na ozemlju, ki se zanj da dokazati, da je bilo od starine teritorij koroške Heme, prednice Višnjegorskih, utemeljiteljev posesti stiške cisterce (Lj. Hauptmann Grofovi Višnjegorski, Rad Jugoslav. akademije, 250, 1935, 227).

Villa quae dicitur Affoltren. — Predvsem je omeniti, da je v Puceljevem rokopisu Affoltren popravljeno v Affoltrer. Schumi (I, 152) lokalizira z vprašanjem Affoltren v litijski okraj. Fr. Kos (IV, 121) misli na Zapovdje severovzhodno od Kresnic ob Savi, »kjer je nekdanj stal grad Abfalter«. Ne morem reči od kod tu ta lokalizacija nekdanjega gradu Abfalter. L. Pintar (Carniola, 1909, 142) pravi: Affoltren je verjetno Jablanica pri Litiji.

Lokalizacija »Affoltren« v bližino obsavske Litije sloni — kot se kaže — na podatkih listin iz druge polovica 13. stol., ki govore o novem gradu, postavljenem od vojvode Ulrika Spanheimskega v kraju »Afolter« blizu Save. Grad je bil zgrajen kot protiutež patriarhovemu Verneku, ki je stal nasproti Kresnic ob Savi (1257, 1262, 1265, 1268, Jaksch, Monumenta hist. ducatus Carinthiae, IV, 507, 623; Schumi, II, 239, 294). Ker pomenja v nemščini 13. stol. »affolter«

jablano je torej v bližini Verneka in ob ondotni Savi iskati kraj s takšnim imenom. Najdemo ga v vasi Jablanica pri Litiji. Cerkev sv. Ane v Zgornji Jablanici leži l. 1526 »zu Aphltrern« (Izvestja Muzej, društva za Kranjsko, 1895, 201), plemiški rod Afaltrerjev je patron sosednje fare v Polšniku (Valvasor, Ehre, II, 723) in lastnik že za Valvasorjevih časov porušenega gradu Roje nad Šmartnim, nedaleč od Jablanice (Valvasor, I, 177; III, 225). Mogoče se je grad Roje, ki ima za srednjeveško utrjeno postojanko vse drugače ugodnejši položaj kot v dolini ležeča Jablanica, nekoč po rodu izhajajočem iz te vasi ali po tej vasi sami tudi imenoval Jablanica - Abfalter.

Vendar stiškega Affoltrena ne smemo iskati v teh krajih. V litijski Jablanici se ne da dokazati stiška posest. Pač pa že zgodaj v mnogih vaseh in selih okoli Mirne Peči na Dolenjskem. Tu leži vas Jablan, kjer je, kot je iz številnih zapiskov iz prvih let 16. stol. (v arhivu pri Narodnem muzeju v Ljubljani) razvidno, Stična pobirala gorščino in desetino.

I v u a n z d o r f f. — Schumijeva (I, 185) in Fr. Kosova (Gradivo, IV, 121) lokalizacija v Ivanjo Vas pri Mirni Peči se mi zdi pravilna. Po urbarjih sicer ni imela Stična v kraju samem nikakršne posesti, pač pa po zapiskih o gorščini in desetini iz začetka 16. stol bogate dohodka v okoliških vaseh. Poznosrednjeveške imenske oblike za Ivanjo Vas glase: 1457 Eybansdorf (listina v Kapitelskem arhivu v Novem mestu), 1467 Eybesdorf (Carniola, 1910, 133), 1484, 1485 Eywsdorff (turjaški urbar na gradu Turjaku).

S i g i l s d o r f f. — Schumi (I, 97) je za Žiganjo Vas pri Tržiču na Gorenjskem, ki je po starejših nemških oblikah imena res najbližja našemu Sigilsdorfu (n. pr. ok. 1400 Sigelstorff, Mittheilungen des Musealvereines f. Krain, III, 43, 46). Toda v ondotnem okolišu ni imela Stična nikdar kake posesti. Fr. Kos je za Šegovo Vas, nemško Sigisdorf pri Loškem Potoku (Gradivo, IV, 121). Vendar to ozemlje v 12. stol. še ni bilo kolonizirano. Mogoče je z našim Sigilsdorff mišljena Strmica (Velika, Mala) pri Šmarjeti na Dolenjskem, ki se v virih 13. do 15. stol imenuje tudi Sigendorf (1291, 1318: Fontes rerum Austriacarum, II, 36, 233; 1259, prav tam, 31, 204; 1273, prav tam, 31, 322; 36, 133; 1436, celjske fevdne knjige, kod. Bl. 313, fol. 89 v Državnem arhivu na Dunaju). Da je Strmica res Sigendorf dokazuje vrstni red v freisinških urbarjih za te kraje in pa podatek v njih iz l. 1291: nemus et silva iuxta Sigendorf que dicitur Zternitz (na n. m., 36, 150, 246). Južno od Strmice se razprostira še danes večji gozdni kompleks (J. Volčič, Zgodovina Šmarješke fare, 7). V bližini Strmice je imela Stična tudi sicer posest (Radulja, Vinji Vrh).

B r u n n o. — Schumi je za Bruno Vas pri Mokronogu (I, 161), Fr. Kos (IV, 121) za Burno pri Malih Češnjicah severno od Št. Vida na Dolenjskem. Po mojem mnenju gre tu za vas Studenec tik jugovzhodno od Stične, omenjeno v urbarju iz l. 1505 kot »Prun« s petimi kmetijami.

Trem bratom-utemeljiteljem Stične Henriku, Ditriku in Majnhalmu sočasna generacija in njihovo sorodstvo je Stični še v 12. stol. podeljevalo novo posest, po večini iz ogromnega zaklada dediščine koroške Heme, o katerem smo sedaj tako dobro poučeni.⁵ Po veliki Hemi enako imenovana sestra treh

⁵ Lj. Hauptmann, Hema i Svetopuk, Rad Jugoslavenske akademije, 255 (1936), 221 dalje; Grofovi Višnjegorski, prav tam, 250 (1935), 215 dalje.

bratov je l. 1152 podelila novi samostanski ustanovi svoj alod v »Babindorf« in kasneje skupaj s svojo hčerko še posestvo »Lessou« Bratranca utemeljiteljev, Albero in Ulrik, sta skupaj s svojo materjo Gerburgo podarila štiri alodialne kmetije v kraju »Carnotum«, a Henrik Višnjegorski sam svoj alod v »Radoldsdorf«.⁶ Iz sorodstva stiških utemeljiteljev je tudi grof Majnhard iz Istre, včasih tudi po dolenskem Šumberku imenovan, bogat zemljiški posestnik v teh krajih, ki je Stični naklonil l. 1177 posest v Studenem (Caltenveld) pri Postojni ter Draško Vas (Drasizdorf) in Globoko (Globochdorf) ob Krki na Dolenskem.⁷ Za nekatere kraje, v katerih je Stični naklonilo posest višnjegorsko sorodstvo še v 12. stol., se mi dosedanje lokalizacije ne zde pravilne oziroma pomanjkljive.

B a b i n d o r f. — Zahn (Urkundenbuch des H. Steiermark, I, 336 in Ortsnamenbuch der Steiermark, 20) in Schumi (II, 16) lokalizirata kraj v današnji Bodendorf pri Muravu na Zgornjem Štajerskem, Fr. Kos (Gradivo, IV, 166) in L. Hauptmann (Erläuterungen, 395 in Grofovi Višnjegorski, Rad 250, 226) pa v Babni Vrt (nem. Babendorf) pri Preddvoru na Gorenjskem. Prav imata Zahn in Schumi. V arhivu Narodnega muzeja v Ljubljani je hranjen urbar o stiški posesti v zgornještajerskem Bodendorfu in okolici iz l. 1596. Iz njega je celo razvidno, da je število dveh tabern, ki jih je Stična l. 1152 tamkaj prejela, ostalo do l. 1596 neizpremenjeno. Bandendorf, ki ga papež Inocenc III. l. 1215 potrjuje Stični (Gradivo, V, 233) je seveda tudi Bodendorf na Zgornjem Štajerskem. Kraj je spadal k imetju, ki ga je imel rod gospode Puchs oziroma Višnjegorskih, h kateremu je spadala darovateljica grofica Hema, v porečju zgornje Mure.

In praedio Lessou. K temu je dodati kraj **Liezcowa**, kjer je l. 1215 potrdil Stični posest papež Inocenc III. (Gradivo, V, 233.) — Glede prvega in drugega obeh imen se je Schumi (I, 186, II, 382) odločil za Leščevje blizu Muljave, Fr. Kos (Gradivo, V, 500) je glede prvega neodločen, glede drugega je pa tudi za Leščevje pri Muljavi. Lokalizacija se mi ne zdi mogoča, kajti sedem hub v Leščevju (Leschouwe) pri Muljavi je šele Kunigunda žena Friderika iz bližnjega Kravjeka (Weineke) prepustila l. 1267 Stični (Schumi, II, 286). »Lessou« oziroma »Liezcowa« lokaliziram v Leskovec pri Višnji Gori, kjer je po urbarju iz l. 1505 imela Stična 10 kmetij.

In loco qui dicitur Carnotum. — Schumijeva (I, 163) in Fr. Kosova (Gradivo, IV, 166) lokalizacija v Koroško Vas tik pod starim Mehovskim gradom jugovzhodno od Novega Mesta je pravilna, toda potrebna utemeljitve. Da se pa utemeljiti z rodom darovateljice ondotnega svojega aloda, Gerburge, stiškemu samostanu. Gerburga je iz rodu Puchs ali Višnjegorskih (Hauptmann, Rad 250, 237, 238 in rodovnik). Mehovo je izhodišče vojaškega zavojevanja Bele Krajine po Višnjegorskih v 12. stol. (Hauptmann, Erläuterungen, 406). Hartvik iz Mehovega (Micho) se omenja okoli l. 1162 v družbi drugih ministerialov višnjegorskega rodu (Gradivo, IV, 451).

⁶ Schumi, I, 104, 127. Gradivo, IV, št. 312, 614. Zahn, Urkundenbuch des H. Steiermark, I, 336.

⁷ Schumi, I, 150. Gradivo, IV, št. 583. — O grofu Majnhardu L. Hauptmann, Erläuterungen, I/4, 399.

Vas ima ime prejkone po naseljencih, ki so prišli iz domovine Gerburginega rodu, Zgornje Štajerske. Okraj ob zgornji Muri, kjer je stal grad Puchs, po katerem se Višnjegorski tudi imenujejo, so še do 15. stol. šteli h Koroški (Jaksch-Wutte, Erläuterungen zum Histor. Atlas der österr. Alpenländer, I/4, 62). Glede oblike Carnotum je primerjati označbo za koroški Krnos iz l. 1123 Karnotenus mons (Gradivo, IV, 71). V 15. stol. se javlja za Koroško Vas oblika Koroschkardorf in podobne (1462, Carniola, 1910, 33).

R a d o l f s d o r f. — Ta kraj bi mogla biti Radulja pri Šmarjeti ali pa Radulje pri Bučki na Dolenjskem. V soseščini obeh vasi je imela Stična tudi sicer posest, pri prvem kraju v Vinjem Vrhu in Strmici-Sigendorfu(?), pri drugem pa v Raki, Konjskem, Preski in Brezovem. Verjetno gre tu za Raduljo pri Šmarjeti. Dočim se oblike krajevnega imena za Radulje pri Bučki nikdar ne pišejo z »o« (Rêdel, Redel, ok. 1400, Mitt. des Musealvereines f. Krain, II, 22, 23; Radell v listini iz l. 1469 v Kapiteljskem arhivu v Novem Mestu), so oblike za Raduljo pri Šmarjeti bližje našemu Radolfsdorf (1295 villa dicta Radolia, Archiv für Heimatkunde, I, 63; Radoll, Rodoll, 1484, 1485, turjaški urbar na gradu Turjaku). Za to Raduljo so tudi Schumi (I, 192), Fr. Kos (Gradivo, IV, 166) in Hauptmann (Erläuterungen, 396).

Še v dobo višnjegorskih bratov-utemeljiteljev (pred l. 1178) sega naklonitev vasi **M a č k o v c a** (Kazendorff) pri Trebnjem na Dolenjskem od strani bratov Alberta in Ulrika iz Št. Lovrenca, ki sta bila prejkone višnjegorska ministeriala ter prve v listinah omenjene stiške posesti okoli Ljubljane (Gorzach - G o r i č a n e pri Medvodah in Luttich - U t i k zapadno od Ljubljane, darovatelj je spanheimski ministerial Henrik iz Sore). V krogu teh starejših pospeševalcev stiškega posestnega stanja ne manjkata tudi oba visokoplemiška rodova na tedanjih dolenskih tleh: Turjaški in Bogenski. Engelbert Turjaški je podaril vas **H o č e v j e** (Cotheuge) pri Gorenji Krki, grofica Liutgarda iz Bogena pa vasi **R a k o** (Arch), **K o n j s k o** (Rospach) in **P r e s k o** (Hage), ki leže na ozemlju med spodnjo Krko in Savo.⁸

V zadnji četrtini 12. stol. je darežljivost na korist stiškega samostana, če smemo to sklepati iz ohranjenega listinskega gradiva, v znatni meri ponehala. **A r t i ž e V a s i** (Hartwigisdorf), nedaleč samostana, ni Stična dobila v dar, marveč jo je l. 1190 kupila.⁹ A ko potrjuje l. 1215 papež Inocenc III. Stični njeno posest, se v seznamu potrjenih krajev kot nova javljata edino **A l t e n d o r f** in **W i m p e r g**.¹⁰ Wimperg je prejkone Vinji Vrh pri Šmarjeti na Dolenjskem, kjer se dá tudi za kasnejšo dobo dokazati stiška posest. Altendorf pa ni Stara Vas pri Škocjanu na Dolenjskem (tako Gradivo V, str. 542). Iz stiškega urbarja iz l. 1505 je namreč razvidno, da je imel samostan sedem oziroma šest kmetij v Veliki oziroma Mali Stari Vasi pri Grosupljem (Grasaltendorff, Kleinaltendorff).

Kaže se po eni strani, da ni bil naslednik in dedič generacije stiških utemeljiteljev, grof **A l b e r t V i š n j e g o r s k i** (1177—1209), novi ustanovi

⁸ Schumi, I, 127. Gradivo, IV, n. 614. — Lokalizacijo Mačkovec glej zgoraj pod Chazil. Goričane, Utik in Hočevje je določil L. Pintar, Carniola, 1913, 70—75, Hage-Presko pa Hauptmann, Erläuterungen, 394, n. 2.

⁹ Schumi, I, 157, II, 134. Gradivo, IV, n. 767.

¹⁰ Schumi, II, 16. Gradivo, V, n. 233.

posebno naklonjen; dokumentarno je izkazana od njegove strani podelitev ene same kmetije.¹¹ Po drugi strani pa vemo, da se je Stična sama ob koncu 12. in v začetku 13. stol. posvečala bolj izgraditvi obstoječega stanja in kulturnim nalogam kot pa pridobivanju nove zemljiške posesti. V čas tega zastanka posestne ekspanzije pada gradnja veličastne stiške samostanske cerkve in delovanje posebnega skriptorija v samostanu, ki nam je iz svoje rokopisne in iluminatorske delavnice ohranil znatno skupino danes v Državni biblioteki v Ljubljani in v Nacionalni biblioteki na Dunaju hranjenih kodeksov.¹²

Novo posest je Stični naklonila zopet zadnja Višnjegorska Sofija, oziroma njen mož, istrski mejni grof iz rodu Andechs, ki je z njo v zakon pridobil ogromne komplekse starovišnjegorske zemlje. L. 1228 je samostan prejel posest v vaseh »Swohansdorff« in »Louch«, mlin pri »Töplicz«, dve kmetiji »ultra montem citra Hungariam« in desetino od petnajstih kmetij »supra montem Volaule«, l. 1238 pa od Sofije osem kmetij »circa Liebekke... in loco qui vulgariter Püche est dictus«.¹³ Pri lokalizaciji teh krajev so potrebne nekatere korekture.

Villa Swohansdorff. — Schumi (II, 39, 410) in Fr. Kos (Gradivo, IV, 543) sta za Stojanski Vrh v Krškem okraju na Dolenjskem. L. Pintar (Carniola, 1912, 90) je kraj pravilno lokaliziral v Stehanjo Vas. Toda ta ne leži v občini Zalna pri Višnji Gori, čeprav se tamkaj imenuje gozdnata višina, preko katere pelje velika dolenjska cesta, Stehan. Stehanja Vas leži šele kakih 18 km zračne črte odtod proti vzhodu, že bližje Trebnjemu na Dolenjskem. Regest iz l. 1250 (v Puceljevem zapisu, Schumi, II, 134) ima obliko Stocheindorff.

Villa Louch. — Nedvomno je Louch napačno zapisano namesto Lonch (Pintar, Carniola, 1912, 90). Regest iz l. 1250 ima Lock, oni iz l. 1251 Lok (Schumi, II, 134, 143, oboje v Puceljevem zapisu). Vendar to pač ne bodo Loke v Krškem okraju na Dolenjskem (tega mnenja sta Schumi, II, 39, 383 in Fr. Kos, Gradivo, V, 502), marveč je kraj treba iskati v bližini Stehanje Vasi, ki se v listini imenuje neposredno pred »villa Louch«. Res nam povesta urbarja iz ok. 1400 (Mitt. des Musealvereines f. Krain, II, 19, 20) in l. 1505, da je Stična v bližnji Veliki oziroma Mali Loki imela bogato posest. Del te posesti sta imela sredi 13. stol. od samostana v fevd Robert in njegov sin Oton iz sosednjega Biča (Physchs, Vutsch, Schumi, II, 134, 143).

Töplicz. Ultra montem citra Hungariam. — Toplice so pač Dolenjske Toplice kot jih lokalizira Schumi (II, 39, 346) in jih ima v mislih tudi Pucelj s svojim dostavkom »apud thermas«. V tem okolišu je Stična imela tudi sicer posest (bližnja Meniška Vas je imenovana po stiških menihih, glej zgoraj pri »Taeure«). Zanimiva je takoj za Toplicami omenjena poklonitev dveh kmetij »onstran gore tostran Ogrskega«. Fr. Kos (Gradivo, V, 240) misli na ozemlje med Stojanskim Vrhom severovzhodno od Kostanjevice in hrvatsko

¹¹ Schumi, II, 134.

¹² M. Kos-Fr. Stelè, Srednjeveški rokopisi v Sloveniji, 1 dalje. H. J. Hermann, Beschreibendes Verzeichnis der illuminierten Handschriften in Österreich, Neue Folge, II, 287 dalje, 297, n. 193.

¹³ Schumi, II, 39, 71, 72. Gradivo, V, n. 483, 687, 688.

mejo. Vendar bi Stični podeljene kmetije v tem odseku kranjskega obmejnega ozemlja bile težko razumljive. Med spodnjo Krko in Gorjanci in še preko Gorjancev so širili na škodo »Ogrske« to je Hrvatske svojo oblast in zemljo Spanheimi ne pa sorodstvo oziroma predniki darovateljev kmetij iz l. 1228, istrskega mejnega grofa Henrika in njegove žene Višnjegorske Sofije (Hauptmann, Erläuterungen, 407). Predniki Sofijini so pomikali meje svoje posesti in z njimi Kranjske preko gora v današnjo Belo Krajino, tako, da je obe kmetije iz l. 1228 iskati v tej deželi, ki je ležala že onstran gora, toda ni več — po političnem pojmovanju Kranjca — spadala k »Ogrski«, to je Hrvatski, marveč se razprostirala že tostran te.

P ů c h e. P o u c h e. — Schumi (II, 328) in Fr. Kos (Gradivo, V, 446) sta za Bukovico pri Vačah. S. Ilešič (Kmetska naselja na Vzhodnem Gorenjskem, ljubljanska disertacija, 1933, 78) pa lokalizira kraj z dobrimi razlogi v Podbukovje vzhodno od Vač, pod Sveto Goro.

V prvi polovici 13. stol. je pridobila Stična tudi nekaj posesti na ozemlju Savinjske pokrajine. Od Friderika Ptujškega l. 1233 dvanajst kmetij v »C o - p r e y n i c z« in »V l r i c h s d o r p f f«. Oba kraja je treba iskati na ozemlju salzburške nadškofije blizu Podsrede. To je razvidno iz listine salzburškega nadškofa Eberharda iz l. 1241 in beležke v Pucljevi kroniki, ki pravi, da ležita kraja »prope Herberg«. ¹⁴ »Copreynicz« je ondotna Koprivnica, dočim »Vlrichsdorpf-a« ne morem točno lokalizirati.

Zadnjo posest od enega direktnih potomcev Heminega rodu je pridobila Stična l. 1242, ko je Elizabeta »de Miltenberch« podarila samostanu štiri kmetije »prope Miltenberg loco eiusdem agnominis Stany«. ¹⁵ Schumi (Archiv f. Heimatkunde, II, 126) išče Miltenberg in vas Stany v Mladi Gori in sosednji vasi Stan pri Mirni na Dolenjskem, enako tudi Fr. Kos (Gradivo, V, 383, 511). Prav ima po mojem mnenju Zahn (Ortsnamenbuch der Steiermark, 340), ki lokalizira Miltenberg v okolico Lemberga pri Poljčanah ali pa Vojnika. Jugozapadno od Vojnika ima Miltenberg z vprašajem začrtana deželosodna karta avstrijskih alpskih dežel (list Celje), jugovzhodno pa Pirchegger v historičnem zemljevidu Štajerske, pridejanem njegovemu Abriss der steirischen Landesgeschichte (1925). Miltenberg se omenja v virih le v razdobju 1241—1286 (Gradivo, V, 769, 803; Zahn, l. c.). Darovateljica vasi Stany Elizabeta je bila sestra Viljema iz Vojnika. Rod je imel posest okoli Vojnika, Žič in Ponikve. V teh okoliših je iskati naš Miltenberg, ki seveda ni »mlada« gora, marveč tipično grajsko ime, ki pomenja grad na »mili« ali »ljubki« gori.

V prvi polovici in sredi 13. stol. je prejela Stična bogato posest od številnih plemičev, ki spadajo po večini v krog višnjegorskih, spanheimskih in andeških ministerialov na Kranjskem. Lokalizacija krajev, kjer je samostan tedaj in v kasnejši dobi dobil kot dar, z zameno ali na kakršenkoli drug način zemljiško posest, nam zdaleč ne dela onih težav kot določitev krajev v listinah iz prvega stoletja obstanka stiške ustanove. Le posamezni kraji še so v doslej najobsež-

¹⁴ Schumi, II, 61, 130. Hauthaler-Martin, Salzburger Urkundenbuch, III, 517. Gradivo V. 609, 757.

¹⁵ Schumi, II, 93. Gradivo, V, 803. — O sorodstvu Hema - Vojnik - Miltenberg: Hauptmann, Grofovi Višnjegorski, Rad 250, str. 231 in rodovnik.

nejši celotni izdaji starejšega stiškega gradiva, v Schumijevem Urkunden- und Regestenbuch des Herzogthums Krain, ki sega po času do l. 1269, napačno tolmačeni. Njihovi pravilnejši lokalizaciji so posvečene sledeče vrstice.

V Schumijevi izdaji velike potrdilne listine stiške posesti iz l. 1250 (II, 133—135) je vrsta krajev pomanjkljivo ali napačno lokalizirana. S to listino je oglejski patriarh Bertold potrdil posamezno posest, pridobljeno od samostana izza konca 12. stol. pa do srede 13. stol. — Artvik de Razwor je podelil posestvo Ahorn. Razwor, ki ga Schumi (II, 399) ne ve tolmačiti, so Razborje pod Zaplazom, Ahorn pa Pusti Javor severovzhodno od Stične, kjer je imel samostan po urbarju iz l. 1505 štiri kmetije, od katerih so pa bile tri puste. — Weriaud iz Liechtenberga je z zamenjavo prejel od samostana vas Cozdruniz. Liechtenberg se navadno tolmači kot grad Praproče pri Grosupljem, ki se res nemški imenuje Lichtenberg (tako Schumi, II, 382; Gradivo, V, 500; Hauptmann, Erläuterungen, 397). Toda grosupeljske Praproče so grad mlajšega postanka. Naš Liechtenberg, v virih 13. stoletja mnogokrat omenjen, je grad, ki ga pozna Valvasor kot razvalino tik svojega Vagenšperka (Ehre, III, 337). Pod njim leži Cozdruniz, to je današnja Kostrevnica (Velika, Mala) pri Šmartnu pri Litiji. — Mullendorff, kjer je od Manjhada iz Mehovega prejela Stična sedem kmetij, nikakor ni Muljava pri Stični, kot meni Schumi (II, 134, 399), marveč Malenska Vas pri Mirni Peči. »Ys Malinskhe Vasy« je v začetku 16. stol. prejela Stična desetino in gorščino (zapisniki v arhivu Narodnega muzeja v Ljubljani). — Henrik starejši iz Svibnega je naklonil Stični šest hub apud Durre. Schumi (II, 354) tolmači Durre kot kraj Vrata (duri!) v litijskem okraju, kar pa ne bo moglo obveljati. Durre je to kar suh kraj, torej Sušica nedaleč Muljave. V ondotni Schusitz ima po urbarju iz l. 1505 Stična posest. — Blizu Sušice je ob izviri Krke vas Videm, v listini iz l. 1250 W i d e m. V tem kraju, ki ga Schumi (II, 420) ne ve lokalizirati, je žena omenjenega Henrika iz Svibnega Gerburga podarila Stični štiri kmetije. — Pet kmetij je prejela Stična od Hermana iz Mirne apud Dulach. Schumi (II, 348) je neodločen, kje bi kraj iskal. Dulach so Dole (Velike, Male) pri Temenici. V urbarju iz ok. 1400 (Mitteilungen des Musealvereines f. Krain, II, 21) je z u m T a l, v onem iz l. 1505 v G r a s d w l l i n K l e y n d w l l izkazana stiška posest. — Ludgardis de Gradenicz je v enako imenovanem kraju podarila Stični šest kmetij. Te ga G r a d e n i c z a pa ne bomo s Schumijem iskali v Gradnici pri Celovcu (II, 362), marveč v Gradencu v Suhi Krajini nad Žužemberkom, kjer je po urbarju iz l. 1505 imela Stična osem kmetij.

V potrdilni listini stiške posesti, izdani od koroškega vojvode Ulrika l. 1261 (Schumi, II, 216—217), pomenja R o y n, ki ga Schumi (II, 401) ne ve tolmačiti, Roje pri Veliki Loki na Dolenjskem, kjer pa okoli l. 1400 ni imela Stična, marveč cistercijanski samostan Reun pri Gradcu, odkoder je bila Stična kot samostan naseljena, posest (Mitteilungen des Musealvereines f. Krain, II, 20).

Štiri kmetije, ki jih je Kuniġunda, žena Friderika iz Kravjeka (Weineck, slov. Kravjek, danes grajske razvaline blizu Muljave), naklonila l. 1266 Stični v kraju H u r d t oziroma H u r d e ob Krki (Schumi, II, 283, 287) je iskati v vasi Lese (Velike, Male) ob zgornji Krki. Srednjevisokonem. hurt pomenja isto kot slov. lesa. Vas D o b r a v e, ki jo je stiškemu samostanu podaril l. 1267

koroški vojvoda Ulrik in ki jo Schumi (II, 293, 346) ne ve kam lokalizirati, je Dobrava nad samostanom, kjer je po urbarju iz leta 1505 Stična lastnica šestih kmetij.

Popolnoma napačno je Schumi lokaliziral kraje v listini oglejskega patriarha Gregorja z dne 22. aprila 1264, s katero je ta podelil samostanu desetine od novin spadajočih pod samostansko pristavo v »Lassis« ter od drugih »a silva Bossencyr, a pede montis qui dicitur Sterminiz, prout dividit fluvius Restwiz sursum versus orientem usque ad terminos villae quae dicitur Poelan«. Kraje išče Schumi (II, 259, 325, 329, 381, 398, 409) v okolici Dolenjskih Toplic. Bossencyr mu je Bušinec, Sterminiz Strmec, Restwiz voda Radešica, Polan pa Poljanica v onem okraju. Vse pa kaže na okoliš Velikih Lašč, kjer ima stiški samostan najmanj že od leta 1145 posest (glej zgoraj pod Lasis). Ime »Lassis« kaže, da imamo opraviti z izkrčenim terenom (lazišče). Sosed Stični v teh krajih so bili Vovbržani s posestvom Slevico, ki je obsegalo približno kompleks Velike Poljane — Rašica — Rob — Lužarji, vključevalo torej tudi stiške Lašče, zaradi česar je prišlo do sporov med Vovbržani in Stično. Ti so l. 1230 poravnani tako, da je Stična prejela ozemlje do približno sledečih mejnih točk na jugu, zapadu in severu: Velike Poljane, Sv. Gregor, Mikunca, Lužarji, Rob, Rašica (Gradivo, V, 530). To ozemlje je pa bilo še močno pokrito z gozdom in slabo obljudeno. Krčenje v ondotnih gozdovih sta si razdelila Stična in Turjak leta 1256 tako, da ustreza meja obeh interesnih sfer nekako mejni črti, ki loči kasneje na črti Podstrmec - Rašica deželsko sodnijo ortneško od turjaške (Mitteilungen des Musealvereines f. Krain, 18, 124). Na obeh straneh pričajo številna za poznosrednjeveško krčenje značilna krajevna imena tipa Lužarji, Levstiki, Opalkovo, Poznikovo itd. o intenzivni kolonizaciji tega ozemlja, ki jo je treba staviti približno v dvestoletno razdobje 1250—1450. Kajti turjaški urbar iz l. 1463 (v arhivu na gradu Turjaku) pozna na turjaški severozapadni strani že vsa ona številna krajevna imena novega tipa, kot sem nekatera zgoraj naštel. V stiškem jugovzhodnem kolonizacijskem območju, kjer je samostan prejel od oglejskega patriarha desetine od novin, je treba lokalizirati v listini iz l. 1264 omenjene kraje. »Lassis« so Lašče. Gozd »Bossencyr« listine iz l. 1264 je isto kot »silvae Počenyer« v čedadski oglejsko-spanheimski mirovni pogodbi iz l. 1261 (Jaksch, Mon. hist. duc. Carinthiae, IV, n. 2761, 571). Gozd tega imena (v drugih virih »gora Nadlišek«), ki se javlja v ohranjenem gradivu le v teh dveh listinah, moramo iskati v severnem območju Blok, od Lužarjev proti zapadu tja do meja cerkniške Menišije. Številna krajevna imena kažejo, da imamo tudi tod opraviti z naselbinami, nastalimi v poznem srednjem veku na izkrčenem gozdnem ozemlju (na primer Rute, Laze, imena tipa Jeršanovo, Hribljane itd.). »Pes montis qui dicitur Sterminiz« je Podstrmec pri Lužarjih, ki leži res v dolini pod Strmcem. »Fluvius Restwiz« je Rašica. Vas »Poelan« so Poljane (Velike) pri Orneku.

Die Topographie des älteren Besitzstandes von Stična.

Die älteren Archivbestände des Klosters Stična sind uns in sehr unvollkommener Gestalt und fast nur in späten Abschriften überliefert. Das meiste finden wir bei Puzel (Idiographia... monasterii Sitticensis, 1719, Handschrift im Archive des

Nationalmuseums in Ljubljana), etwas auch bei Valvasor (Ehre) und Marian-Fidler (Austria sacra). Das Material bis 1269 liegt gedruckt vor bei Schumi (Urkunden- und Regestenbuch des Herzogthums Krain, I, II), bis 1246 in Regestenform auch bei Fr. Kos (Gradivo za zgodovino Slovencev, IV, V). Jedoch lassen in beiden Ausgaben die Ortsnamenbestimmungen sehr viel zu wünschen übrig. Diese unterzieht Verf. einer Durchsicht und sucht sie genauer, als es bisher geschehen, festzustellen.

1136 (Schumi, I, 88; Gradivo, IV, 130). — *Quinque mansos iuxta Moram fluvium sitos*. Am Bach, der bei Stična vorbeifliesst, hatte nach dem Urbar von 1505 (im Archive des Nationalmuseums in Ljubljana) das Kloster fünf Mühlen. »Mora fluvius«, der bekannten Latinisierungssucht Puzel's entsprechend, vielleicht anstatt »morus fluvius« = Črni potok, Schwarzenbach. — *Wingarten*. Vinograd bei Stična. — *Wisen*. Nicht die »Wiesen« bei Muljava, wie Pintar (Carniola, 1909, 139) deutet, sondern Višnje in der Suha Krajina (mhd. wisel, slow. višnja, Weichselkirsche). Die restlichen Ortsnamen dieser Urkunde hat in richtiger Weise bereits Pintar erklärt und lokalisiert.

1145 (Schumi, I, 99; Gradivo, IV, 211). — *Lite in parte Crenuch*. Lite nicht Litija, wie bisher gedeutet, sondern mhd. lite = Berghang, Leite, slow. Reber. Stična hatte nach dem Urbar von 1505 Besitz »An der lewttten« = Reber bei Škofljica, das jedoch, da erst 1420 erworben, nicht in Betracht kommt. Lite setzt Verf. gleich Dorlewetten im Urbar v. J. 1505 (1354 Darnleitten), »Dornleiten«, heute Trnovica bei Št. Vid pri Stični. Crenuch, verschrieben anstatt Creinae = Krajina, Windische Mark. — *Zwei Dörfer Steindorff*. Nicht Kamno Brdo oder Kamni Vrh, sondern Velike und Male Peče bei Št. Vid (peč = Stein). — *Zwei Dörfer Kalla*. Rdeči und Lučarjev Kal bei Št. Vid. — *In loco proximo qui adiacet Sancto Vito*. Wird gleichgestellt mit »Kall«, das gemeinsamer Besitz des Klosters und des Pfarrers von Št. Vid war, von 1250 (Schumi, II, 136) an aber nur dem Pfarrer gehörte, deshalb nachher Farški Kal (»Pffaffenkal«) genant. — *Enchen*. Anstatt Eichen. Dob bei Stična. — *Czirknicz*. Cerknica in Innerkrain. — *Ozpidorff iuxta fluvium Gurcae*. Unbekannt, jedoch wahrscheinlich in der Nähe von Sitingisdorff. Beide Dörfer bisher verschieden lokalisiert. S. in Puzel's Handschrift ursprünglich als Ingisdorff eingetragen. Ingisdorff = in Gisdorff. Ein sonst unbekanntes »Gestorff pey der Gurkch« verzeichnet als Besitz von Stična das Urbar von Turjak 1463 (Schlossarchiv Turjak). — *Frogia*. Nicht Vrhovo bei Žužemberk, sondern Vrhovo ö. Št. Vid. *Lasis*. Nicht Lašče bei Žužemberk, sondern Velike (bzw. Male) Lašče. In beiden Ortschaften Besitz von Stična auch sonst nachweisbar. — *Welze*. Nicht Vevče oder Belšinja Vas, sondern Bleč Vrh bei Višnja Gora (1505 Weltsparg). — *Trebeleu*. Trebeljevo bei Višnja Gora. — *Altelasis*. Nicht Mrzla Luža, sondern Lašče sö. Žužemberk. »Colositsch« einer Urkunde v. 1382 setzt Verf. gleich Altelasis. — *Villa. Chazil*. Nicht Kašelj oder Mačji Dol, sondern Mačkovec bei Žužemberk. — *Taeure*. Schumi setzt T. gleich Torovo in Oberkrain, Fr. Kos denkt an die Temenica in Unterkrain. Verf. sieht in T., richtiger Tauer, slow. deber (= enges Flusstal) und setzt es gleich Teber v. J. 1313 (MIÖG, 1901, 462), das im engen Flusstale der Krka bei Soteska in Unterkrain lag, wo Stična auch sonst begütet war (z. B. in Meniška Vas = das den Mönchen, »menihi«, von Stična gehörige Dorf). — *Nakla*. Naklo bei Kostanjevica in Unterkrain. — *Affoltren*. Jablanica bei Litija könnte es dem Namen nach (mhd. affolter, slow. jablana) sein. Dort, wahrscheinlich an der Stelle der schon in Valvasors Zeiten zerstörten Burg Roje, lag das vom Spanheimer Ulrich um 1250 neu erbaute Schloss »Afolter«. Jedoch hatte in diesem Jablanica Stična keinen nachweisbaren Besitz, sondern in Jablan bei Mirna Peč. — *Ivanzdorff*. Ivanja Vas bei Mirna Peč. — *Sigilsdorff*. Nicht Ziganja Vas oder Šegova Vas, sondern wahrscheinlich Strmica bei Šmarjeta in Unterkrain, im 13.—15. Jahrh. auch Sigendorf genannt. — *Brunno*. Nicht Bruna Vas oder Burno, sondern Studenec bei Stična. 1505 in »Prun« Klosterbesitz.

1152 (Schumi, I, 104; Gradivo, IV, 312). — Babindorf. Mitunter unrichtig als Babni Vrt in Oberkrain gedeutet. B. ist, wie schon Zahn und Schumi feststellten, Bodendorf bei Murau in Obersteiermark. Einst Puchser Besitz, gehörte es nach dem Urbar von 1596 (im Nationalmuseum in Ljubljana) zu Stična. 1215 Bandendorf (Schumi, II, 16). — In loco... Carnotum. Die bisherige Deutung auf Koroška Vas in Unterkrain wird durch den dortigen Besitz der aus der Gegend an der oberen Mur, die damals teilweise noch zu Kärnten gehörte, stammenden Puchser bekräftigt. Koroška Vas ist wahrscheinlich benannt nach den von »Kärnten« an der oberen Mur nach Unterkrain verpflanzten Puchser Untertanen. — Radolfsdorf. Wahrscheinlich Radulja bei Šmarjeta in Unterkrain.

Lessou 1178 (Schumi, I, 127; Gradivo, IV, 614 und Liezcowa **1213** (Schumi, II, 16; Gradivo, V, 233). Nicht Leščevje bei Muljava, sondern Leskovec bei Višnja Gora (hier 1505 Besitz von Stična). — **Altendorf 1213** (Schumi, II, 16; Gradivo, V, 233). Nicht Stara Vas bei Škocjan, sondern Velika bzw. Mala Stara Vas bei Grosuplje, wo das Kloster 1505 reich begütert war.

1228 (Schumi, II, 39; Gradivo, V, 483). — Swohansdorff. Stehanja Vas in Unterkrain. — Louch (verschrieben für Lonch). Stična hatte Besitz in Velika bzw. Mala Loka in Unterkrain (Urbar 1505). — Töplicz. Dolenjske Toplice. — *Ultra montem citra Hungariam*. Nicht jenseits der Gorjanci im Grenzraume Kostanjevica, sondern an der Grenze gegen die Bela Krajina, das im 13. Jahrh. für den Krainer jenseits der Berge, doch schon dieseits »Ungarns« (Kroatiens) lag. Nach dieser Richtung ging im 12/13. Jahrh. die Expansion der Puchser-Andechser, die Stična 1228 in der Bela Krajina mit Besitz ausstatteten.

Püche, Pouché 1238 (Schumi, II, 71, 72; Gradivo, V, 687, 688). Nach Ilešič Podbukovje bei Vače. — **1233, 1241** (Schumi, II, 61, 85; Salzburger Urkundenb., III, 517; Gradivo, V, 609, 757). *Copreynicz* bzw. *Copeuniz* ist Koprivnica bei Podsreda in der alten Sanntaler Mark. *Vlrichsdorppff* ist in derselben Gegend zu suchen. — **1242** (Schumi, II, 93; Gradivo, V, 803). *Miltenberg* und *Stany* sind nicht — wie Schumi deutete — Mlada Gora und Stan bei Mirna in Unterkrain, sondern in der Gegend von Vojnik, Žiče oder Ponikve in der Steiermark zu suchen. *Miltenberg* ist ein typischer Schlossname.

1250, 1261 (Schumi, II, 133, 216). Von Schumi unvollkommen oder unrichtig gedeutete Ortsnamen in den grossen Bestätigungsurkunden für Stična, erteilt vom Patriarchen Gregor 1250 und Herzog Ulrich von Kärnten 1261. *Razwor*: Razborje bei Zaplaz in Unterkrain. *Ahorn*: Pusti Javor bei Stična. *Liechtenberg*: hier und in vielen anderen mittelalterlichen Urkunden nicht Praproče (deutsch auch Lichtenberg) bei Grosuplje, sondern das schon zu Valvasors Zeiten vollkommen zerstörte Schloss bei Wagensperg (Ehre, III, 337). In der Nähe *Cozdruniz*: Kostrevnica. — *Mullendorff* nicht Muljava, sondern Malenska Vas bei Mirna Peč (hier Besitz des Klosters im 16. Jahrh.). — *Apud Durre*. Nicht Vrata im Bezirke Litija, sondern Sušica s. Stična. — *Apud Dulach*. (Velike, Male) Dole bei Temenica (Klosterbesitz bezeugt in 14/16. Jahrh.). — *Gradenicz*: Gradenc bei Žužemberk, nicht Gradnitz bei Klagenfurt. — *Royn*. Roje bei Velika Loka in Unterkrain.

Durchaus unrichtig hat Schumi (II, 259) die in der Urkunde des Patriarchen Gregor 1264 aufgezählten Ortschaften nach Unterkrain in die Gegend von Dolenjske Toplice versetzt, anstatt sie im engeren und weiteren Umkreise von Velike Lašče zu suchen. *Lassis* = Velike Lašče. Der Wald *Bossencyr* (1261 *silvae Počenyer*, Jaksch, Mon. Car., IV, 571) ist im nördlichen Bereiche des Bloke-Hochlandes zu suchen. *Pes montis qui dicitur Sterminiz*: Podstrmec. *Fluvius Restwiz*: Bach Rašica. *Poelan*: (Velike) Poljane bei Ortnek. Die ganze Gegend weist mit ihren typischen Ortsnamen (von der Art Lužarji, Jeršanovo, Hribljane, auch Laze, Rute) auf eine kolonisationsische Durchdringung, die erst im Zeitraume etwa 1250—1450 erfolgte und unter der Leitung des Klosters Stična und der Herrschaft Turjak stand.

Zapiski

RIMSKA OGREVALNA NAPRAVA NA TROJANAH

Pod. 1. Pogled na dva oboka suspenzure. Levo zid G, čigar stik z obokanim delom je dobro viden. Pred stikom se nahajata odbito ustje in vrat amfore.

mer. Iz srednjih ohranjenih slopov C oziroma D gre na vsako stran po en lok, estavljen iz opeke in segajoč na obeh straneh prav do tal, tako da o pravem slopu kot samostojnem nosilcu ne moremo govoriti. Čista višina lokov A—C, ozir. B—D znaša 0.72 m, C—E ozir. D—F pa 0.60 m. Slopi so bili pri dnu verjetno kvadratične oblike, a ker so vsi robovi obtolčeni, ni mogoče ugotoviti prvotnih mer; vendar se pa ne motimo preveč, če vzamemo za mero 0.26—0.30 m². Širina lokov, merjena pri dnu slopov, znaša 0.60 m, kar ustreza dvema rimskima čevljema. Oddaljenost enega slopa od drugega po globini ali njihovo odstojanje znaša povprečno 0.30 m ali en rimski čevelj. Cela konstrukcija je v bistvu podobna bolj zidu nego prostim obokom, kar povzročajo predvsem loki, ki segajo do tal, in ki sestojijo iz opek, zloženih druga vrh druge. Zidaki, uporabljeni v lokih in zidu, so povprečno 0.32 m dolgi, 0.13 m široki in 0.065 m visoki. Zid je napravljen iz opeke, ki je spojena z malto slabše vrste in tudi zidarska tehnika ni bogve kako skrbna.

Nad vodoravno zaključenim gornjim robom substrukcije se je nahajalo 6 polkrožnih opek ali žlebakov, položenih drug poleg drugega. Te opeke tvorijo nekake kanale in segajo od sprednje strani v notranjščino (pod. 2). V medprostoru med obema vrstama slopov je bil dobro viden njih ustroj; zrak, čigar segrevanju je ta naprava služila, je iz spodnjega prostora pod loki lahko odhajal v te kanale in po njih dalje v ostale gradbene objekte. Povprečne mere žlebakov znašajo 0.20 m širine, 0.08 m višine, dolžine opeke ni bilo mogoče ugotoviti, debelina pa je 0.025 m. Nad vrsto žlebakov je ležala 0.28 m debela plast malte in zdrobljene opeke, očitno tlak sobe. Od te debeline bi pa odpadlo na čisti tlak le okrog 0.22 m, kajti plast zgornjih 6 cm, sestojča iz apnene malte, izvira od porušenega zidu, ki se je sesul

Dne 11. maja 1936 je bila Nar. muzeju javljena vest, da so na Trojanah izkopali neka-ko rimsko poslopje; v resnici je šlo za obokano napravo, ki jo kaže podoba 1. Starina se nahaja na zemljišču posestnika Stetana Brvarja, p. d. Stojca, Trojane 5, in je prišla na dan o priliki izkopavanja jarkov za temelj svinjaka, ki bo stal na dvorišču imenovanega posestnika. Ob prihodu podpisanega je bilo zidovje razen dveh ohranjenih svodov, ki jih kaže naša podoba, že razrušeno.

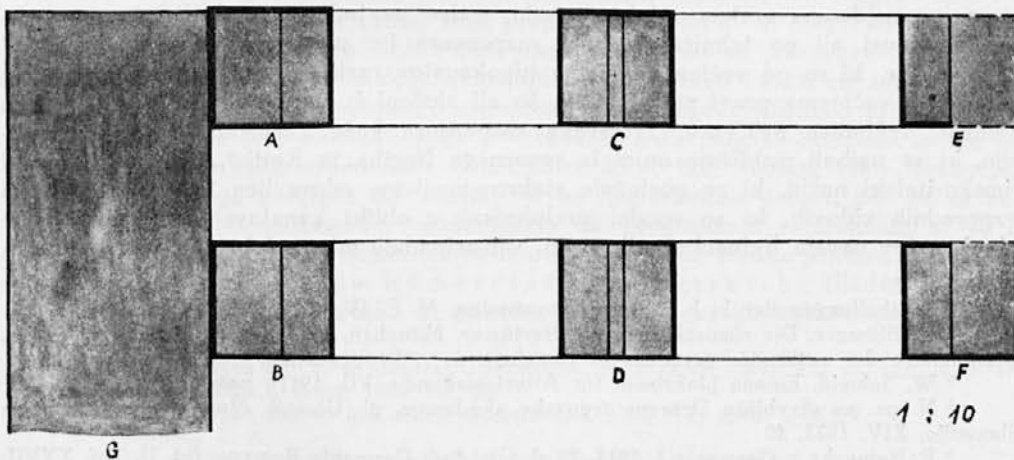
Iz talnega načrta pod. 2 je razvidno, da imamo pred seboj ločno konstrukcijo majhnih

na tlak. Podlago pravega sobnega tlaka tvori sloj malte in okroglega drobnega prodnega kamenja, kar je posebno dobro vidno na nekem mestu v medprostoru med slopi, kjer je eden izmed žlebakov bil odbit in se je od spodaj lepo videla sestava spodnjih plasti tlaka. Nad tem slojem se nahaja plast kasneje nametane in nanese zemlje.

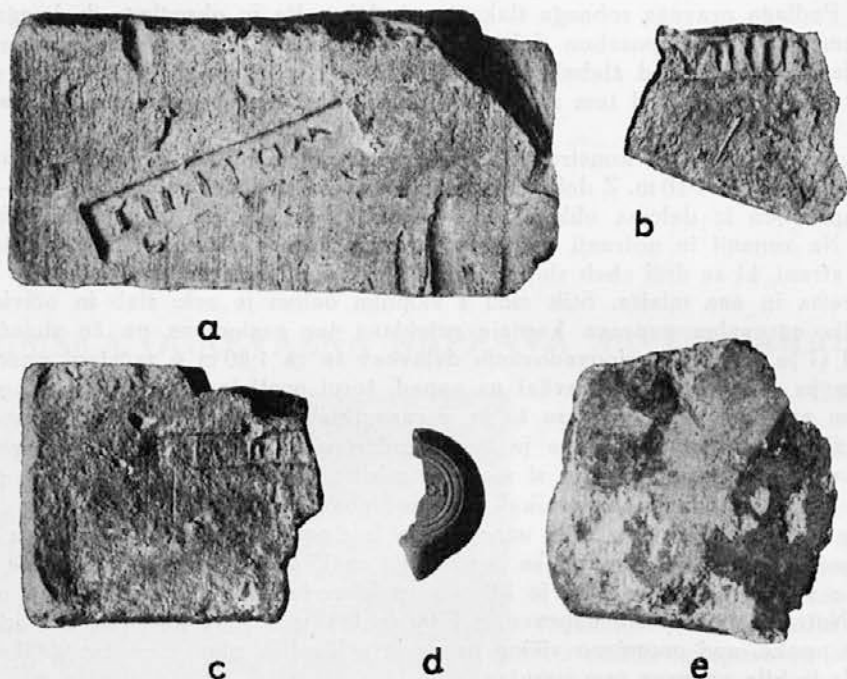
Zapadno od slopne konstrukcije stoji zid G, ki je bil ob mojem prihodu ohranjen le še v dolžini 1·10 m. Z dobro malto izvršeni zid je debel povprečno 0·50—0·40 m in je napravljen iz deloma obklesanega kamenja, deloma pa iz najdenega in lomljenega. Na zunanji in notranji strani je površina zidu prekrita s finim ometom, na notranji strani, ki se drži obeh slopov A in B, sta vidni celo dve plasti takega ometa, ena starejša in ena mlajša. Stik zidu s slopnim delom je zelo slab in očitno je, da je bila ogrevalna naprava kasneje prizidana ter naslonjena na že stoječe dele hiše. Zid G je segal po pripovedovanju delavcev še ca 1·80 m v začrtani smeri proti jugu, kjer je v pravem kotu zavijal na zapad, torej proti levemu robu naše podobe; ob mojem prihodu pa je bilo vse to že v razvalinah. Enako je ca 1·80 m proti jugu segal tudi presvojeni del, ki se je zaradi udarjanja krampov udril. K ohranjenima dvema vrstama slopov in lokov si moramo misliti tedaj vsaj še 4 vrste, ne prevzajem pa za to pripovedovanje nikake odgovornosti.

Tla obokanega dela so bila napravljena iz 4 cm debele plasti apnenega ometa, pomešanega z mivko, pod katero se je nahajala ca 15 cm debela plast lomljene opeke, pomešane s kamenjem. Na tleh je bilo, po pripovedovanju delavcev, polno oglja in pepela. Notranja stena cele naprave je bila do 0·38 m visoko zgrajena iz vodoravno položene opeke, nad omenjeno višino pa se je pričnela plast nametanega kamenja, dokaz, da je bila naprava tam porušena.

Izmed najdb, ki so prišle na dan, omenjam: 1. vrat velike lončene amfore z ohranjenim ročajem; ležal je pred obokanim delom. 2. Zidak (opeka) še razmeroma dobro ohranjen (pod. 3 a), dolž. 0·27 m, šir. 0·13 m, debel. 0·04 (0·03) m. Od krajnih strani pogledana kaže opeka klinasto obliko. Na njej se nahaja nečitna pečatna znamka pravokotne oblike (14 cm dolga, 3 cm šir.). Zidak je bil najden ob zidu G pri slopu B. 3. Odlomek zidaka z ostankom nečitne, 2 cm široke pečatne znamke (pod. 3 b); dolg 0·11 m, šir. 0·10 m. Tudi rahlo klinast v profilu. 4. Odlomek zidaka z ostankom nečitne pečatne znamke (širina žiga 1·5 cm), v profilu klinaste oblike (pod. 3 c); 0·15 m dolg, 0·13 m širok, 0·04 ozir. 0·03 m debel. Najden skupno z opeko pod 3 pred napravo. 5. Tubulus ali votla opeka, 0·28 m dolž., 1·16 m šir. in 0·08 m viš. (debeline), z odprtini na stranicah. 6. Fragment glinaste svetilke z odlomkom napisa FO (RTIS) (pod. 3 d). 7. Fragment zidu s slikanim ometom (0·14 × 0·16); na 2 cm debeli opeki se nahaja 3 cm debel omet, ki je poslikan z borduro rdeče barve

Pod. 2. Talni načrt naprave.

Pod. 3. a) zidak, b) c) odlomka zidakov, d) odlomek svetilke, e) del zidu s slikarijo na ometu

in rdečim vzorcem na belem dnu. Najdišče neznano. (Pod. 3 e.) 8. 6 novcev, med njimi odlomljen srebrn novc z nečitnim napisom in na desno obrnjeno podobo cesarja Trajana z lovorjevim vencem, dalje 4 majhni poznorimski bronasti novci, sicer popolnoma nerazpoznatni, in končno nek srednjeveški bronast novc.

Najdbe na Trojanah spadajo v vrsto onih najdb, ki se na tem kraju stalno pojavljajo in ponavljajo. Mansio Atrans je imela v rimski zgodovini naših krajev pomembno vlogo, ni pa bila doslej še sistematično preiskana in je — tako mislim — pravi trenutek za izkopavanje tudi že davno zamujen. Najplodovitejše najdišče je na tem prelazu že od nekdanj posestvo kmeta vulgo Stojc.¹ V lanskem primeru gre jasno za napravo, ki je s pomočjo vročega zraka segrevala tla nekega hišnega prostora, po najdenem votlem zidaku, tubulu, sodeč pa tudi stene dotičnega prostora. Ta hipokaust ali po tehnični izvedbi suspensura (= plavajoča ali dvignjena tla)² kaže oblike, ki so od večine emonskih hipokaustov različne; v Emoni se porabljajo za nadvig večinoma pravi stebrički, in to ali zloženi iz opek³ ali pa napravljeni iz kamna⁴, večinoma peščenca. Trojanska suspensura kaže kanalsko ločno konstrukcijo, ki se najbolj približuje onim iz severnega Norika in Retije⁵, kjer je tektonski rimsko-italski način, ki se poslužuje stebrov-nosilcev, odpravljen in počiva tlak na vzporednih zidovih, ki so spodaj preluknjani v obliki kanalov. Takih suspenzur-hipokaustov navaja Reinecke celo vrsto; vsi pripadajo mlajši dobi. Trojanskemu naj-

¹ Mittheilungen der k. k. Central-Commission, N. F. IV, 1878, LXXXVII.

² H. Blümner, Die römischen Privataltertümer. München, 1911, 106 sl. Daremberg-Saglio, Dictionnaire des antiquités grecques et romaines, s. v. hypocaustum.

³ W. Schmid, Emona (Jahrbuch für Altertumskunde, VII, 1911), passim.

⁴ N. pr. na stavbišču Državne trgovske akademije, gl. Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo, XIV, 1933, 40.

⁵ P. Reinecke v Germania I, 1917, 78 sl. Glej tudi Germania Romana, Bd. II, Taf. XXVII; F. Franziss, Bayern zur Römerzeit. Regensburg, 1905, 391.

bližji primer bi bil oni iz Celja — Celeie⁶ in nemara ni izključeno, da ju je delala ista zidarska firma; en primer imamo pa tudi v Emoni (prim. Schmid, o. c., 150). V Celju je bil v ostalem najden še en objekt podobne vrste, ki pa je verjetno nekoliko starejši, ker se po tehniki konstrukcije približuje bolj italiskim rimskim ogrevalnim napravam.⁷

Reinecke misli, da se je imenovani zidni tip konstrukcije suspenzur razširil v Noriku in Retiji zaradi pomanjkanja pripravne opeke za slope, odnosno kamenja za stebričke. Ta domneva pa je nevzdržna. Zidna konstrukcija je nekaj popolnoma drugega nego ona na stebričkih, kakršno predpisuje Vitruv⁸ in predpostavlja drugega etničnega nosilca, hkrati z njim pa popolnoma drugačno stavbarsko mišljenje. Razen tega je treba upoštevati dejstvo, da je trojanski hipokaust zanesljivo iz mlajšega časa, kar se vidi že iz njegove sekundarne prislonitve na zidovje neke starejše hišne naprave (ali je to hipokaust stanovanja ali kopeli, to vprašanje pustimo spričo dejanskih okolnosti takih izkopavanj nerešeno).⁹ Imamo torej pred seboj čisto zanesljivo že dokaj degenerirano ali vsaj propadajočo stavbarsko tehniko, kajti kamenja na Trojanah in v Celju prav gotovo ni manjkalo, v Celju pa tudi ne glinice za opeko. Kljub poznemu času se pa trojanski objekt presenetljivo zvesto drži mer, ki jih za te in podobne naprave predpisuje Vitruv.¹⁰

Rajko Ložar.

PREDZGODOVINSKE IN ANTIČNE STARINE IZ SLOVENIJE V INOZEMSKEM SLOVSTVU

V zadnjem času se opaža močnejše zanimanje inozemske znanosti za arheološke spomenike Slovenije. V prvi vrsti je temu vzrok novo zastavljanje problemov, ki jih brez poznanja našega materiala ni mogoče rešiti, in pod takimi vidiki obravnavajo zlasti naše predzgodovinske spomenike arheologi, ki prihajajo k nam iz Nemčije. Drugo največjo skupino rednih obiskovalcev naših zbirk pa predstavljajo Ogrji, večinoma učenci prof. Alföldija v Budimpešti.

Prof. Alföldi je postavil v ospredje dela, ki ga vršijo njegovi dijaki, neke vrste inventarizacijo in sestavo vsega materiala, ki bi prišel v poštev za pregled rimske kulture in njenih podlag v provinci Panoniji. Rezultati se objavljajo v seriji »Dissertationes Pannonicae«, o kateri je poročal v Glasniku (XIV, 1933, 149) prof. Saria. V teh razpravah izide zelo mnogo gradiva iz slovenskih najdišč, kakor nam dokazuje disertacija Dore pl. Ivanyi o rimskih svetilkah v Panoniji (Die pannonischen Lampen). Sledile bodo podobne razprave o noriško panonskih fibulah, o okrasu (veržice, prstani), o posodju, o bronastih izdelkih itd. Velika vrednost teh razprav tiči v izčrpnih reprodukcijah, saj je skoraj vsak predmet fotografiran in objavljen v sliki, tako da bodo dela nehote dobro služila tudi nam. Tematično se »razprave« omejujejo le na sestavo, katalogizacijo in opis spomenikov, so temeljni kamni za zgradbo, ki bo sledila in ki naj prikaže panonsko provinco z vso njeno civilizacijo in kulturo.

Mimo tega zelo sistematičnega proučevanja naših najdišč beležimo zadnje čase še nekaj omemb naših arheoloških spomenikov, ki so bolj slučajne vrste, primerjalno gradivo. Izčrpnega pregleda teh omemb tu ne nameravamo doseči, ker ga za sedaj še ne moremo. O inozemskih zgodovinskih ali geografskih raziskavah, ki se dotikajo naših krajev, nismo nameravali govoriti. S področij rimske kulture je imenovati delo A. Schobra, »Die Römerzeit in Österreich« (Baden bei Wien, 1935), ki ima namen na kratko in poljudno predočiti rimsko kulturo na avstrijskem

⁶ Mittheilungen der k. k. Central-Commission, N. F. XVII, 1891, 137 sl., tab. II. J. Orožen, Zgodovina Celja, I, Celje, 1927, str. 46.

⁷ Mittheilungen der k. k. Central-Commission, N. F. IV, 1878, LXXXV.

⁸ Blümner, l. c.

⁹ Tudi večina emonskih ogrevalnih naprav je mlajšega datuma.

¹⁰ Blümner, l. c.

ozemlju (o knjigi poročča prof. Saria, Glasnik M. dr., XVII, 1936, 150). Do besede prihajajo zelo močno tudi v Jugoslaviji ležeči kraji in se v slikah navajajo nagrobniki in slikarije iz Ptuja ter znani kip noriškega vojaka iz Celja. Še številneje so zastopana najdišča iz Koroške Slovenije (Virunum). Kustos dunajskega prazgodovinskega muzeja, Eduard Beninger, je obdelal v razpravi »Spätkeltsches Schwert aus Mihovo (Krain)« znamenito najdenino izpod Gorjancev, ki se nahaja sedaj na Dunaju (izšlo v »Wiener Beiträge zur Kunst- und Kulturgeschichte Asiens«, Bd. IX, 35 sl.). Je to prvo poročilo o tem najdišču, kjer je pok. Ignacij Kušljan izkopal za Dunaj okrog 400 grobov sežganih mrličev s krasnim poznokeltskim in ranorimskim, po novcih in sigilati pogosto datiranim inventarjem. Upati je, da bo Beningeriu kmalu uspelo to lepo gradivo v celoti obliaviti. V majhni razpravi »Römische Bronzestatuetten von Óbuda in Ung. Nationalmuseum« (izšlo v Archaeologiai Értesítő, XLVIII, 1935, 103 sl.), objavlja Gizela Erdély bronasto statueto Jupitra iz našega muzeja.

Naše predzgodovinske kulture in najdbe so obrnile nase pozornost mednarodne znanosti pred leti, ko je odšla v Ameriko zbirka vojvodinje Mecklenburg. Zbirka je v ogromni večini sestajala iz na Kranjskem najdenih starin in so v Zürichu zanj sestavili poseben katalog pod naslovom *Treasures of Carniola* (New York 1934). Razprave so v ta katalog prispevali A. Mahr (uvod in katalog), Gero v. Merhart (o figuralni umetnosti v zbirki M.), Raymond Lantier (o najdbah na Magdalenski gori), Emil Vogt (o Vinici), Ferenc de Tompa (o št. Vidu pri Stični), Balduin Saria (o Vačah). Zadeva je zbudila mnogo zanimanja, kar se izraža tudi v referatih o tej knjigi. V časopisu *Germania* (XVIII, 1934, 232 sl.) je o katalogu strokovno poročal Paul Reinecke, ki je glede gradiva iz naših krajev še najbolje poučen, v *Prähistorische Zeitschrift*, Berlin (XXIV, 1933, str. 341) je pa poročal W. A. von Jenny.

Izmed ostalih naših predzgodovinskih spomenikov se najpogosteje objavljajo naše situle in torevtična dela, ki so položila pred dobrim pol stoletjem temelj mednarodni slavi in poznanosti ljubljanskega muzeja. Hugo Obermaier objavlja v svoji *Urgeschichte der Menschheit* (izšlo v vrsti »Geschichte der führenden Völker«, Verlag Herder, Freiburg i. B. Bd. I, 1931) tolčeni okov opasača (Taf. 6) z Vač, ki se danes nahaja na Dunaju. Eno stran situle z Vač je reproduciral Friedrich Behn v prvem zvezku Ullsteinove *Propyläen-Weltgeschichte*, »Das Erwachen der Menschheit« (Berlin, 1931). Isti okov opasača kot Obermaier reproducira tudi Frederik Adama van Scheltema v svojem zares pomembnem delu »Die Kunst unserer Vorzeit« (Leipzig, 1936), razen tega pa še del risbe po scenah situle z Vač (Taf. XVIII). Pri poslednjem pa pomotoma navaja, da se nahaja situla na Dunaju. Situlo obravnava v zvezi s svojimi izvajanjmi o dualizmu plastične, to je figuralne, ter ornamentalne umetnosti v venetski torevtiki in je treba priznati, da veje iz njegovega gledanja sveža sapa, ki pravilno poudarja doslej zanemarjani umetnostni moment v predzgodovinskih spomenikih.

S področja naše ranosrednjeveške arheologije je omeniti delo Joachima Wernerja, »Münzdatierte austrasische Grabfunde« (Berlin, Leipzig, 1935), kjer se obravnavajo najdbe iz Kranja. Ravno glede njih pa lahko pričakujemo v bližnji bodočnosti še kako zanimivo razpravo, saj je znanost na tem polju napravila zadnja leta velik korak dalje.

R. Ložar.

PREDZGODOVINSKA UMETNINA Z GORE PRI ŠMARJU IN NJENA POTVORBA

V berlinski reviji za muzejska vprašanja »Museumskunde«, l. 1936, str. 113, je objavil dunajski priv. docent Richard Pittioni članek »Zur Frage der Fälschung urzeitlicher Funde« (K vprašanju potvarjanja prazgodovinskih najdb). Tu obravnava

figuralno okrašen del bronastega opasača, na katerem je upodobljen jezdec na konju, ki opazuje boksarski match dveh atletov. Med njima se na podstavku nahaja dragocena čelada s perjanico, trofeja za zmagovalca.

Ta 19,2 cm dolgi in 8,2 cm široki kos so našli l. 1924 v bližini gradu Hrastovca na Koroškem, l. 1935 ga je pa dobil kot darilo celovški muzej. Hlapec, ki je predmet našel, je dejal, da se je poleg opasača nahajalo še bronasto bodalo in majhen bronast predmet; dočim je slednji shranjen v celovškem muzeju, je bodalo kasneje neznano kam izginito.

Celovški muzej je poslal najdbo v preiskavo na Dunaj in Pittioni je takoj vedel, da gre pri imenovanem bronastem okovu opasača za potvorbo. V dunajskem muzeju se nahaja namreč okov z Magdalenske gore pri Šmarju, ki kaže isto sceno, vendar z vsemi potezami, ki so značilne za tolčena dela poznega hallstattskega časa v vzhodnih Alpah in severni Italiji. Dunajski kos je vsekakor pristen; na Dunaj je prišel po zaslugi Pečnikovih izkopavanj l. 1893 in 1894. Kako je nastala celovška potvorba? Pittioni domneva, da je nastala na podlagi Szombathyjeve publikacije okovov z Magdalenske gore (*Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien*, XXIV, 1894, 227 sl. tabla III, 1), kjer se je neznani potvarjalec inspiriral in poučil, kako je treba kos ponarediti. Pri tem pa ni pokazal niti posebne bistrosti niti spretnosti; kajti posamezni detajli (izdelava kite, robovi pločevine, zakovice) pričajo, da ni razumel reproducirane predloge. Potvorbo pa izdaja tudi bronasto bodalo, o katerem je pravil hlapec, da se je nahajalo poleg, kar je tipološko popolnoma izključeno.

Za kraj, kjer je celovška potvorba nastala, misli Pittioni, da prihaja v poštev Kranjska. Po našem mnenju morda niti ni izključeno, da je falzifikat nastal neposredno pred originalom ali vsaj v njegovi bližini in da izvira iz Pečnikovih krogov, kjer je najdeni okov gotovo nekaj časa krožil, preden je odšel na Dunaj. Za študij potvorb pa je ta primer vsekakor zanimiv.

R. Ložar.

ULAKA — METULUM?

Sele po citatu na str. 29 zgornjega članka sem bil opozorjen na mesto v Vodnikovih zbranih delih, ki jih je prof. dr. I. Grafenauer l. 1935 izdal. Ker bi iz navedenega mesta lahko kdo sklepal — prof. Grafenauer sicer tega ni povedal —, da sem Metulum lokaliziral na Ulaki, sem uredništvu Glasnika hvaležen, da mi omogoči, da svoje stališče glede Ulake na tem mestu še enkrat preciziram. Kolikor sem informiran, sloni dotični stavek (str. 110 sl.): »po univ. prof. B. Sariju pa odgovarja hrib Ulaka nad Starim trgom pri Ložu po pokrajinskih okoliščinah in po starinskih najdbah najbolj navedbam pisatelja Appiana (sc. o Metulumu)« na neki opazki ob priliki mojih univerzitetnih predavanj o zgodovini Jugoslavije v starem veku.¹ Navajajoč vse dosedanje poskuse, da se glavno mesto Japodov lokalizira, sem omenil tudi hrib Ulako pri Starem trgu, kjer je R. Badiura, *Jugoslovenske Alpe*, str. 396, lokaliziral Metulum. Omenil sem ob tej priliki, da bi terenske razmere² in najdbe³ nekako odgovarjale. Vendar s tem še ni rečeno — in tega tudi prof. Grafenauer ni trdil, — da sem Metulum res na Ulaki lokaliziral, zlasti ne, ker sem bil v tem času samo enkrat v Ložki dolini. Brez ozira na za Metulum nemogočo geografsko lego je

¹ O takih citatih sploh prim. že Meister Eckhart, *Defensorium* (ed. A. Daniels, *Beitr. z. Gesch. d. Philos. d. MA*, XXIII, 5, str. 12): »De articulis extractis ex sermonibus qui mihi ascribuntur, respondere non haberem, cum passim et frequenter etiam a clericis studiosis et doctis diminute et falso quae audiunt reportantur.«

² Appian., *Illyr.*, 18 *χαράδρα στενή*, pri W. Schmidu, XV. Ber. röm. germ. Komm., 180, napačno prevedeno z »breite Mulde«.

³ R. Ložar, *Vodnik po zbirkah Narodnega muzeja v Ljubljani, kulturnozgod. del*, 73, sl. 44 (pomotoma kot »merovinško« označeno) in *Glasnik MDS*, XV, 1934, 62 in 69 (kjer je pa pomotoma kot najdišče označeno Drnovo namesto Ulaka).

kraj — kakor sem se pozneje pri večkratnem pregledu terena prepričal — premajhen za glavno mesto Japodov, ki ga je Oktavian oblegal s celo vojsko. Tudi zgodnjerski kastel na sosednem Nadleškem hribu, ki sem ga l. 1935 deloma preiskoval,⁴ ne govori za to, da bi imeli na Ulaki Metulum. Dimenzije taborišča so 159×127 m, obsega torej areal od ca. 2 ha, kar ustreza prostoru za eno kohorto (cohors quingenaria).⁵ Kastel je sicer zelo interesanten, ker so nasipi na severni strani še precej dobro ohranjeni, dočim so na ostalih straneh manj vidni. Na severni strani se tudi zelo dobro pozna vhod v obliki redke t. zv. *claviculae*. Širina *claviculae* je 8.5 m. Kar se tiče datiranja tega taborišča, ga moramo gotovo staviti v čas rimske osvojitve našega ozemlja. Vprašanje je samo, ali je še iz časa obleganja japodske naselbine na Ulaki ali so imeli Rimljani, kar se mi zdi sedaj bolj verjetno, v prvi dobi, ko še ni bila pokrajina pomirjena, na Nadleškem hribu večjo posadko, ki je čuvala važno cesto iz Ljubljanske kotline čez Rob, Selo in Lož v Italijo. Kar se pa tiče japodske naselbine na Ulaki, se popolnoma strinjam z W. Schmidom v zgornjem članku, namreč da nam ni znano, kako se je ta zvala. V pogledu Metuluma pa sem povedal svoje mnenje že prej v Glasniku MDS, VII/VIII, 1926/27, 66, in Jugosl. Istor. Časopisu, I, 1935, 736 sl. Balduin Saria.

FRAN KOVAČIČ — SEDEMDESETLETNIK

Dne 25. marca tega leta je poteklo 70 let od rojstva Frana Kovačiča, sedanjega predsednika Zgodovinskega društva v Mariboru, papeževega hišnega prelata in profesorja mariborskega bogoslovja. Jubilanta nam je dal staroslavni Veržej na Murskem polju, v srednjih šolah se je oblikoval v Varaždinu in Zagrebu, a višje teološke študije je opravil v Zagrebu, Mariboru in Rimu. Podeželsko dušnopastirsko službovanje je že kot tridesetletnik zamenjal s profesuro filozofije in fundamentalne teologije na mariborskem bogoslovnem učilišču, kjer še danes odgaja duhovniški podmladek lavantinske škofije. Zgodovina prav za prav ni njegova stroka po službi. Podoben je v tem oziru in po svojem historičnem delu vrsti svojih duhovniških tovarišev lavantinske škofije, od katerih naj omenimo le Ignaca Orožna in Mateja Slekovca, ki ju — prav tako kot Kovačiča — ni privedel v prvo vrsto slovenskih zgodovinarjev mogoče službeni nalog, marveč globoka ljubezen do rodne grude in njene preteklosti. Tudi ne kaže mladi Kovačič v svojih literarnih prvencih še strogo v zgodovinsko raziskavanje usmerjenega razvoja. Študij v Varaždinu in Zagrebu mu je dal že v mladosti široko razgledanost v jugoslovanskem in občeslovanskem svetu, ki je tudi v historičnih razpravah iz kasnejših dob svojega življenja ne zanemarja. Iz stroke, ko jo je in jo predava v mariborski teologiji, je napisal vrsto knjig, razprav, kritik in referatov, ki jih na tem mestu moremo le omeniti. Kovačič — filozof in zgodovinar filozofije, to je naslov, ki bo našel brez dvoma še svojega poklicanega obdelovalca. Naj omenimo na tem mestu le, da je bil Kovačič ustanovitelj mariborskega teološkega četrtletnika Voditelja v bogoslovnih vedah (1898—1916), njegov dolgoletni urednik in eden poglavitnih sotrudnikov te strokovne revije. Ogromno Kovačičevega dela tiči v 19 letnikih Voditelja, marsikateri tehten prispevek je pomemben tudi za zgodovinarja. Voditelj v bogoslovnih vedah je starejši obeh stebrov mariborskega znanstvenega življenja izza dobe pred osvoboditvijo. Drugi, mlajši je Časopis za zgodovino in narodopisje. Tudi pri njegovih začetkih (izhaja od leta 1904) in v vseh dosedanjih letnikih tega znanstvenega glasila stoji Kovačič v prvi vrsti njegovih sotrudnikov, od leta 1917 mu je tudi urednik. Časopis za zgodovino in narodopisje je glasilo Zgodovinskega društva v Mariboru. Zopet je bil Kovačič, ki je dal za njegovo ustanovitev leta 1903 glavno pobudo, postal njegova duša in tajnik, leta 1921 tudi predsednik. V Časopisu za zgodovino in narodopisje in v Zgodovinskem društvu se je Kovačič - zgodovinar šele prav razmahnil. Njegovo histo-

⁴ Kratko začasno poročilo o izkopavanjih v Jugoslav. Istor. Časopisu, I, 1935 745 sl.

⁵ Prim. te le kohortne kastele na germanskem limesu: Gross-Gerau 1.9 ha, Hofheim 1.9 ha, Risstissen 1.9 ha, Benningen 2.18 ha, Gnotzheim 2.19 ha, Küntzing 2.25 ha, Wiesbaden 2.26 ha itd.

rično delo označuje širokopotezna mnogostranost in s privrženostjo do domače grude spojena strast do preiskavanja njene preteklosti. Ne bomo tu naštevali vseh mnogostevilnih prispevkov, ki jih je v 31 letnikih Časopisa za zgodovino in narodopisje objavil Kovačič. Kar jih je v prvih dvajsetih, o teh nas more podučiti bibliografski pregled v »Kazalu k Časopisu za zgodovino in narodopisje« (1926). Prazgodovina in rimska doba, srednjeveški problemi in cerkvena zgodovina, novejša in najnovejša preteklost štajerskih Slovencev, zgodovina literature in narodopis, ničesar ni, česar se ne bi bil lotil neumorni Kovačič. Predvsem pa visi z vso ljubeznijo na svojem Mariboru, Podravju, Pomurju in Prekmurju ter preteklosti škofije, ki ji pripada. V Zgodovini lavantinske škofije (1928) se je oddolžil tej, v Ljutomeru (1926) preteklosti svojega rodnega okoliša, s Trgom Središčem (1910) in z Nadžupnijo Sv. Križa pri Rogaški Slatini (1914) nam je podal dvoje skrbno izdelanih lokalnih monografij, s svojo Štajersko in Prekmurjem (1926) je dopolnil serijo zgodovinskih opisov slovenskih pokrajin v izdaji Slovenske Matice, s svojim Slomškom (1934/35) je postavil spomenik prvemu lavantinskemu škofu v Mariboru. Ne bi bili popolni, če ne bi omenili tudi nacionalnega dela Kovačičevega v predvojnem in povojnem Mariboru, posebej pa še takrat, ko je šla borba za naše Podravje na mirovni konferenci v Parizu. Znanstveno delo Kovačičevo in kroga, ki se je zbiral okoli Zgodovinskega društva in Časopisa za zgodovino in narodopisje, je bilo trdna podkrepitev naših zahtev v Parizu leta 1919.

Učenega in slovenskega Maribora, njegovega Zgodovinskega društva in Časopisa za zgodovino in narodopisje, si brez svetlega imena našega jubilaranta ne moremo predstavljati.

Muzejsko društvo za Slovenijo in njegov Glasnik izrekata prelatu Franu Kovačiču za njegov sedemdesetletni rojstni dan iskrene in vdane čestitke. M. Kos.

Slostvo

J. Steinhausen, Archäologische Siedlungskunde des Trierer Landes. Herausgegeben vom Rheinischen Landesmuseum Trier. S 25 slikami v tekstu, 46 tabelami in 1 pregledno karto. Trier, Paulusdruckerei, 1936. XVI + 614 str. Cena broš. RM 8.—, vez. RM 9.—.

Kakor je Steinhausen že v uvodu k tekstu svoje l. 1932 izišle arheološke karte Renske province (Archäologische Karte der Rheinprovinz, Ortskunde Trier-Mettendorf) objubil, je izpopolnil sedaj svoje tamkaj objavljeno nekako suhoparno gradivo s sintetično naselitveno zgodovino, ki se pa nanaša tudi na še neobjavljene liste arheološke karte trierske dežele. Ker tvori pričujoče delo notranjo enoto s prej izišto »Ortskunde«, ki smo jo tudi v Glasniku XIII, 1932, 12 sl. ocenili, in ker je obenem utemeljitev tamkaj podane zbirke gradiva, bo ocena tudi tega drugega dela tu na mestu. Ali ne samo zaradi tega! Glede na to, da smo tudi v Jugoslaviji začeli z izdelavo arheološke karte, ki bo seveda tudi tvorila osnovo za sintetični opis večjih, sklenjenih naselitenih prostorov, nam bo mogla Steinhausnova »Siedlungskunde« biti tudi za vzor v metodičnem pogledu. Saj je to prvi poskus, da se celokupna pra- in zgodnja zgodovina neke pokrajine predstavlja v zvezi z zemljepisnimi pogoji. Samo za Angleško imamo nekaj podobnega. Steinhausnovo delo prinaša najprej izčrpno zgodovino arheološkega preiskovanja Trierskega okraja, pri čemer opažamo z nekako zavistjo večstoletno vzorno delo na tem polju. Za avtorjev naselitenoslovski vidik je značilen oddelek, ki govori o prirodnih pogojih naselitve v območju arheološke karte Trier-Mettendorf. Je to geografski uvod, ki sodi prav za prav že v prej objavljeno »Ortskunde«. Moramo zelo obzatoovati, da naša jugoslovanska arheološka karta ne prinaša podobnega geografskega uvoda, ki sem ga svoj čas predlagal. Zemlja in naselbina sta vendar nerazdružljivo med seboj združeni in povezani. Marsikatera posebnost v toku naselitve, ki se sama od sebe ne da lahko razložiti, dobi svoje pojasnilo, ako imamo pred očmi geografske osnove. Arheološka karta pa naj da v prvi vrsti sliko naselitve dotičnega ozemlja in ne — kakor se to včasih misli — kak muzejski inventar, ki ga samo spremlja neka karta, pri čemer se pa topografski moment popolnoma zanemarija. Zelo važno je dalje poglavje, ki je isto tako šele v »Siedlungskunde« izšlo in ki pregledno obdelava vse stare ceste in pota. Naša arheološka karta je to poglavje preložila na konec teksta, ki spremlja vsako arheološko karto. V izčrpnih splošnih in zaradi tega tudi za nas dragocenih pripombah zastopa Steinhausen svoje posebno stališče. Že v sami arheološki karti je vzbujalo pozornost, da niso bile stare ceste in pota vnesene v karte posameznih kulturnih period, nego so bile rezervirane za posebno karto in oleato. Pri tem ni bilo nikjer, niti v sami karti niti v tekstu, jasne ločitve med predrimskimi, rimskimi in porimskimi prometnimi komunikacijami, razen pri nekaterih važnejših rimskih cestah, ki so dokazane s pomočjo itinerarjev ali miljniov. To ima svoj vzrok z ene strani v precejšnji problematičnosti večine teh t. zv. rimskih cest — prim. samo mnogoštevilne rimske ceste, ki so jih tudi pri nas konstatirali razni poklicani in nepoklicani arheologi — z druge strani v izredni stabilnosti in kontinuiteti teh starih cest in poti, ki jo Steinhausen vedno iznova poudarja. Ni danes nobenega dvoma več, in to vidimo posebno še pri nas v Ljubljanski kotlini, da se je za časa rimske uprave izgradila cela vrsta starih, prazgodovinskih prometnih žil v umetne ceste, kakor n. pr. cesta, ki vodi z Iga čez Barje proti Babni gorici, in druge, da so pa Rimljani samo v maloštevilnih primerih zgradili popolnoma nove ceste po vojaških vidikih, kakor pri nas n. pr. cesto čez Hrušico, ki je okrajšala staro prazgodovinsko pot čez Okro in katere zgraditev za časa Avgusta omenja Rufius Festus, brev. VII. Steinhausen poudarja tudi dokazljivo uporabo antičnih umetnih cest v srednjem veku. Po njegovem prepričanju vodi torej pot do »starih cest« preko »novejših«, z drugimi besedami: (str. 107) »daß wir uns von den heutigen oder gestrigen Verhältnissen Stück um Stück in weit und weiter entfernte Zeitläufe zurücktasten müssen. So wie an jeder Stätte alter Kultur die jüngeren Schichten die alten überlagern, gilt es auch zunächst das Straßenbild etwa des Mittelalters, ja der früheren Neuzeit zu erweisen«. Pri delu na arheološki karti Ptuja se je jasno pokazalo, da so se najvažnejše ceste, ki danes izžarevajo iz Ptuja, razvile iz starih rimskih prometnih zvez. Dobro oporišče pri preiskovanju stare, posebno rimske cestne mreže nam nudijo — kakor Steinhausen opozarja — stare ledinske in občinske meje, ki izvirajo večinoma še iz zgodnjega srednjega veka in se ozirajo na rimske ceste. Za zgornjo Ptujsko polje in to za cesto iz Celeje v Poetovijo

je na to dejstvo opozoril že Vl. Levec v svojih »Pettauer Studien«, III (Mitt. Anthropol. Gesellschaft XXXV 1905), 172. Bilo bi pa nujno potrebno, da se to vprašanje preiskuje tudi pri drugih rimskih cestah na našem ozemlju.

Glavni del knjige nam dá izčrpano sliko naselitve Trierske dežele od kamene dobe vse do časa Merovingov, pri čemer tvori seveda rimska perioda središče, ko so v Trieru rezidirali nekaj časa tudi cesarji. Ta odsek obsega v razliki k z. in 3. celotno Triersko deželo in obdeluje torej tudi dele arheološke karte, ki še niso izšli (n. pr. Saarburg itd.). Ni tu mesto, da se pobliže bavimo z raznimi naselitvenimi in kulturnimi problemi posameznih period, ki jih Steinhausen izčrpano in temeljito pretresa. Omeniti bi samo njegova izvajanja o poznoantičnih utrdbah, ki v Trierski deželi (drugače kakor pri nas) ne pripadajo kakemu obseznemu in veličanstvenemu obrambnemu sistemu, nego so prej služile zavarovanju glavnih cest v nemirnih časih. Poudaril bi dalje, da je Steinhausen prav tako temeljito obdelal zgodnji srednji vek. Tu je avtor često moral orati ledino. Večkrat polemizira v tem odseku z znano Dopschovo hipotezo o kulturni kontinuiteti in pride na str. 532 z Oehimannom (Bonner Jahrbücher, 133, 1928, 140) do sklepa, »daß A. Dopsch's Lehre von einer Kulturkontinuität im Übergang von der römischen zur nachrömisch-germanischen Zeit für das Rheinland jedenfalls nicht zutrifft. Gewiß sind auch damals nicht alle Fäden abgerissen, aber gerade das Siedlungswesen, das doch wohl den augenfälligsten Gradmesser einer Kultur bildet, zeigt erschreckend deutlich, wie tief der Bruch gegangen ist«. Steinhausen podpira svojo tezo ne samo z rezultati arheoloških raziskovanj, ampak tudi z drugimi vedami, predvsem z jezikoslovjem. Opozoril bi tu n. pr. na splošne opazke glede raziskovanja krajevnih imen na str. 576 sl.

Ze ta pregled nam kaže, da ima Steinhausnova »Archäologische Siedlungskunde« več kakor zgolj lokalni pomen in da je opravičen podrobnejši prikaz knjige. Citatelj se pri čitanju ne zaveda ogromnega truda in neštetihih podrobnih raziskovanj, na katerih stoni to odlično delo. Kot karakteristiko tega naj samo omenim, da je avtor svoja izvajanja dokumentiral z nad 3000 opombami! Hvale vredna je tudi odlična oprema in dober tisk, posebno mnogoštevilnih tabel, ki nam dajo karakteristične primere pokrajinske slike. Preseneti pa pri tem nizka cena knjige. Upamo, da tudi naša jugoslovanska arheološka karta, od katere je sedaj izšel prvi list, ne bo ostala samo suha zbirka materiala, marveč da bo tudi ona tvorila osnovo za podobno arheološko »Siedlungskunde« vsega slovenskega ozemlja. Steinhausnova knjiga bi nam pri tem mogla kazati pot, kako se naj to napravi, v posameznih detajlih morda tudi, česa se lahko izognemo.

Dr. Balduin Saria.

Milko Kos, *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*. Razprave Znanstvenega društva v Ljubljani, 11, Historični odsek 3. 8°, 157 str. in 3 listi fototipičnih reprodukcij. Ljubljana, 1936.

Avtor je v tej knjigi podal kritično izdajo enega najvažnejših virov starejše slovanske cerkvene in politične zgodovine ter ga opremil s takó temeljitim uvodom in dovršeno znanstveno analizo in pojasnili, da spada njegova razprava med naše najdragocenejše zgodovinske spise zadnjih let.

Po skrbnem pregledu rokopisov in izdaj (str. 5—13) ugotavlja, da je pisatelj Bavarcev, duhovnik salzburske nadškofije, kakor je razvidno iz samega spisa; pisal je v prostem latinskem slogu ter skrbno porabil razne letopise in druge vire (str. 14—16).

Jedro knjige je znanstvena analiza vsebine tega važnega vira (str. 17—100). Tukaj podaja pisatelj trezen kritičen pregled enega stoletja naše zgodovine, vsestransko pojasnjuje vsebino in posamezne podatke Konverzije in vpleta kritične opombe o virih, ki jih je rabil bavarski pisatelj tega spomenika. V tem delu pisatelj večkrat z novo lučjo osvetljuje podatke, zbrane v njegovi »Zgodovini Slovencev«, jih dopolnjuje in včasih tudi popravlja.

V poglavju »Politična in verska priključitev karantanskih Slovencev na zapad« (18—47) pojasnjuje 3.—5. pogl. Konverzije, označuje odvisnost Slovencev od Bavarcev in Frankov, združeno z neko samostojnostjo pod domačimi knezi, kakor se je pozneje še vsaj formalno ohranilo v ustoličenju koroških vojvod. V zvezi s prejšnjimi ugotovitvami zopet pojasnjuje salzbursko misijonsko metodo, ki je kot škotsko-irska metoda v pravem krščanskem duhu upoštevala individualnost prebivalcev in vere ni vsiljevala s političnim nasiljem.

Pod naslovom »Politična in cerkvena ureditev na vzhodu ob koncu 8. in v začetku 9. stoletja« (str. 47—60) pojasnjuje 6.—9. poglavje Konverzije. V tej dobi je bila naša Spodnja Panonija l. 796 formalno podrejena salzburski škofiji. Ko so bili Obri pregnani in premagani, so se tod naseljevali Bavarci in Slovenci; krščanstvo se je širilo in utrjevalo.

Posebno poglavje (str. 60—67) zanimivo pojasnjuje zgodovinsko jedro povesti o knezu Ingu (iz 7. pogl. Konverzije). Krščanski hlapci v nasprotju s poganskimi velikaši so po pisateljevem mnenju predvsem potomci krščanskega poromanjenega prebivalstva po prihodu Slovencev zaslužjenega (str. 65). Tukaj bi smel v opombi zavzeti stališče h kritiki Lj. Hauptmanna, ki v tej točki ne soglašata s pisateljevo »Zgodovino Slovencev« (Jugoslov. istor. časopis, 1935, str. 508).

Najzanimivejša so pojasnila pod naslovom Pribina, Kocelj in Metod (str. 67 do 100) k 10.—13. poglavju Konverzije. V 11. poglavju je mimogrede omenjeno, da je salzbürski škof posvetil Pribinovo cerkev v Nitri. Pisatelj stavlja to v dobo med l. 821 in 833 (str. 75). O posvetitvi te cerkve so Slovaki izdali obširen zbornik znanstvenih razprav, ker je to prva krščanska cerkev na sedanjih češkoslovaških tleh. Pisatelj ga večkrat navaja.

V tem poglavju so med drugim jako važne nove ugotovitve o Pribinovem duhovniku Dominiku v Blatnem gradu. Naš zgodovinar J. Gruden je mislil, da je bil Dominik akvilejski misijonar in da so torej v oni dobi v Panonijo še prihajali akvilejski duhovniki (K. Obz. 1905, str. 10). M. Kos pa je iz zgodovinskih dokumentov trdno dokazal, da je Dominik prišel iz reģensbürske škofije (str. 79—80).

Po begu kneza Pribine in njegovega sina Koclja iz moravske nitranske kneževine okoli l. 833 (str. 73) se je začela doba nove državne tvorbe v slovenski Spodnji Panoniji, kjer sta sv. Ciril in Metod dobila največ umevanja in opore za svoje književno in misijonsko delo. V tem ima glavno zasluęo slovenski (poslovenjeni) knez Kocelj, a pomagala je tudi irsko-salzbürska misijonska metoda, ki se je znala nekoliko prilagoditi domačemu prebivalstvu. Podatki konverzije dokazujejo, da so salzbürski misijonarji z veliko gorečnostjo in z nemajhnim uspehom širili krščansko vero, gradili cerkve in ustanavljali dušnopastirske postaje. Po zgledu Pribine in Koclja so tudi drugi slovenski velikaši gradili cerkve in pri njih imeli svoje duhovnike. Konverzija (13. pogl.) imenuje razen Koclja vsaj še dva taka velikaša, namreč Vitomira (str. 100) in Unzata (Unčata). Iz tega moremo sklepati, da se je krščanstvo ne samo ukoreninilo, ampak se tudi zrastlo z domačimi razmerami, dobilo kolikor toliko domač slovenski pečat.

Razen splošnega političnega in cerkvenega okvira ima Konverzija tudi nekoliko zelo značilnih konkretnih podatkov o delovanju sv. Metoda v slovenski Panoniji.

Adalvin, tedanji salzbürski nadškof, je v Kocljevi prestolnici nastavil nadduhovnika (archipresbyter) Rihpald kot nekakšnega svojega predstavnika, a je tudi sam prav v Ciril-Metodovi dobi dvakrat prišel v Panonijo, l. 864/65 in okoli l. 868, kakor pripoveduje 13. poglavje Konverzije; obakrat je posvetil več cerkva in nastavlil duhovnike. M. Kos z veliko natančnostjo in kritično previdnostjo določa kraje, ki se v tem (in v 11.) poglavju naštevajo.

Pisatelj pravilno poudarja, da se Ciril-Metodovo slovansko književno in liturgično delo v Konverziji označuje prav podobno kakor v staroslovenskih Žitjih Konstantina in Metodija ter v pismu papeža Janeza VIII. l. 880. A te ugotovitve ni tako izkoristil, kakor bi jo mogel, ker se je preveč zanesel na hipotezo Lj. Hauptmanna o interpolaciji Hadrianove poslanice iz l. 869. O tem piše v opombi 242 (str. 123): »Ne upoštevam interpoliranega dela listine papeža Hadriana II. iz l. 869, katerega nezanesljivost je v zadnjem času na prepričevalen način dokazal Lj. Hauptmann« (Rad Jugoslov. akademije 243, 1932, str. 233 dalje). Toda Hauptmann ni odgovoril na nasprotno Jagičeve dokaze; ker gre tukaj za slog staroslovenskega besedila, so Jagičevi dokazi bolj prepričevalni. Izmed večjih slavistov je samo Vondrák resno dvomil o pristnosti tega pisma. A Jagič je Vondrákove in druge dvome odločno zavrnil ter poudaril, da je glavne ugovore dobro rešil že Rački (l. 1857).¹ Slavisti priznavajo, da Hadrianovo pismo v Žitju Metodija (8. poglavje) ni doslovno navedeno; mnogi mislijo, da ga staroslovenski pisatelj navaja po spominu in zato nekoliko površno ali celo netočno. Neizglajenost in domnevne vrzeli pa morejo biti tudi posledica izpuščenih stavkov. Nikakor pa slavisti ne priznavajo bistvene potvorbe, ki naj bi krivično dajala navidezno podlago slovanskemu bogoslužju.

M. Kos iz domnevne nezanesljivosti važnih stavkov Hadrianovega pisma sklepa, da papež Hadrian II. slovanskega bogoslužja ni še dovolil, ampak šele Janez VIII. l. 880; zato Metod po njegovem mnenju slovanskega bogoslužja pred letom 880 ni mogel »s pravom« uvesti. Pripovedovanje Konverzije, da je Metod vzel ugled latinski maši, evangelijem in službi božji, razlaga v tem smislu, da je Metod uvajal slovansko bogoslužje brez papeževega dovoljenja, počasi, *via facti* (str. 95) in da se je bavarski pisatelj bal, da bo slovščina izpodrinila latinsko bogoslužje. Ravno nasprotno pa dokazujejo Fr. Pastrnek², M. Murko³ in Fr. Kos⁴, da je omenjeno pripovedovanje Konverzije važno potrdilo za Hadrianovo odobritev slovanskega bogoslužja in za avtentičnost Hadrianovega pisma. Kdo ima bolj prav? Dokazi za interpolacijo se bistveno opirajo na notranje razloge, ki so toliko bolj dvomljivi, ker se naslanjajo na nepopolni staroslovenski prevod. Nasprotno pa je pričevanje Konverzije izrečno in konkretno, vrhu tega pa presenetljivo skladno s staroslovenskimi in latinskimi viri, ko tako točno našteva: *missas et evangelia ecclesiasticumque officium*. Isti sestavni deli slovanskega bogoslužja se omenjajo v staroslovenskih Žitjih naših apostolov in v pismu papeža Janeza VIII. leta 880. Hadrianova odobritev slovanskega bogoslužja je vsaj indirektno omenjena tudi v Žitju Konstantina (17) in Žitju Metodija (6). Iz Metodovega ravnanja in iz

¹ V. Jagič, *Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache* (1913), str. 36—42. Jagič trdi (str. 42), da pristnost Hadrianovega pisma tako spada v zgodovinski kontekst, da sicer čutimo neko vrzel.

² Fr. Pastrnek, *Dějiny slovanských apostolů* (1902), str. 94.

³ M. Murko, *Geschichte der älteren südslaw. Litteraturen* (1908), str. 41 vidi v tem predvsem dokaz za Hadrianovo odobritev slovanskega bogoslužja.

⁴ Fr. Kos, *Gradivo za zgodovino Slovencev II*, str. 160.

drugih okoliščin moremo sklepati, da je bila slovanska liturgija notranje zvezana z ustanovitvijo panonsko-moravske nadškofije. Zato se mi zdi ne samo stvarno dvomljivo, ampak tudi metodično nepravilno, ako kdo jasno in konkretno pričevanje Konverzije omejuje na podlagi nedokazane hipoteze o bistveni interpolaciji Hadrianovega pisma.

Konverzija zelo značilno piše, da je sv. Metod na filozofski način (*philosophice superducens*) izpodrinil latinski bogoslužni jezik. M. Kos misli, da je to zasmehljivo (str. 95). Mogoče. A opomba o filozofskem dokazovanju je v soglasju z zgodovinskimi dejstvi, samo s tem razločkom, da tudi Cirilovo dokazovanje pripisuje Metodu in nanj prenaša Cirilov naslov: filozof. Sv. Ciril in Metod sta bila prisiljena, da sta proti globoko ukoreninjenim zahodnim tradicijam branila upravičenost slovanskega bogoslužja.

Na straneh 93—95 pisatelj večkrat omenja, kako Konverzija piše, da je Metod na filozofsko zvit način izpodrinil latinski jezik. Tu naj bi razložil, kaj pomeni »*philosophice superducens*« in »*litterae auctoriales latinae*«. Te besede prevaja na str. 93 nekoliko drugače kakor v »Zgodovini Slovencev« str. 78. Po Du Cange-u (*Glossarium mediae et infimae latinitatis*) pomeni *superducere* — *ius denegare*, nekako osporavati, izpodbijati, torej izpodrivati; *auctoralis* — *auctoritate praeditus*, ugleden (tako ima tudi M. Kos na str. 93). Tudi izraz *ex parte* potrebuje pojasnila; morebiti bi se zadovoljili s pojasnilom Dobrovskega in Kopitarja, da je treba tukaj dopolniti *Slavorum*, torej *ex parte Slavorum*.

V obrambi slovanskega bogoslužja sta bila slovanska apostola res filozofsko (dialektično) spretna, posebno goreča in odločna; slovansko liturgijo sta smatrala za bistveno točko svoje misijonske metode. Žitje Konstantina (15) pripoveduje, da je Konstantin-Ciril že v začetku moravskega misijonstva odločno zavračal napade latinske duhovščine proti slovanskemu bogoslužju; to obrambo je brez dvoma nadaljeval v Panoniji, kakor jo je nadaljeval tudi v Benetkah (Žitje Konstantina 16) in v Rimu; v Rimu s tolikim uspehom, da je prepričal papeža Hadriana II. Metod pa Janeza VIII. Sledovi tega dokazovanja so ohranjeni ne samo v Žitju Konstantina (15. in 16. pogl.), ampak nekoliko celo v papeških poslanicah l. 869 in 880. (Sledovi Ciril-Methodovih dokazov za slovansko liturgijo v teh poslanicah nikakor ne govorijo proti pristnosti; saj je pristnost poslanice l. 880 trdno historično dokazana, a glede poslanice l. 869 je tudi gotovo, da se je morala ozirati na Cirilove in Metodove dokaze, ko je odobrila predmet teh dokazov.) S takimi dokazi, s svetniško poljudnostjo in z blagoglasno lepoto slovanskega jezika sta v Panoniji pridobila slovanske velikaše, zlasti kneza Koclja, morebiti tudi nekatere duhovnike, posebno izmed tistih, ki so bili odvisni od slovenskih velikašev. Tako sta izpodnesla tla salzburški duhovščini in pripravila podlago za ustanovitev panonsko-moravske nadškofije s slovanskim bogoslužjem. Na tej podlagi je Kocelj v zvezi s sv. Metodom odločilno sodeloval pri ustanovitvi nove slovanske nadškofije.

Razumljivo je, da se je salzburška duhovščina temu uprla in v obrambo svojih pravic oskrbela skrbno in trezno sestavljeno Konverzijo. Primerno je, da se v Konverziji omenja spretno Metodovo dokazovanje za slovansko bogoslužje, s katerim je pridobil Koclja in panonske Slovence. Saj je ta pridobitev odločila ustanovitev nove nadškofije in Salzburgu odvzela mlado misijonsko polje. Značilno je tudi, da poslednji stavek Konverzije poudarja Ciril-Methodovo misijonsko delo kot »nova doctrina Methodii philosophi«. Ciril-Methodova teologija je bila skupno s slovansko liturgijo res celotno zaokrožen nauk; slovanska liturgija je bila bistveni sestavni del krščanske blagovesti solunskih bratov. Naslov filozof za Metoda sam po sebi ni zasmehljiv, marveč mu daje priznanje globoke bogoslovne izobrazbe. Saj je Metod po Cirilovi smrti res moral prevzeti njegovo »filozofsko« delo v obrambo posebne slovanske misijonske metode. V odločilnem konfliktu s salzburško duhovščino Ciril ni več sodeloval. Zato je popolnoma primerno, da salzburški pisatelj imenuje samo Metoda; za njegov namen je nepotrebno, da bi omenjal tudi Cirila. Neprimerno je samo to, da Metodu ne priznava škofovskega dostojanstva. A tudi to je razumljivo in nekoliko opravičljivo; salzburški pisatelj je tako trdno zaupal v salzburške pravice nad Panonijo, da je bil popolnoma prepričan, da Metod ne more biti panonski škof.

Zaključno poglavje o nastanku in tendenci Konverzije (str. 101—106) ugotavlja, da je bila ta salzburška spomenica napisana leta 871. To bi se najbolje ujemalo z namenom spisa. Za to mnenje navaja med drugimi tudi Dümmlerja in Wattenbacha (str. 12—13 in posebno 101—102). A škoda, da o mnenju teh dveh ne poroča natančneje. Odločuje namreč trditev Konverzije, da salzburški škof že 75 let izvršuje jurisdikcijo v Panoniji. Ako je izhodno leto 796, dobimo letnico 871. Toda oba omenjena zgodovinarja trdita, da je treba izhodno leto 796 po rimskem načinu všteti; tako dobimo letnico 870. To leto bi se najbolj ujemalo s cerkvenopravnim dokazovanjem salzburškega pisatelja. Dokazovanje s cerkvenopravno dobo 75 let ima namreč dokazilno moč le do časa, ko je po papeževem odloku sv. Metod zasedel novo panonsko nadškofijo; a gotovo jo je zasedel že leta 870. Dokazovanje, da je preteklo 75 let do časa, ko je bila spomenica napisana, nima nobene pravne dokazilne moči; odločilno je, kdaj je papež posegel v salzburške pravice do Panonije. Ako cerkvenopravni mejnik 75 let vzamemo tudi za določitev letnice, kdaj je spomenica nastala, kakor zgodovinarji dejansko delajo, potem se moramo odločiti za leto 870. Zdi se mi, da zgodovinarji na to premalo pazijo.

V »Zgodovini Slovencev« (str. 79) je pisatelj še trdil, da je bila spomenica »na me-njena papeški stolici«. Sedaj pa to mnenje odklanja (str. 104) in trdi, da je bila spomenica spisana predvsem za salzburškega škofa Adalvina v informacijo glede pravic njegove cerkve (str. 105); to naj bi bilo eno izmed sredstev, ki naj bi Salzbürgu zopet pridobilo vzhodne pokrajine. Težko bo to vprašanje rešiti s popolno gotovostjo. A zdi se mi, da papeža ne smemo izključevati. Iz odlomkov pisem papeža Janeza VIII. nemškimi škofom, ki so imeli sv. Metoda ujetega, bi smeli sklepati, da je bil Adalvin med njimi najpravičnejši in najdostojnejši. Kakor je svojo posest v Panoniji utrjeval predvsem z gorečimi misijonskim delom, tako je, kakor se zdi, za obrambo svojih pravic v Panoniji uporabljal pravna sredstva. Papež Janez VIII. v instrukciji ankonskemu škofu Pavlu omenja salzburškega nadškofa Adalvina sicer skupno z nasilnim pasavskim škofom in ga v tej družbi graja kot udeleženika surovega nasilja proti Metodu. To je pač razumljivo, ker sta bila pasavski in brizinški škof njemu podrejena (sufragana). Toda iz ostrih pisem istega papeža škofoma pasavskemu in brizinškemu moremo sklepati, da sta samo ta dva škofa ravnala tako surovo (Kos, Gradivo II, str. 164 in 167—169). Brizinškega škofa papež strogo graja, da je povzročitelj vseh surovih nasilnosti proti Metodu (cunctarum afflictionum... incensor, instigator, auctor). Nasprotno pa salzburškega škofa mirno opozarja, naj izposluje Metodovo vrnitev na škofovski prestol, ker je on povzročil, da je bil z njega vržen (Kos, Gradivo II, str. 167). Zato ne morem pritrčiti M. Kosu, ko piše (str. 103), da je bil salzburški nadškof vodja gonje proti Metodu.⁵ Papež izrečno trdi, da je surovost povzročil brizinški škof.

Iz papeževih pisem in iz Konverzije bi mogli sklepati, da je Adalvin hotel cerkvenopravno postopati, a da sta druga dva škofa posegla vmes z nasiljem. Gradivo za cerkvenopravno obrambo pa je zbrano v Konverziji. V njej se poudarja, da Kocljeva Panonija že 75 let spada k salzburški nadškofiji. Papeževa instrukcija ankonskemu škofu Pavlu, ki je bil poslan, da reši Metoda, pa med drugim izrečno odgovarja na ta dokaz. Mogoče je, da je tudi Janezova prepoved slovanskega bogoslužja nekoliko v zvezi z dejstvi, ki jih navaja Konverzija. Če je bilo v Panoniji latinsko bogoslužje že tako ukoreninjeno in prebivalstvo tako mešano, potem je bilo uvajanje slovanskega bogoslužja res manj primerno, ker je nujno povzročalo spore. Tudi dostojanstveno poudarjanje, da je zaradi Metodovega delovanja v nevarnosti »lingua Latina doctrinae Romana« morebiti kaže, da je bila spomenica namenjena vrhovni cerkveni instanci, seveda samo kot priloga k drugim aktom. O sv. Metodu govori sicer nekoliko prezirljivo, a vendar mirno in ne tako krivično kakor drugi nemški nasprotniki. Tudi mirni umik salzburškega nadduhovnika iz Kocljeve prestolnice namiguje, da se je Salzbürg odločil za cerkvenopravno pot, torej za apelacijo v Rim. Zaključek Konverzije (celo 14. poglavje) ima povsem cerkvenopravno vsebino, kakor nalašč v informacijo vrhovni cerkveni oblasti. To so neki znaki, da je Konverzija namenjena kot dokazilno gradivo za vrhovno cerkveno instanco. Nikakor pa to ni dopis papežu, marveč kvečjemu priloga k dopisu. Ali pa se je salzburški nadškof sploh obrnil v Rim, ko sta dva druga nemška škofa vprašanje že rešila z nasilno odstranitvijo sv. Metoda? Iz zgoraj navedenega je verjetno, da je ta korak storil. Tudi M. Kos to priznava (str. 105).

M. Kos prav primerno pripominja (str. 103), da se nekatera mesta Konverzije čitajo kot odgovor na Metodovo obrambo v njegovem sporu z bavarskimi škofi. Žitje Metodija (9) namreč pripoveduje, kako je Metod odločno trdil, da je Panonija in Moravska papeževa, ne pa nemška cerkvena pokrajina; nemške škofove pa je ostro obsojal, da protizakonito prestopajo stare meje. Na podlagi že navedenih razlogov pa ne morem povsem soglašati z njegovim mnenjem, da se v Konverziji »ponavlja isti ton poln poniževanja, zapostavljanja in žalitev za Metoda, kot ga dobro poznamo iz postopanja bavarskih škofov« (proti Metodu). Zdi se mi, da je ton Konverzije mirnejši in dostojnejši; tu je vse naravnano v bolj cerkvenopravno smer, tam pa je odločevalo surovo nasilje.

Izdaja latinskega besedila spomenice (str. 126—140) je vzorna, res kritična in natančna, opremljena s seznamom variant iz raznih rokopisov. Ob robu latinskega besedila so pri važnejših dogodkih natančno zabeležene letnice, navedeni so viri in paralelna mesta. Na koncu (str. 141—147) je dodan abecedni seznam imen in važnejših izrazov latinskega besedila; povsod so navedene strani in vrste, kjer se srečujejo dotična imena. A v toliki nameravani natančnosti se je pisatelju pripetila majhna nezgoda. Vrste so skoraj povsod napačno navedene. V teh napakah opazamo neko stalnost in zaporednost; torej smemo sklepati, da je veliko napak odtod, ker so bile vrste pri zadnjem lomljenju v tiskarni drugače razvrščene; nekatere pa so običajne tiskovne pomote. Strani so pa povsod pravilno navedene.

Naj omenim še nekoliko malenkosti. Ze Franc Kos (Gradivo II, str. 104) je opozoril, da se v spisu meniha Hrabra Kocelj imenuje knez *blatenski*. M. Kos navaja za ta podatek Lj. Hauptmanna (opomba 176, str. 120) in po njem izvaja, da se je *Mosapurc* slovensko morebiti imenoval Blatenski grad (str. 78). Češki in slovaški slavisti res pišejo Blatenski grad (posebno Novotný; drugi pišejo večinoma samo Mosapurc), a še splošneje tudi Blatensko

⁵ Tudi I. Grafenauer (Dom in svet 1934, str. 370—371) sodi o Adalvinu jako neugodno in ga stavi v isto vrsto z brizinškimi in pasavskimi škofom. Za končno rešitev tega vprašanja bi bili potrebni natančnejši podatki o Adalvinovem delovanju in značaju.

jezero. V slovenski znanosti pa se je že udomačilo Blatno jezero (Fr. Kos, M. Kos i. dr.). Kaj bi se moglo sklepati iz madžarskega Balaton? Morebiti Blatno (brez dodatka jezero), kakor piše slovaški slavist J. Stultéty; Blatno bi pomenilo ne le jezero, ampak tudi bližnjo okolico. Blatno kot ime za kraje (mesta) še nahajamo na Češkem (vsaj trikrat); Blato pa je ime za tri razna jezera v Dalmaciji in za kraj na otoku Korčuli. Radi bi slišali mnenje naših filologov, ali naj pišemo Blatograd, kakor naši zgodovinarji navadno pišejo (tudi M. Kos in F. Kos), ali Blatni grad, ali pa Blatenski grad? — Na str. 95 trdi, da so »izbrane cerkvene službe« v Žitju Metodija (15. pogl.) isto kakor »officium ecclesiasticum« v Konverziji. A to ni gotovo. V »izbranih službah« so obsežene tudi maše; v Konverziji in v pismu Janeza VIII. l. 880 pa se maša imenuje posebej.

Na str. 92 piše, da je nadškof Adalvin presbiterja Alfrida posvetil v arhipresbiterja; pravilno bi moralo stati, da ga je postavil ali pooblastil, ker za arhipresbirit ali potrebna (in tudi ne mogoča) posebna posvetitev.

Na str. 96 trdi, da se je Karlman že v letih 857/858 zvezal z Rastislavom. V. Novotný (Ceské dějiny I, 1, str. 305—308) pa trdi, da je Karlman v teh letih vodil nemško vojno akcijo (priprave) proti Rastislavu in da se je šele l. 861 zvezal z Rastislavom; tudi Lj. Hauptmann govori na tistem mestu, ki ga M. Kos tukaj navaja, samo o letu 861. Nisem kompetenten, da bi v tem vprašanju razsojal. A te letnice so izredno važne za določitev vzroka Pribinove smrti in za vprašanje poznejšega Kocljevega zavezništva z Rastislavom.

Pisatelj piše jako stvarno in živo. Njegove razprave iz domače zgodovine bi mogle biti prijetno čtivo tudi za širše sloje; zato naj bi nekoliko bolj pazil na slovenski slog in slovensko izražanje. — Razprave Znanstvenega društva imajo jako nepraktično tehniko citatov na koncu razprav. Iskanje številnih in važnih citatov je pri tej tehniki jako zamudno in neprijetno; tiskarna bi mogla citate brez truda uvrstiti na strani, kamor spadajo.

Te pripombe naj bodo dokaz, kako visoko cenim pisateljev dragoceni in temeljiti znanstveni prispevek k naši domači zgodovini. Fr. Grivec.

Franc Grivec, Žitja Konstantina in Metodija (Cvetje iz domačih in tujih logov, 8). Družba sv. Mohorja v Celju, 1936.

Pri svojih študijah o življenju in delovanju sv. Cirila in Metoda je univ. prof. Fr. Grivec vedno posvečal posebno pozornost staroslovenskima Žitjima Konstantina in Metoda. V njegovih prvih razpravah mu je šlo za to, da utrdi zgodovinsko verodostojnost teh Žitij tudi z bogoslovnega stališča. V zadnjih časih pa se prizadeva za podrobno analizo njihovih virov s posebnim ozirom na hipotezo češkega cerkvenega zgodovinarja F. Dvornika, ki trdi, da sta ti Žitji po duhu in slogu odvisni od sodobne bizantinske hagiografije. Prof. Grivec zagovarja tezo, da sta Žitji v pogledu na sodobno bizantinsko hagiografijo samostojni, odvisni pa od patristične literature 4. stoletja ter od duha vzhodnega menišтва, ki je ohranjalo stare krščanske tradicije. Sedaj bo njegovim znanstvenim izvajanjem lahko slediti zato, ker nam je dal v roke v lepem slovenskem prevodu staroslovensko Žitije Konstantina in Žitije Metodija ter tako zvano rimsko legendo pod naslovom Žitje (Konstantina) s prenosom sv. Klementa in je ta prevod opremil s svojimi potrebnimi pojasnili.

V uvodu (po tisku v tekstu na str. 5—31, po kazalu na str. 5—46) nam najprej poda zgodovinsko sintezo Cirilovega in Metodovega življenja in delovanja. Nato razpravlja (na str. 32—43) o staroslovenskih in latinskih virih za zgodovino slovanskih apostolov ter o Žitju Metodovega učenca Klementa Bolgarskega. Pod naslovom Slovstvo (na str. 44—46) navaja in na kratko ocenjuje izdaje imenovanih virov, glavno literaturo o sv. Cirilu in Metodu in važnejše prevode staroslovenskih Žitij. Sledi slovenski prevod teh Žitij (str. 47—112) in rimske legende (str. 113—120). Za zgled je v vsakem staroslovenskem Žitju ponatisnil zraven prevoda odstavek staroslovenskega besedila. Končno je dodal (na str. 121—148) opombe k prevodu ter jezikovna in stvarna pojasnila, pri katerih se ozira na najnovejše tuje in lastne dognave.

Grivčeva slovenska znanstvena izdaja staroslovenskih Žitij Konstantina in Metodija pomeni lepo obogatitev moderne slovenske slovnice in živ prikaz slavniških početkov slovenske književnosti iz dobe sv. Cirila in Metoda. J. Turk.

Adolf Mohl, Die burgenländischen Kroaten. Izšlo v: Burgenländische Heimatblätter, II, 1933, str. 189—191.

Eden redkih, ki se je bavil s hrvatskimi naselbinami današnje Gradišanske je bil Fr. Kurelac, ki je zbral in l. 1871 izdal ostanke njihovih narodnih pesmi in običajev. Med svetovno vojno je l. 1915 izšel v Budimpešti obsežnejši spis Ad. Mohla: Horvátok bevándorlása 1533-ban (Naselitev Hrvatov v l. 1533). Ob 400 letnem jubileju je isti avtor priobčil v zgoraj navedenih izvestjih gradišanskega domo- in prirodznanskega društva kratek nemški izvleček svoje ogrske razprave, ki jo je mogel sedaj izpopolniti tudi še z dognanji iz pisanih in tiskanih virov Rud. Szegedy-ja, profesorja slovanskih jezikov na peštanski univerzi. Prvo doselitev Hrvatov v južne dele Gradišanskega moramo staviti že v l. 1520; po bitki pri Mohácsu pa so se začeli Hrvati naseljevati v vedno večjem številu tudi v severnem delu dežele.

Največ teh beguncev je prišlo po mnenju avtorja od dalmatinske obale in so se zato splošno zvali Primorci, pri Nemcih pa Wasserkroaten. Z njimi so prišli tudi njihovi glagoljaški duhovniki, ki so tudi v novih krajih hoteli obdržati staro slovansko bogoslužje, zaradi česar so prišli v spore z latinsko cerkveno hierarhijo. Kakor srbske Uskoke na slovensko ozemlje, tako je tudi te katoliške Hrvate pripeljala v nova bivališča nemoč avstrijskih in ogrskih vladarjev, da zaustavijo naval turške sile (prim. moje Uskočke seobe, str. 14 sl.). Za obleganja Dunaja in Kiseka (1529, 1532) so bile ondote obmejne pokrajine med Avstrijo in Ogrsko hudo opustošene; družine Batthyány in Nadásdy sta imeli tod kakor tudi v hrvatskih predelih obsežna posestva in je tako prelivanje prebivalstva tudi iz tega ozira razumljivo. K svoji prvi razpravi prinaša sedaj Mohl na osnovi vizitacijskih poročil nekaj dostavkov, ki ugotavljajo, da so se razen na 180 že znanih krajih naselili Hrvati še v sedmih drugih vaseh ozir. farah.

Mnogo hrvaških naselbin je nastalo seve tudi na sosednjem Spodnjem Avstrijskem, v požunskem komitatu in v obmejnem kotu Moravske. Mohl se čudi, kako da so Hrvatje na Ogrskem (sedanjem Gradiščanskem) pokazali toliko žilave narodne odpornosti, dočim se je na Sp. Avstrijskem njihovo število tako močno in hitro krčilo. Ponemčevanje si razlaga predvsem zaradi močnega izseljevanja v bližnja industrijska središča. Toda to bi moglo veljati kvečjemu za novejšo dobo in še to le za delavske izseljence, ne pa tudi za tiste, ki so ostali doma.

Ključ za razvozlanje te uganke nam je sedaj podal dr. Jenő Házi, ki je v somboteljskih domoznanskih izvestjih Vasi szemle (IV, 1937, str. 8—14) priobčil iz šopronskega mestnega arhiva razen nekaterih podrobnosti med drugim v celoti zaupno navodilo cesarja Maksimilijana II. (z dne 29. decembra 1573), kako je treba ravnati s priseljenimi Hrvati. Iz tega mandata oblastvom izvemo za pritožbo nižjeavstrijskih deželnih stanov, češ da so priseljeni Hrvati v nekaterih krajih v večini in hočejo gospodariti nad sosednjimi Nemci. Cesar pravi, da je treba beguncem sicer pomagati in jih ščititi, vendar pa je treba gledati, da v bodoče ne nastane škoda zaradi velike množice teh Hrvatov als ainer andern nation vnd sprachen den rechten inwoneren in kunfftig nit nachtaill eruolge oder inen die obhant gelassen, sonder das sy als aufgenomene in der gebüerlichen gehorsamb vnd sorg erhalten werden. Posvetoval se je s svojimi svetovalci in deželami, pa zato sedaj te sklepe objavlja (durch sondere schreiben in geheim und still zuentdecken) vsem gosposkam, kjer stanujejo Hrvati.

Ta mandat pa naroča, naj vsak, kadar in kjer je mogoče, posestva, ki jih imajo Hrvati, skuša ob prvi priliki zopet zasesti z Nemci; če je le mogoče, naj nikjer ne naseljuje novih Hrvatov. V krajih, kjer stanujejo poleg Hrvatov tudi Nemci, naj zlasti ne postavljajo Hrvatov za sodnike ali jim izročajo druge uradne posle. Če se ne da ogniti, naj vzamejo med porotnike nekaj Hrvatov, toda le toliko, da bodo Nemci še vedno v večini, sodnik pa naj bo vedno Nemeč. Če pride do nemirov med Nemci in Hrvati, naj se zoper slednje vedno »nekoliko resneje« postopa, vendar pač tudi tako, da se Hrvati ne bodo dvignili zoper svoje nemške sosede. Predvsem pa cesarski mandat naroča vsakomur previdnost: sollest du dise ordnung geheim halten und verhuetten, das es nit an die Krabathen gelangt, darauss sy als ob ain misstrawen in sy geseczt vermuetten und zu mererem vnghehorsamb vrsach schepffen, welches dan vns vnd dem lanndt zu allerlay beschwer geraichen möchte.

Nižjeavstrijski stanovi, ki so zadevo sprožili, so se mogli sedaj pri svojem nastopanju zoper hrvatske naseljence sklicevati na cesarjevo voljo; Mohlu pa bo po teh tajnih navodilih zemljiškimi in drugim gosposkam jasno, kako to, da so nižjeavstrijske hrvatske naselbine tako hitro potonile v nemškem morju.

J. Mal.

Janko Polec, Prevedba zakupnih kmetij v kupne na Kranjskem ob koncu 18. stoletja.

Posebni odtis iz Zbornika znanstvenih razprav pravne fakultete v Ljubljani, l. XIII, 1937, str. 135—214.

Avtor je v svoji razpravi »O odpravi nevoljnštva na Kranjskem« (Zbornik znanstv. razprav, IX, 1932/33, str. 181) zapisal, da moramo kmetov pravni in socialni položaj smatrati za osrednji problem naše pravne, gospodarske in socialne zgodovine. Iz tega njegovega spoznanja se je rodilo tudi pričujoče njegovo delo, ki govori o raznih načinih in poskusih prevedbe zakupnih kmetij v kupne, kar pomenja važno predstopnjo do cilja popolnoma svobodnih, od vsakega drugega zemljiškega gospodarstva neodvisnih kmetij.

Pisec poudarja, da pri rednih razmerah ni bilo prave razlike glede na socialni in gospodarski položaj kmeta, ki je imel zemljišče v zakupu do svoje smrti, in med tistim, ki si ga je pridobil v dedni zakup. Kajti dejanski položaj je bil pač ta, da so po smrti zakupnika prešli proti plačilu primščine posestvo njegovi otroci odnosno bližnji sorodniki; seve pa je bilo tu le možno, da je gosposka oddala svoje zemljišče v dedni zakup drugemu interesentu. Pogosto so otroci zakupnika sami povzročili previsoke lavdemialne pristojbine. Da bi namreč prišli do znatnejšega deleža, so silili na visoko ocenitev. Gosposka jim je rada ustregla, ker se je s tem tudi dohodek njenih prepisnih pristojbin zvišal, naslednik v kmetiji pa je ječal zaradi čezmernih dot in raznih dajatvenih »izgovorov« (prim. moje Zgodovino slovenskega naroda, str. 870).

Oblika oddaje zemljišča v dedni zakup si je utirala pot ob nastopu tkzv. novega veka z recepcijo rimskega prava. V stanovskem oziru podložnik kupne kmetije ni prav za prav ničesar pridobil, toda mogel se je vendar le svobodneje gibati, ker je posestvo ostalo v rodu in je vsako izboljšanje zemlje, kulture in inventarja prišlo v prid dedičem. Za zemljišče po kupnem pravu je bilo treba plačati ali celo ali pa le delno zemljiško vrednost, pa je moral potem v slednjem primeru posestnik ob vsaki premembi plačati dogovorjeni lavedemij; ostale pa so se vse gosposkine davščine. Prav ta kupnina je zamikala deželnega kneza, da je iz fiskalnih ozirov v 2. polovici 16. stoletja začel forsirati sistematično prevedbo zakupnih kmetij v kupne na svojih podedovanih, pa zastavljenih ortenburskih in celjskih posestvih. Kmetje niso bili baš navdušeni, bodisi ker so v novotariji sumili kako zvižahnost, bodisi, ker niso imeli denarja, da bi plačevali kupnino. Kljub ponovno znižanim obrokom jih velik del kmetov le še ni zmožil. Dr. Polec opozarja na razdraženost kmetov zaradi prisilne prevedbe, ki je vsaj ponekod mogla vplivati tudi na uporno gibanje l. 1572/73; kaže tudi na potrebo, da se preišče, kakšen odmev je siljenje s kupnimi kmetijami na državnih posestvih našlo pri drugih zasebnih zemljiških gosposkah.

Nova obsežna pobuda, da se spremene zakupne kmetije v kupne, je izšla po dvesto letih iz podmene, da je od osebne prostosti in od lastninske pravice kmetov odvisna tudi blaginja države. V jedru pa je šlo tu kakor tam za to, da ima od izboljšanja podložnikovega položaja svoj delež tudi državna blagajna. Ali tudi sedaj se podložniki niso navdušili za odkup, posebno še, ker jim je bilo dovoljeno, da so z odobritvijo gosposke smeli svoje zakupne kmetije zadolžiti za potrebe poljedelstva, obrti, trgovine itd. Obrt in trgovina pa je takrat kmetu donasala več nego njiva in travnik. Zaradi tega ni maral spreminjati stanja, ki ga ni žulilo, to tem manj, ker je pričakoval, da bo cesar ukazal zemljiškim gosposkam, da izroče kmetije podložnikom, ne da bi jim bilo treba za to sploh kaj plačati.

Avtor zasleduje s priznanja vredno akribijo ves zamotan potek raznih pogajanj, predlogov, referatov, spomenic in odgovorov nanje na podlagi prvotnih virov in se mu je tako posrečilo, da leži sedaj pred nami jasno to vprašanje, ki je delalo spričo svoje zamotanosti in različnosti po posameznih gosposčinah preglavice celó sodobnikom. Po patentu iz l. 1788 bi se na Kranjskem morale dajati v bodoče zakupne kmetije edino le v kupno pravico. Vendar je bilo še l. 1848 vse polno zakupnih (mitskiških) gruntov, — dokaz torej, da so se tudi po l. 1788 oddajala posestva po zakupnem pravu. Z odpravo podložništva l. 1848 so kupne in zakupne kmetije postale last podložnikov, graščak pa je za izgubljene davščine in dajatve prejel primerno odkupnino. Ceravno prevedba na kupno pravno ni bila gospodarsko in socialno pomembna za podložnega kmeta, je pa to prizadevanje važno v upravnem oziru. Kajti šele s prevedbo večjega dela kmetij v kupne je mogla stopiti v življenje zemljiška knjiga tudi za podložna zemljišča; sedaj šele se je moglo misliti tudi na ureditev kmečkega dednega prava.

J. Mal.

Dr. Rudolf Andrejka, Trgovska zgodovina Šelenburgove ulice v Ljubljani. Posebni natis iz Trgovskega tovariša, 1937.

Zaslužni raziskovalec ljubljanskih posestnih razmer, obrti in industrij, R. Andrejka, je v imenovanem spisu monografično obdelal Šelenburgovo ulico in njeno hišnoposestno, kulturno ter trgovsko zgodovino. Podoba, ki jo dobivamo iz izvajanj avtorja, je nadvse pestra in krije dobršen del zgodovine ljubljanskega mesta samega. Seveda pa le novejše zgodovine.

Položena pred severna vrata in ozidje starorimskega mesta Emone, je ulica skozi ves srednji vek začuda mrtva, kar je v nemalem nasprotju z drugimi mesti, kjer se srednjeveške naselbine ožje drže rimskih. Pri nas pa se je srednji vek usidral v ulicah pod gradom. Prvo jasnejšo podobo nam nudi Valvasorjev čas, ki kaže na njenem kraju in v okolici bohotne vrtove. Urbanistično je ulico ustvaril šele Schell v. Schellenburg, ki je zgradil uršulinsko cerkev in samostan. Poslej (to je po začetku 18. stol.) je ulica navezana na mestni sestav Ljubljane in deležna njenih usod, zrcalo njenih narodnih, kulturnih in gospodarskih razmer.

Spis zasleduje hišo za hišo, skozi vse izpremembe njihovih števil, ki jih ni bilo malo, in gospodarjev, ki jih je bilo še več. Nemara bi se bilo dalo dobiti tudi kake starejše slike, ki bi spopolnile spomeniški (hiše) in topografski del (starejši načrti). Vendar zaradi tega spis nič ne trpi in je poleg dejstva, da se njegov avtor marljivo bavi s tem predmetom, podčrtati tudi, da prinaša opis korekture in spopolnila k Vrhovcu, ki bodo vsakemu zgodovinarju stare Ljubljane dobrodošla.

R. Ložar.

Jože Karlovšek, Slovenski ornament. Ljudski in obrtniški izdelki. Ljubljana, 1937. V. 8°, str. 107 (od teh listi 41—104 kot tabele s slikami, med njimi štiri na umetn. papirju).

V svoji prvi knjigi, ki je izšla pred dvema letoma pod istim glavnim naslovom in približno v enakem obsegu kot pričujoča, si je pisatelj prizadeval pronikniti v razvoj slovanskega in nastoj slovanskega ornamenta ter ugotoviti njegove posebnosti in značilnosti, ki da jih ni

zaslediti v okrasni umetnosti drugih narodov. Sedanja, drugo knjigo označuje že njen podnaslov, da se je porodila iz avtorjevega praktičnega zanimanja in da je namenjena praktičnemu življenju. Ta drugi del, ki naj velja kot celota zase, prinaša gradivo za ornament glede na material, ki ga je treba okrasiti, in glede na predmete, na katerih se okras praktično uporablja in po potrebi dalje izoblikuje in izpopolnjuje. V prvem poglavju obravnava avtor posamezne glavne motive, v ostalih pa sledi opis okrašenih izdelkov. Glede sodobne obrti postavlja za njen bodoči razvoj plodovito načelo, da morajo Slovenci tudi za naprej ustvarjati okrasek po svojih potrebah in po lastnem okusu in naj zaradi tega ne posnemajo brez potrebe tujih vzorcev, ko imajo svojih dovolj. Iz tega razloga je tako v prvem kakor tudi v tem drugem delu priobčil med pristnim, historično sporočenim gradivom tudi moderne proste kombinacije starih, v različnih tehnikah ohranjenih motivov. V svojih sumaričnih pregledih preiskuje (ozirajoč se na predela, v kolikor obstojajo) ornamentiko naših srednjeveških rokokov, lesenih cerkvenih stropov, oltarjev, skrinj, preslic, malih kruhkov, pip, glavnikov, danjskih končnic, ljudskega podobarstva, kožuhov, prtičkov, mašnih plaščev, avb, peč, čipk, keramike, tiskarske umetnosti, pirhov in stavbnega okrasja. V teh kratkih opisih nam bo ohranjen marsikak podatek izumirajoče ljudske obrti (n. pr. glede izdelovanja papirnatih prtičkov za jaslice iz Domžal, glede nomenklature nekaterih izdelkov itd.); pri ljudskem rezbarstvu pa škoda, da govori samo in le o Lovrencu Erzarju. Opozoriti bi kazalo tudi na usnjate oltarne blazinice in na vzorce stare knjižne vezave. Ako se je pri teh javljali bolj tuji vpliv, pa je vsekakor pristnejši domač dekor na votivnih voščenih podobah, ki so jih verniki v svojih prošniah in zahvalah darovali zaščitnim svetnikom. S tem bi se še izpopolnila vse hvale vredna vrsta primerov stare naše ornamentike, ki jo avtor objavlja na številnih, knjigi priloženih tabelah.

J. Mal.

Gerhard Hartmann, Die Entstehung des Sokolstums in Jugoslavien. Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde der Philosophischen Fakultät der Hansischen Universität. Hamburg, 1936. Str. 79.

Avtor disertacije, po poreklu Draždanec, je od l. 1933 telovadni in športni učitelj na nemški meščanski šoli v Beogradu. Gradivo za svoje delce črpa skoraj izključno iz lastnih opazovanj in obzaluje pomanjkljivost zadevne literature, ki pa vendar močno presega tistih 6 del, ki jih navaja kot vire.

V prvem delu obravnava ideologijo Sokolstva v Jugoslaviji in oriše individualno ter socialno smer: prvo s telesno, duševno in moralno vzgojo posameznika, drugo z vzgojo za narod, slovanstvo in človeštvo. Drugi del zavzema kratek pregled zgodovinskega razvoja Sokola pri Srbih (1. telovadno društvo 1857), Slovencih (Južni Sokol 1863) in Hrvatih (Hrvatski Sokol 1874) do 1919, leta ustanovitve Sok. Saveza kr. SHS, ki postane 1929 Sokol kraljevine Jugoslavije.

O najnovejšem razvoju podaja kot osebno mnenje sedeče: Sokol je z ustanovitvijo narodne države v Jugoslaviji izgubil svoj prvotni cilj, boj nezadovoljnih narodnosti za svobodo, in moral je izdati novo parolo, ohranitev edinstva, ki ga zdaj zasleduje »s fanatizmom Balkancev«. Po l. 1929, ko je postal Sokol drž. institucija, se je število članov zelo povečalo na škodo kakovosti, prav zadnja leta pa razmerje do vlade ni prijazno. Delo Sokola v mestih graja, ker zapostavlja telovadbo in goji predvsem teoretično izobrazbo, ne zida telovadnic, temveč sokolske domove. Izobrazba je sicer res zelo potrebna, a birokracija vse zaduši, »preveč se govori in premalo se dela«. Delo Sokola na kmetih pa hvali, ker dela praktično za gospodarski dvig kmeta (razstave, tečajji, hranilnice itd.). Mladinski oddelki niso močni, deloma ker so vaje preeresne, za otroke neprimerne, in ženski oddelki so tudi maloštevilni, ker v narodno psiho ženska enakopravnost še ni prodrla, vaje pa so premalo specifične za ženski organizem.

Končno vzporeja razvoj jugoslovanskih in nemških telovadnih društev. Pri obeh je bila telovadba plašč za nacionalni cilj. Po dosegu cilja pa sledi pri Nemcih velik razmah telovadbe kot take, s silnim tehničnim napredkom, pri Jugoslovanih pa prevladujeta nad telovadbo teoretična izobrazba, zato se množijo športna društva, in politika, v tehničnem oziru pa vlada konservatizem.

Brez ozira na posamezne trditve je delce zanimivo, ker podaja poglede inozemca in prijatelja Sokolstva. Nahajajo se pa v njem napake, ki se dajo samo deloma razlagati iz dejstva, da je tiskano v Berlinu; n. pr.: pisatelj Bartuo »Kaschić« in ilirsko gibanje »v Iliriji, bivši Provence illyrienne« (40), ustanovitelj Sokola »v Lubljani pod Kostičem in Manditschem« (45), cilj Hrv. Sokola »odtegniti nemškemu vplivu Hrvatov, bivajoče v samo na sebi čisto nemškem Zagrebu« (47), 1922 umrje »zastopnik Hrvatov Oražan« (48), »HSS. kratica za Jug. Sok. Savez« (49) itd. To so vsekakor stvari, ki presenečajo — v disertaciji. Najnovejši pregled se ozira izključno na razmere v Srbiji; posebno je škoda, da pregled zgodovinskega razvoja starega Sokola ni bolj podroben.

M. Pivec-Stelč.

Jugoslovenski istoriski časopis.

Ko smo se Slovenci, Hrvati in Srbi po prevratu združili v skupno državo, je vsak od njih prinesel s seboj svojo zgodovino in svoje zgodovinopisje. Pri enem je bilo to bolj, pri drugem manj razvito, pri vsem treh pa tako, da je lahko vsak narod s ponosom gledal na zgodovinsko znanstveno delo, ki ga je bil dotlej izvršil. Novo življenje v isti skupni državi pa je prineslo tudi tej znanosti nove probleme. Pogosto znanstvenik ni mogel poznati tega, kar je dognala zgodovina drugega naroda, nedosegljivi so mu bili viri, ali pa so se pojavljale druge težkoče, ki jih je bilo treba obvladati. Toda ne samo težave tehničnega značaja, temveč tudi sožitje v isti skupni državi je bolj in bolj zahtevalo neki skupni forum, bodisi v obliki društva, bodisi v obliki glasila, ki bi imel večjo možnost obravnavati nove naloge in probleme naše narodne zgodovine. Vse to je napolnilo vodilne osebnosti jugoslovanskega zgodovinopisja, da so pričeli misliti na ustanovitev takega skupnega organa.

Pred nami ležita prva dva letnika Jugoslovenskega istoriskega časopisa, ki je nastal iz take potrebe. Dva obsežna zvezka sta to, v katerih sodelujejo najvidnejši slovenski, hrvatski in srbski zgodovinarji. List izdaja Jugoslovensko istorisko društvo, ureja ga pod vodstvom univ. profesorja St. Stanojevića univ. profesor Viktor Novak s pomočjo sourednikov Milka Kosa v Ljubljani, Ferdia Šišca v Zagrebu ter Vladimirja Corovića v Beogradu. Morda ni odveč, če se z nekaterimi vrstami ozremo na zgodovino ustanovitve JID ter JIC, za katero nam dajeta podatke uvodni članek profesorja Stanojevića v I. letniku ter poročilo prof. V. Novaka (I/246).

Potreba časopisa se je čutila že pred vojno, posebno pa je postala pereča po prevratu. Prvi razgovori v tej smeri so se pričeli 14. januarja 1927 na kongresu jugoslovanskih muzealcev v Beogradu. Na seji historikov beogradske univerze 29. okt. 1927, ki jo je sklical prof. Stanojević, so sklenili ustanoviti društvo, ki naj bi imelo 3 sekcije s sedeži v Beogradu, Zagrebu in Ljubljani. Sklenjena je bila tudi izdelava pravil. Dne 5. novembra istega leta je bila ustanovna skupščina v Beogradu, kjer so prečitali pravila ter izbrali upravo beogradske sekcije; 18. novembra 1927 se je ustanovila ljubljanska sekcija s predsednikom univ. prof. Grivcem na čelu, ki je na eni izmed sej obravnavala tudi pravila ozir. nekatere spremembe k njim. Dne 18. februarja 1928 so bila pravila JID odobrena od prosvetnega ministrstva; objavljena so v JIC I/250. Toda od tega trenutka do ustanovitve časopisa je bila še dolga pot. Dne 31. januarja 1929 se je vršila v Beogradu ponovna skupščina, ki je obravnavala izdajanje časopisa ter uredniški odbor; tam je bilo sklenjeno, naj sestoji odbor poleg direktorja in glavnega urednika še iz zastopnikov posameznih sekcij. Toda institucije, ki bi prevzela financiranje lista, ni bilo, in takó glasilo ni moglo iziti. Finančna sredstva za izdajo je dobilo društvo šele potem, ko je prof. Stanojević na zborovanju v Zagrebu 18. novembra 1933 sprožil misel, naj bi izdajo glasila omogočile posamezne znanstvene korporacije in politične oblasti, na katere bi se društvo s prošnjo obrnilo. Ko so bila denarna sredstva, predvsem po zaslugi prof. Stanojevića zagotovljena, so na skupščini dne 23. marca 1934 v Beogradu pretresali program časopisa; sklepe te seje sta odobrili nato zagrebska in ljubljanska sekcija. L. 1935 je potem izšla prva debela knjiga JIC, ki ji je kmalu sledil II. letnik.

O programu in nalogi lista je spregovoril prof. Stanojević v uvodnem članku I. letnika. Pri nas je mnogo ljudi, tako pravi tam prof. Stanojević, ki se bavijo z zgodovino, in mnogo znanstvenih institucij, ki jo imajo v svojem programu. Vendar je poslednjim zgodovina samo ena izmed vej njihovega zanimanja. Zgodovina in zgodovinarji pa potrebujejo svoj poseben organ, v katerem bi se njihovo raziskavanje narodne preteklosti osredotočalo. Posebno važno vlogo igra pri tem bibliografija, ki je naša najbolj zanemarjena stroka, brez katere si pa ni mogoče misliti uspešnega znanstvenega dela. JIC ima nalogo, da zbere okrog sebe vse znanstvene moči, ki se bavijo z narodno zgodovino in da skuša urediti našo zgodovinsko bibliografijo. Razen tega je namen lista, da spravlja na dnevni red važna in pomembna vprašanja naše narodne in državne preteklosti, da seznanja tako naš domači, predvsem pa inozemski znanstveni svet z novimi rezultati, da zastavlja nove probleme, prav posebno pa, da objektivno ocenjuje in spremlja vso našo historično znanost. Ozirati se mora pri tem seveda tudi na one sosednje države, katerih zgodovina je tesno zvezana z zgodovino jugoslovanskih narodov. Kot tak organ ima JIC v državi organizatorično zelo važno vlogo, na zunaj pa dolžnost, istočasno z JID reprezentativno zastopati našo historiografijo.

Vsebina prvih dveh letnikov v polni meri izpolnjuje zastavljeni program. Tehnično je posamezni letnik razdeljen v 12 oddelkov. V prvem (Razprave i članci) prinaša list obsežnejše spise metodično-načelnega in znanstvenega značaja, ki obravnavajo kak važen problem bodisi zgodovine, bodisi zgodovinopisja. Drugi oddelek (Sitni prilogi) prinaša krajša izvestja z vseh področij zgodovine. Tretji (Kritika), četrti (Prikazi) in peti (Bibliografske beleške) prinašajo poročila o znanstvenih publikacijah. Šesti oddelek (Kongresi) poroča o raznih znanstvenih kongresih, ki se vrše bodisi v naši državi, bodisi drugod in kjer sodelujejo tudi naši znanstveniki. Posebno važen je sedmi oddelek (Naučne ustanove), kjer izhajajo poročila o delu naših znanstvenih zavodov. Soroden je sledeči oddelek (Iskopavanja). Slede Varia, nekrologi (In memoriam), Kronika JID, seznam časopisov in knjig, ki jih prejema JID, ter vesti o JIC. Tu nam ni mogoče poročati o vsej bogati vsebini, ki sta jo

objavila prva dva letnika, temveč se moramo omejiti samo na tisto, kar so prispevali slovenski znanstveniki. Pa tudi tu ne sme nikdo pričakovati od nas izčrpnosti.

Ljubljanska sekcija JIC, ki ji načeluje univ. prof. Milko Kos, se je v prvih dveh letnikih vsekakor častno predstavila, tako v člankih, kakor v drobniških prispevkih. Med razpravami je imenovati na prvem mestu M. Kosa, Pregled slovenske historio-
grafije (I/8), kjer podaja avtor zgodovino našega zgodovinopisja. Soroden je članek istega avtorja Slovenska zgodovina (I/311), ki tvori prvi del večjega spisa Periodi-
zacija jugoslovenske istorije, s katerim skuša JIC obravnavati načelno meto-
dično vprašanje jugoslovenskega zgodovinopisja. (O Hrvatski historiji piše prof. F. Šišić [I/323], o Srpski historiji prof. St. Stanojević.) Prof. F. Grivec je prispeval razpravi Ori-
ginalnost sv. Cirila in Metoda (I/52) ter Viri staroslovenskega Zitja Me-
todija (I/336). Fr. Stele objavlja obširno zasnovano študijo Problem spome-
niškega varstva v Jugoslaviji (I/425 ter II/49). V tem spisu prinaša Stele izvrsten
pregled spomeniškega varstva v evropskih državah, s katerim neprijetno kontrastira varstvo
v Jugoslaviji. Najvažnejši in najaktualnejši je vsekakor oni del razprave, kjer objavlja Stele
osnutek spomeniškega in muzejskega zakona, ki leži že celo desetletje nerešen v Beogradu.
JIC bo lahko vselej s ponosom gledal na to razpravo, ki jo je objavil z namenom, da bi
pomagal rešiti nevezdržno stanje spomeniškega varstva in muzejev v Jugoslaviji.

Posebno številni so prispevki slovenskih sodelavcev v ostalih rubrikah lista. V drob-
nih prispevkih (Sitni prilogi) objavlja prof. Grivec kritične opombe K novi izdaji Zitja
Konstantina in Zitja Metodija (I/455) ter O virih staroslovenskega
Zitja Metodija (II/101). V Kritiki poročajo F. Baš o Pircheggerjevi Geschichte der
Steiermark (I/135), J. Zontar o Inchiostriju, Il comune e gli statuti di Arbe fino al secolo
XIV (I/139), Fr. Stele o Maroltovi topografiji Vrhniko (I/148), B. Saria o znanstvenih publi-
kacijah najdb v Trebeništu (I/177), M. Pivec-Stele o Zwitterjevih razpravah o ilirizmu (I/202),
L. Hauptmann o M. Kosu, Zgodovina Slovencev od naselitve do reformacije (I/506), J. Mal
o Pirjevčevi izdaji Levstikovih pisem ter o Levstikovem zborniku (I/573), D. Lončar poroča
o Gabrščkovih Goriških Slovencih (I/573), F. Baš o spominih Ivana Hribarja in Frana Sukljeta
(I/577) ter o Kreku R. Jurčeca (II/209), N. Županič o problemu Metuluma (I/505), itd. Zelo
mного prispevkov slovenskih sodelavcev se nahaja še v rubriki Prikazi in Bibliografske
beleške.

Iz rubrike Naučne ustanove je posebno treba omeniti poročilo ravnatelja J. Mala,
Narodni muzej v Ljubljani (I/709), ki podaja pregled delovanja našega muzeja po
vojni. Sem spada tudi poročilo B. Sarie o terenskem delu arheološkega seminarja v Ljub-
ljani (I/744), ter F. Baša O muzeju v Mariboru (II/430). Za seznanjanje srbskih in
hrvaških krogov z delom slovenskih znanstvenih institucij je ta rubrika nadvse važna, enako
pa tudi v obratnem smislu. Podobno funkcijo vršijo pregledi raznih revij, ki jih JIC objavlja.
Izmed njih omenjamo N. Županiča referat o Etnologu (I/316), J. Turka o Bogoslovnem vest-
niku (I/654), R. Ložarja o Glasniku Muzejskega društva za Slovenijo (II/340), F. Baša o
Casopisu za zgodovino in narodopisje (II/308), univ. prof. V. Novak poroča o Kroniki slo-
venskih mest (II/363). Mnogo gradiva se nahaja v ostalih oddelkih.

JIC vrši, sodeč že po teh dveh letnikih, zelo važno funkcijo v našem zgodovinopisju
in jo bo še bolj, ko bo svoje izdaje izpopolnil. Zeleti je, da bi društvo našlo mnogo sredstev,
da bi svojo nalogo lahko izpolnilo v taki meri, v kakršni si tega želi. Ena izmed prvih
je bibliografija, o kateri poroča prof. V. Novak, da je tako narastla, da zahteva posebne
izdaje. Dovolili bi si izreči samo dve, tri želje. Najprej to, da bi bilo dobro, če bi se
eventuelno rubrike Prikazi, Kritika ter Bibliografske beleške, katerih namen je poročati
o znanstvenih publikacijah, združile v eno rubriko. Casopis bi s tem pridobil mnogo na
preglednosti in enotnosti. Dalje bi bilo želeto, da bi se tako književni referati kakor tudi
drobni prispevki in sploh vse rubrike uredile po znanstvenih disciplinah ter bi se n. pr.
v drobniških prispevkih arheologija, umetnostna zgodovina, stara zgodovina itd. vodile v
posebnih resorjih, enako pa bi se moralo postopati tudi v bibliografski rubriki, dalje v
oddelku Naučne ustanove in v pregledih znanstvenega dela (recimo Iskopavanja), s čimer
bi JIC postal ne samo za historika, temveč tudi za vsakega drugega znanstvenika nepo-
grešljiv vir informacij. Dokler se to ne bi moglo izvesti v celoti, bi bilo dobro zahtevati
od referatov o znanstvenih revijah, da bi se pisali po teh principih, za kar bi opozoril na
objavljeni referat o Glasniku Muzejskega društva za Slovenijo. Čimprej naj bi se pristopilo
k izdaji bibliografije, kjer bi bilo želeto, da bi se upoštevali principi bibliotečnih kartotek,
ki omogočajo takoj kratek in hiter pristop h gradivu. Te opombe nimajo namena zmanjševati
važnosti in pomembnosti publikacije, kakor je JIC, ki je izven vsakega dvoma, temveč so
izraz želje, da bi se iz teh upa polnih začetkov ustvaril organ, ki bi bil resnično v ponos
in reprezentanco jugoslovenskega zgodovinopisja. JIC je najboljši začetek tega.

Omenjamo, da je I. letnik JIC posvečen šestdesetletnemu jubileju profesorja St. Sta-
nojevića, ki ima pač največ zaslug zanj.

R. Ložar.

Muzejsko društvo za Slovenijo v Ljubljani.

Ljubljana, dne .....

Vaše blagorodje!

GLASNIK našega društva izbaja lahko v sedanjem obsegu le tedaj, če moremo izdatno dvigniti število članstva.

Odbor se obrača do vseh sedanjih članov s prošnjo, da v svojem ožjem krogu pridobivajo društvu nove člane; v edicijah zadnjih let je priporočila dovolj tako za zgodovinsko, kakor tudi za prirodopisno smer društvenega dela.

*Obenem si usojamo, uljudno prositi Vas za poravnavo članarine za l. .... Din .....
po f. om vnovič priložene položnice.*

f. č. preds.

f. č. blag.

KAZALO

INDEX

Razprave

- Ložar R.:** Situla iz Griž pri Stični.
Schmid W.: Ulaka Japodska naselbina nad Starim trgom pri Ložu.
Grivec Fr.: Knez Kocelj in akvi-
lejski patriarhat.
Kos M.: Topografija starejše stiške
posesti.

Dissertations

- Situle de Griže près de Stična. 1—16
 — Ulaka. Colonie des Japodes au-
dessus de Stari trg près de Lož. 17—32
 — Le prince Kocelj et le patriarcat
d'Aquilée. 33—37
 — Topographie des propriétés plus
anciennes de Stična. 38—53

Zapiski

- Ložar R.:** Rimska ogrevalna na-
prava na Trojanah.
Ložar R.: Predzgodovinske in an-
tične starine iz Slovenije v inozem-
skem slovstvu.
Ložar R.: Predzgodovinska umet-
nina z Gore pri Šmarju in njena po-
tvorba.
Saria B.: Ulaka — Metulum?
Kos M.: Fran Kovačič — sedem-
desetletnik.

Mélanges

- Appareil de chauffage romain à
Trojane. 54—57
 — Antiquités préhistoriques et anti-
ques de Slovénie dans la littéra-
ture étrangère. 57—58
 — Oeuvre d'art préhistorique de Gora
près de Šmarje et son faux. 58—59
 — Ulaka — Metulum? 59—60
 — François Kovačič—septuagénaire. 60—61

Slovstvo — Chronique des livres

- Steinhausen J.:** Archäologische Siedlungskunde des Trierer Landes
(B. Saria). 62—63
Kos Milko: Conversio Bagoariorum et Carantanorum (Fr. Grivec). 63—67
Grivec Fr.: Žitja Konstantina in Metodija (J. Turk). 67
Mohl Adolf: Die burgenländischen Kroaten (J. Mal). 67—68
Polec Janko: Prevedba zakupnih kmetij v kupne na Kranjskem ob koncu
18. stoletja (J. Mal). 68—69
Andrejka Rud.: Trgovska zgodovina Šelenburgove ulice v Ljubljani (R. Ložar). 69
Karlovšek Jože: Slovenski ornament (J. Mal). 69—70
Hartmann Gerhard: Die Entstehung des Sokoltums in Jugoslavien (M. Pivec-
Stele). 70
Jugoslovenski istoriski časopis (R. Ložar). 71—72

